

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Ulipif

702

20

ԱՆՐԱՐ
702

2009

28 JUN 2005

~~ԳԵԿՈՒՄՆԵ~~

պ.

ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԵԱՆ

ԶՈՀԵՐ

գործ ֆրանց Հօֆֆմանի
Թարգմ. գերմաներէնէց

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍԻ ԼԱԼԱՅԵԱՆՅ

203

Մակագիր.
Բարեկամ հաւատարիմ հովանաւ.
բուժիչն է հզօր. իսկ որ գտանէ
զնա՝ գտանէ զգանձ (Սիր. 6, 14):

ՀՈՐՍ ՊԵՏԿԵՐՈՎ:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ:
Հօհենֆելդենի եւ ընկ. տպարանում պ. Մ. Միանսարեանցի
տառերով տպած:
1876.

2001-1189

Дозволено цензурою. С.-Петербургъ, 16 Декабря 1875 г.

702-2009

4331
41

28697

Въ типографіи Гогенфельденъ и К°. (Вас. Остр., 3 л., № 44).

ԳԼՈՒԽ ԸՌԵՋԻՆ:

Պ Ա Տ Ե Ր Ա Ջ Մ Ա Կ Ա Ն Ն Ա Ի:

Էին Ընդլիայի հարաւային աիում գտնվումէր, կամ, լաւ ևս ասենք, գտնվումէ այժմ ևս, մի գեղեցիկ և մեծ ամրոց, որի ամուր աշտարակները և բոլոր ճարտարապետութիւնը առաջին հայեացքում ցոյց էին տալիս, որ նա արդէն ասպետների ժամանակն էր շինուած: Կա կառուցած էր մի մեղմութեամբ բարձրացող, ցածր բլրի վերայ, որ մի կողմից ողողվումէր ծովի կապոյտ ալիքներով, իսկ միւս կողմից խոնարհվումէր դէպ ՚ի մի լայն, պտղաբեր հովիտ, որ ամէն գարնան ժամանակ պատած էր լինում խիտ և ճոխաբոյս խոտերի մի հրաշալի գորգով: Միւս կողմի բլուրները զարդարուած էին բարձրաբուն ծառերի անտառներով, իսկ դոցանից հեռի նոյն հովտի մէջ դասաւորուած էին

փոքրիկ, բայց շատ քաղցրատեսիլ տեղեր, որոնց կարմիր կատարները ամենասիրուն կերպով արտափայլումէին շրջապատող մրգաբեր այգիների կանաչ տերևների միջով:

Մի պարզ, կարկաջահոս աղբիւր արծաթափայլ օձի պէս բազմապատիկ գալարներով ոլորվումէր միանգամայն առատ և սիրուն դաշտի միջով, և նորա ոստոստուն ալիքների մէջ ցոլանումէին երբեմն մարգի, խոտերը և ծաղիկները, երբեմն երբորուն հասկերը որոնք պատումէին ընդարձակ տարածութիւնների, մանաւանդ գիւղերի աւելի մօտ շրջակայքում, երբեմն ծառատանների մոյգ-կանաչ կատարները, որոնք կարծես թէ զրոյց էին անում ալիքների հետ, երբ մի զովարար հողմի շունչ սուլելով փչումէր նոցա փառաւոր տերեւաղբեստի միջով: Այն բլրի լայն գագաթից, որ կրումէր իւր վերայ յիշեալ ամրոցը, կարելի էր մի հայեացքով բոլոր դաշտը ընդգրկել տեսութեամբ, և երբ մարդու աչքը բլրապատ տափարակի մեղմ և քաղցր փառահեղութիւնից յագեցած լինէր, այնուհետև պէտք էր միայն նայել դէպ'ի հարաւ, որ մարդ գտնէր նոր վայելչութիւն և նոր զուարճութիւն, գիտելով ընդարձակ, անհուն ծովը. որի կոհակահոյզ ջրերը հեռաւոր հորիզոնում միանումէին կապոյտ երկնակամարի հետ: Զ ըրի լայնատարած մակերևոյթը իւր անդուլ և անդադար տարուբերուող և փոփոխական ալիքներով, իւր նաւերով, որոնք առագաստները պարզած

Տակայական կարագների նման սահումէին նորա վերայ, իւր փայլողութեամբ և արեգակի ճառագայթների ցոլացմամբ, իւր հաւաւոր, բայց վսեմական գեղեցկութեամբ, երբ փոթորիկը նորա խորքը դէպ'ի վեր էր փորում, և նորա մունչիւնը խառնվումէր ալեկոծութեան որոտման հետ, ներկայացնումէր մի յաւիտեան նոր և թարմ պատկեր, որի վերայ իւրաքանչիւր զգայուն մարդու աչքը զարմանքով և ուրախութեամբ միայն կարող էր դադարել:

Ամրոցը ևս միանգամայն զարմանալի և գեղեցիկ կերպով համեմատվումէր իւր շրջակայքին. մեծ, քառակուսի քարերից շինած ամուր աշտարակները, լայն, պսակաւոր պարիսպները, բարձր և հպարտ կանգնած շինութիւնների բազմաթիւ պատուհանները, որոնց շրջանակներից ցոլանումէին արեգակի ճառագայթները, տալիս էին նորան մի տիրապետողի պատկեր, որ հզոր և կարող կերպով վայր էր նայում երկրի և սորա բնակիչների վերայ և հպարտ լուծութեամբ, կարծես, ասումէր. «Վայեցէ՛ք, ես այն եմ, որին ամենքդ պարտ էք հպատակել, դուք, որ ստիպուած էք ձեր աչքերը դէպ'ի ինձ վեր բարձրացնել:» Աթէ մարդ նայէր նորա վերայ ծովի կողմից, նա առաջին հայեացքում նմանումէր մի ահագին ծովային նաւի, որ յանկարծ ալիքների միջից դէպ'ի ցամաքն էր փոխադրուած: Այստեղ բարձրանումէր մի բարձր և նեղ աշտարակ օդի մէջ դուրս ցցուած կայմի նման, և նորա պսակի վերայ

փողփողումէր մի ահագին դրօշ, որ առագաստի պէս
ուռչուումէր, երբ հողմի շունչը փչումէր նորա ծանր
ծալերի միջով: Այդ աշտարակը շրջապատած էր պա-
րիսպներով, որոնք այնքան նման էին մի մեծ զին-
ւորական նաւի կողքի որմերին, որքան մի ձուռն
միւսին: Աորա տէրը իւր լոք ցանկութեամբ ներ-
կել էր տուել նորան մոյգ գոյնով և յօրինել էր
նորա վերայ թնդանօթների պատուհաններ, որոնց
միջից նոքա սպառնալի կերպով դուրս էին ցցել իւ-
րեանց մետաղեայ խողովակները: Ամանութիւնը ա-
ւելի սաստկացնելու համար աշտարակի պսակից
ձգվումէին դէպ 'ի պարիսպները պարաններ, որոնց
վերայ փոքր ինչ յաջողակութեամբ և սրտի համար-
ձակութեամբ կարելի էր բոլորովին հանգիստ և
անվտանգ բարձրանալ և վայր իջնել, այդ պարան-
ները յատկապէս օգեղէն սանդուղներ էին, յօրինած
հաստ ու պինդ չուանների վանդակներով, որոնց
վերայ ձեռքը մի ապահով ունելիք էր գտնուում,
երբ գլուխը սկսումէր անդունդի վերայ պտտել:
Կարճ ասենք, ամրոցի բոլոր տեսքը այնպիսի էր,
որ մարդ, նորա վերայ նայելով, ահամայ այս մտքի
մէջ էր ընկնում. «Արդեօք չէ՞ բնակվում այստեղ
մի ծեր ծովագնաց, որ աշխատել է իւր սիրելի սո-
վորութիւնները ծովից դէպ 'ի ցամաք փոխադրել:»
Ով որ այդպիսի հարց առաջարկէր իւրեան, նա ան-
տարակոյս կարող էր առանց մտածելու «Այո» պա-
տասխանել, պատճառ այդ ամրոցում, յիրաւի, բնակ-

վումէր մի ծեր ծովագնաց, և նա է իսկապէս այն
մարդը, որի հետ մենք այժմ կամենումենք աւելի
մօտ ծանօթանալ:

Ծերունի կոմսնորը — այդ աստիճանն ու-
նէր ամրոցի բնակիչը անգլիական նաւատորմիդի վե-
րայ — այսպէս, ծերունի կոմսնորը՝ պարոն Վե-
որդ Մելլուրնէն, իւր մանկութեան օրերում որոշ-
ուած էր ծովագնաց լինելու, որովհետև նա յոյս չ'ու-
նէր ապագայում ժառանգելու իւր հօր բարօնութեան
պատուանունը և առատ գանձը, մինչ նորա աւագ
եղբայրը թւումէր Վախախնամութիւնից սահման-
ուած այդ բարիքը վայելելու: Արիտասարդ Վե-
որդը յարմար գիպուած գտաւ հանդէս դուրս գա-
լու, բարձրացաւ միջմանի աստիճանից մինչև լէյ-
տենանտի աստիճան, յետոյ դարձաւ մի զինւորա-
կան նաւի առաջնորդ և, 'ի վերջոյ, երբ միքանի
Ֆրանսիական նաւերի յատակը ծակած և մի այլ նաւ
սաստիկ կռվում ձեռք էր բերած, թագաւորից կոմ-
սնորութեան պատիւ ստացաւ: Իւր անխելի քաջու-
թեամբ նա ծովապետութեան ևս կը հասնէր, բայց
բաղդը վեր 'ի վայր շփոթեց նորա գաղափարնե-
րը. և մի ծովամարտի մէջ, ուր նա ըստ սովորու-
թեան շատ մօտեցաւ թշնամուն, մի թնդանօթի
գնդակ խլեց և տարաւ նորա ձախ ոտը: Անուհե-
տե վերջացաւ նորա փառաւոր հանդէսը ծովի կա-
նաչ ալիքների վերայ, և նա պէտք է մտածէր
ցամաք հողի վերայ մի փոքրիկ տեղ գտնել, ուր

նա քաղցր հանգստութեան և առանձնութեան մէջ կարողանար անցեալը մտաբերել և իւր յիշատակներն մասին երագել:

«Թողմաս», ասաց նա մի օր իւր ծերունի ղեկավարին, որ նորա բոլոր ծովագնացութեան ասպարիզում նորն հաւատարիմ բարեկամը և ուղեկիցն էր եղած, «Մերունի՛ Թողմաս, այժմ մենք ՚ի վերջոյ պէտք է բաժանուենք միմեանցից:»

«Ես մի անհրաժեշտ կարիք չեմ տեսնում, տէ՛ր,» պատասխանեց ծեր ծովագնացը յարգանքով բայց փոքր ինչ ընտանութեամբ, որի համար իրաւունք էր տուել նորան երկարատե կենակցութիւնը իւր հրամանատարի հետ:

«Բայց դու պարզ տեսնու՞մես, Թողմաս, որ այժմ ես մի անպիտան նաւի աւերակ եմ, և այլ ևս չեմ կարող թագաւորին ծառայել,» ասաց կոմմոգորը: «Ես մտադիր եմ թողնել արքունի պաշտօնը:»

«Ե՛հ, ես ևս նոյն դիտաւորութիւնն ունեմ,» ասաց Թողմասը: «Լրձակման թուղթս գրպանումս է:»

«Բայց ինչու՞ ես դու այդ կամենում, — քո անդամները դեռ ևս առողջ են,» ասաց կոմմոգորը:

«Ոչինչ,» պատասխանեց ծերունին: «Ես այլ ևս չեմ ունենալու ձերդ հրամանքը նաւի վերայ, ուրեմն»

«Ուրեմն, դու ևս մտածու՞մես հեռանալ:»

«Ենտարակոյս:»

«Բայց ի՞նչ ես կամենում անել ցամաքի վերայ:»

«Ձեր հրամանքիդ մօտ մնալ:»

«Բայց, ծեր ծովամուկն, դու ինձ պէտք չես,» ասաց կոմմոգորը խստութեամբ, թէև իւր սրտի խորքում ուրախանումէր, որ ծերունին այնպիսի մտերիմ բարեկամութիւն էր ցոյց տալիս նորան:

«Դու հասկանու՞մես, որ ինձ պէտք է չափաւորել իմ ծախքը, Թողմաս: Գամաքի վերայ չը կան աւարառութիւն և սորա նման բաներ, ուստի և ես իմ կեցութեան առաջատը պէտք է ամփոփեմ, որ պարտքի և ապրուստի հոգսի ծովածայրի վերայ ջարդ ու փշուր չը լինեմ: Լասկանու՞մես այդ, ծերունի Թողմաս:»

«Ես գալիս եմ ձերդ հրամանքի հետ, այդ վճռած է, և այդ ես հասկանումեմ,» պատասխանեց ծերունին: «Ձեր հրամանքից ինձ ոչինչ հարկաւոր չէ, բացի ձեր պատուէրից: Ես նորան սովորած եմ և կը կորչեմ, եթէ առանց նորան վարուեմ: Մնացորդի համար ես ինքս կը հոգամ:»

Երբ վայրկեանում կոմմոգորը ստացաւ մի սև կնքով նամակ, որ և շտապով բացեց և արագ կարդաց: Յետոյ նա մտածելով ձեռք վայր թողեց և, գլուխը շարժելով, նայեց ծեր Թողմասին:

«Ի՞նչ կայ, ձերդ հրամանքը,» հարցրեց սա:

«Տխուր տեղեկութիւն, Թողմաս: Եղբայրս մեռել է մի քանի օր առաջ: Թէ պետ տասնուհինգ

տարի է չեմ տեսել նորան, բայց դարձեալ սիրտս
ցաւո՞ւմէ:»

«Ես ձեր կրտսե՞ր եղբայրն էր, ձերդ հրաման-
քը:»

«Աչ իմ միակ աւագ եղբայրս էր:»

«Աւրեմն, դո՞ւք էք ժառանգը:»

«Ի հա՛րկէ, ժառանգ մի գեղեցիկ բարօնական
կալուածքի տասն հազար ֆունտ ստերլինգ տարե-
կան եկամուտով: Բայց ի՞նչ հարկաւոր է այդ ինձ
նման ծեր ծովագնացին: Ես կը ցանկայի ամէն բան
Ըլֆրեդին ընծայել, միայն թէ ձախ ոտս ունե-
նայի:»

«Էնի է, հեռի, ձերդ հրամանքը,» մտիթարու-
մէր ծերունի թուովմասը: «Ե՞րբ պէտք է նաւենք
դէպ ՚ի — ինչպէս է ձեր ամրոցի անունը:»

«Ըյս ըրպէիս, թուովմաս: Էրամայի՛ր առանձին
սուրհանդակ պատրաստել և ճանապարհ ընկնենք:
Գործակալը գրումէ ինձ, որ իմ ներկայութիւնը
չատ հարկաւոր է:»

Երունի թուովմասը բարձրացրեց ձեռքը դէպ
՚ի ճակատը ՚ի նշան յարգանքի և հնազանդութեան,
չուռ եկաւ զինուորական կարգով և գնաց իւր տի-
րօջ հրամանները կատարելու: Տասն ըրպէից յետոյ
չորս ձի լծած մի կառք վազումէր սար ու ձորի
վերայով, և միւս առաւօտը տէրը և ծառայն գտան-
վումէին Բոննիկաստլէ ամրոցում, որ մենք վերևը
մի քանի խօսքով նկարագրեցինք: Ես ասացի տէ-

րը և ծառայն, որովհետև ինքն ըստ ինքեան հաս-
կացվումէ, որ այժմ, երբ կոմսոգորը մի հարուստ
մարդ էր դարձել, ծեր թուովմասը աւելի միտք չու-
նէր նորան թողնելու: Գործը վերջացաւ լուռութեամբ,
և ծերունի թուովմասը վերակացու էր Բոննիկաստլէ
ամրոցում, ինչպէս ղեկավար էր եղած կոմսոգորեան
արթուն նաւի՝ Մեդուզայի, վերայ:

Պ. Վէորդ Մելլուրնէն երկար ժամանակ չէր
կարողանում ցամաքային կեանքին սովորել. ՚ի վեր-
ջոյ, նա ամուսնացաւ մի բարի կնօջ հետ, որ մի
որդեակ պարգևեց նորան, սակայն երեք տարուց
յետոյ մեռնելով, դարձեալ միայն թողեց նորան:
Կոմսոգորի տխրութիւնը այնքան մեծ էր դորա վե-
րայ, որքան առաջ սրտի սէրը. նա անձնատուր ե-
ղաւ այնպիսի մեղամաղձութեան, որ ծեր թուովմա-
սին ահ ու դողի մէջ էր ձգում: Պ. Վէորդը չէր
ուտում, չէր խմում, չէր ծիծաղում, չէր քնում, մի
խօսքով, այնպիսի մարդ էր դարձել, որ ոչնչի վե-
րայ չէր մտածում, ոչինչ չէր երեակայում, բա-
ցի այն մեծ կորստից, որ այնպէս չարաչար կեր-
պով կտրատել էր նորա սիրտը: Մի օր ծեր թուով-
մասը, փոքրիկ Զօնի ձեռքից բռնած, մտաւ իւր
տիրօջ սենեակը, որ նորա մտնելու վերայ աչքն
անդամ չը բարձրացրեց գետնից, արձանացաւ նո-
րա առաջը և ասաց խստութեամբ. «Թողլ տուէք
ինձ, կոմսոգոր, մի խօսք ասել ձերդ հրամանքին:»

Պ. Վէորդը բարձրացրեց իւր գունաթափ երեսը,

անթարթ նայեց մի քանի վայրկեան ծեր թուով-
մասի վերայ և դարձեալ վայր թողեց գլուխը, ա-
ռանց մի խօսք պատասխանելու: Փոքրիկ ջօնը,
որ առաջ միշտ հօր սիրելին էր, արտասուք թա-
փեց և այնպէս վախեցաւ, որ թագ կացաւ թուով-
մասի յետևը և սկսաւ բարձրաձայն լաց լինել:

«Մ'օտ եկ, մանուկ,» ասաց սա: «Մի՛ վախեցիր
հօրեցդ: Կա քեզ ոչինչ չի անիլ, քանի որ ծեր
թուովմասը հետդ է: Բռնի՛ր նորա ձեռքը և թափ
տուր — պի՛նդ — այդպէս — շատ լաւ է:»

Գարձեալ բարձրացրեց կոմսոգորը իւր գլուխը,
և նորա աչքը ընկաւ մանկան վերայ, որ արտա-
սուքը աչքին երկիւղով նայումէր հօր գունաթափ,
տխուր երեսին: Մի նուազ ժպիտ խաղաց սորա
շրթունքի վերայ, նա արդէն պատրաստովումէր դար-
ձեալ խորասոյղ լինել իւր տխրութեան մէջ, երբ
ծեր թուովմասը իւր աղնիւ, թէև փոքր ինչ կոշտ
ձեռով մէջ ընկաւ:

«Ըմօ՛թ է այդ, ձերդ հրամանքը,» աղաղակեց նա
խստութեամբ: «ՂՂմարիտ, ամօթ է»

«Կինս, թուովմաս:»

«Ի՛՛հ, ի՛նչ է ձեր կինը,» ձայնը բարձրացրեց
թուովմասը: «Ինչ որ սիրելի Ըստուածը առել է,
նորա վերայ էլ մարդ չը պէտք է հոգայ ու տըխ-
րի: Կայեցէ՛ք ձեր ջօնի վերայ, ձ. հ.: Խեղճ մա-
նուկը ողբումէ, որովհետև նորա հայրը դարձել է
մի խստասիրտ հայր, որ ամենևին չէ հոգում նո-

րա մասին: Ըյդ ամօթ է, ասումեմ, ճշմարիտ, ա-
մօթ է:»

Կոմսոգորը տհաճութեամբ շարժեց գլուխը:
«Թո՛ղ ինձ հանգիստ, թուովմաս,» ասաց նա նուազ
ձայնով, «իմ կինս . . .»

«Ձեր կինը ձեզ այս գեղեցիկ մանուկն ընծա-
յեց,» կրկին ընդհատեց ծերունին իւր տիրօջ խօս-
քը, և մահուան անկողնի մէջ նա ձեզ ասաց, ես
լաւ լսեցի այդ. «Կէորդ, մի՛ թող այս մանուկը,
իմ սիրելի, քաղցր մանուկը,» և ձ. հ. երգուեց,
եբրև աչքի բեր պահպանել նորան, իսկ այժմ դուք
այնպէս էք վարվում նորա հետ, որ խեղճ մանու-
կը անմխիթար սգուորի պէս ողբումէ ուհեծկտում:
Մե՛ծ ամօթ է, ասումեմ, որ ձ. հ. այդպէս շու-
տով մօռանումէ իւր բարեգութ, սիրելի կնօջը
տուած խոստումը:»

«Ը՛խ, հայրիկ, սիրելի հայրիկ, » սկսաւ այժմ
խնդրել փոքրիկ ջօնը, «քաղցր նայիր ինձ վերայ:
Ես միշտ հնազանդ եմ եղել այնպէս չէ՞, թուով-
մաս: Ինչու՞ այժմ դու բարկացած ես ինձ վերայ,
հայրիկ: Ա՛յդուց արդէն դու մի քաղցր երես չես
ցոյց տուել ինձ: Ը՛խ, ա՛խ:»

Մանուկը դարձեալ արտասուք թափեց, և ծեր
թուովմասը ասաց բարկութեամբ. «Խտու՛մ ու տես-
նու՛մէք այդ, ձ. հ.: Ըյդ մեծ ամօթէ: Ը՛կ, փոք-
րիկ ջօն: Ըյժմ ես կը լինեմ քո հայրը, որով-
հետև քո հարազատ հայրը ժամանակ չունէ քո

մասին հոգալու, կամ քեզ մի քաղցր խօսք ասելու: Ե՛կ, ջօն:»

Բայց կոմմոգորը այժմ: կարծես, յանկարծ զարթեց իւր խորասոյղ եղած գրութիւնից: «Կա՛ց, ծերունի քրթմնջող,» ձայն տուեց նա թուովմասին, որ լացող մանուկը գրկած քայլումէր դէպ ՚ի գուռը: «Կա՛ց, թուովմաս: Ի՞նչ էիր ասում դու իմ սիրելի, երջանկացած կնօջ վերջին խօսքերի մասին:»

«Նս ասումէի, որ նա ձ. հ. արտասուքով խընդրեց հոգալ խեղճ, անտէրունջ, որբ մանկան մասին: Բայց, արգա՛րև, դուք այլ ևս սիրտ չ՛ունէք ձեր հարազատ միակ որդու համար:»

Բարի կոմմոգորը տխրութեամբ շարժեց գլուխը, մի սերալիւր հայեացք ձգեց իւր մանկան վերայ, որ պարզեց դէպ ՚ի նա իւր բազկիկները, սեղմեց նորան իւր կրծքին և լաց եղաւ: Ծերունի թուովմասի սիրտը խոր շարժուեցաւ այս տեսարանից, և թէպէտ նորա մոյգ թշի վերայ արտասուք թափուեցաւ, բայց նա ուրախանումէր իւր սրտի խորքում: «Փա՛ռք Մտուծոյ, ուրիշ բաներ ևս գալիս են նորա աչքին: Ե՛րթմ ես կ՛աշխատեմ՝ նորան ուղիղ ձանապարհի վերայ բերել:»

Ըրդա՛րև, ծերունի թուովմասի խիստ, բայց բարեմիտ ձեռնարկութիւնը կարողացաւ կոտրել այն կարծր սառուցի կեղևը, որով տրտմութիւնը և վիշտը պատել էին բարի կոմմոգորի սիրտը: Ըրտասուքը, որ նորա աչքից սահումէր և գլորվում՝ նո-

րա կրծքին պինդ սեղմուած մանկան գլխին, թեթեացրեց նորա ցաւալից, ճնշուած սիրտը, իսկ յեշտութիւնը իւր ամուսնուհետ ղերջին խնդրի մասին, որ ծեր թուովմասը այնպէս յարմար ժամանակ նորա միտն էր ձգել, ոյժ և սիրտ տուեց նորան իւր ցաւի միջից դուրս գալու և վերադառնալու այս աշխարհը, որ նա իւր մտածմունքներով վաղուց արդէն թողել էր, որովհետև նա այլ ևս ոչինչ չէր մտածում, եթէ ոչ իւրեանից բաժանուած, այն կեանքում յաւէժացած ամուսնուհետ ղերայ:

«Ջօն, իմ սիրելի փոքրիկ ջօն,» հեկեկումէր նա, «ների՛ր ինձ իմ տրտմութեան համար, որ, այո՛, բնական է: Ե՛ստուհետև դու այլ ևս չը պէտք է գանգատուես, թէ ես քեզ չեմ սիրում:»

Մանուկը իւր կողմից պատասխանեց հօր փաղաքշանքին և ծեր թուովմասը չէր խնայում բառեր ազնիւ և բարեմիտ ձևով կրկին ուղղելու այն ծանրապէս ճնշուած հօրը: Կոմմոգորը կրկին մասնակից եղաւ կեանքին նա շատ խաղում ու զրոյց էր անում փոքրիկ ջօնի հետ, միայն այն ժամանակ, երբ նա այցելութիւն էր գնում իւր վախճանուած կնօջ գերեզմանին (որ և շատ յաճախ էր պատահում), դարձեալ ընկնումէր իւր առաջուայ տրտմութեան և վհատութեան մէջ: Բայց ծեր թուովմասը կարողացաւ նորա հեւանդոտ հոգեկան գրութեան այս վերջին մնացորդը ևս փարատել: Կա յորդորումէր կոմմոգորին պարապել, տա-

նուսկը նորան աղքատների և հեւանդների խոր-
 ճիւթները բարեգործութիւններ անելու, որոնց հա-
 մար այս բարեսիրտ և մարդասէր մարդը միշտ պատ-
 րաստ էր, և ուրախանումէր, երբ վարձատրուած
 մարդոց շնորհակալութիւնը զուարճութեան ժպիտ
 էր յարուցանում իւր տիրօջ տխուր և դժգոյն գէմ-
 քի վերայ: Բացի սորանից նա հնարումէր այս կամ
 այն անակնկալ ուրախութիւնը, որ նորա կարծիքով
 զուարճութիւն կը պատճառէր իւր տիրօջը: Այս-
 պէս, օրինակի համար, նա շինել տուեց սենեակ-
 ների մի ամբողջ կարգ, բոլորովին նման Մեդու-
 գայի նաւասենեակներին, որի հրամանատարը եղած
 էր երբեմն պ. Վէորգը: Արովհետեւ թուովմասը չէր
 խնայում գրամ, որ, այո՛, մեծ առատութեամբ
 պատրաստ ունէր նա իւր ձեռքում, ուստի և նո-
 րան յաջողեցաւ կոմմոգորին մեծապէս ուրախացնել:

«Այդ լաւ ես արեւ ձերունի թուովմաս», ասաց
 նա հաճութեամբ, երբ նորա վաղեմի ղեկավարը
 տարաւ նորան նաւասենեակները: «Տե՛ս, մենք այս-
 տեղ կարող ենք ջօնին պատմել մեր նախնի ճա-
 նապարհորդութիւնների և արկածների մասին:»

Այո՛ն ժամին նա փոխադրուեցաւ նորակառոյց
 սենեակները, և, բնական է, որ նորա նախկին ծո-
 վային կեանքի յիշատակութիւնը մի նոր երիտա-
 սարգութիւն ներշնչեց նորան: Օտերունի թուովմա-
 սը հաճութեամբ տրորումէր իւր ձեռները, և ջօնը
 այլ ևս չէր գանգատվում, թէ իւր հայրը տխուր

ու մնայլ է: Դամանակը ևս իւրն էր անում կոմ-
 մոգորի ցաւը մեղմելու համար, և օրեր ու տարիք
 անցնելուց յետոյ կրկին տիրեց ուրախութիւնը
 Բօննիկաստէ նաւի վերայ, ինչպէս կոմմոգոր-
 րը անուանումէր իւր բնակարանը սրտի ուրախ ժա-
 մանակը: Շինութեան ներսը փոքր առ փոքր բա-
 ժանուեցաւ և կարգաւորուեցաւ այնպէս, ինչպէս
 120 թնդանօթ ունեցող մի նաւի ներսակողմը և ոչ
 ոք այնքան եռանդով չէր անում այս կարգադրու-
 թիւնները, որքան կոմմոգորը: Աերքինին հետեւե-
 ցաւ արտաքինը, այնպէս որ ամբողջ, հետ զհետէ,
 մանաւանդ ծովի կողմից, այնպիսի տեսք ստացաւ,
 որ բոլորովին նման էր մի ծովային նաւի:

Մինչայս, մինչայն, փոքրիկ ջօնը աճելով դառ-
 նումէր աշխոյժ պատանի և հայրը պէտք է մտածէր
 ուսումնարան ուղարկել նորան կամ իւր ամբողջում
 կրթել տալ:

«Մանուկը շուտով եօթը տարեկան կը դառնայ»,
 ասաց նա ձեր թուովմասին, «բայց նա չէ կարողա-
 նում այբը բնից զանազանել: Կու լաւ դիտես,
 թուովմաս, որ մենք իբրև նաւաստի չը պէտք է մե-
 ծացնենք նորան:»

«Չ, հ, ուղիղ է ստում», պատասխանեց ձերու-
 նին: «Վաղը ես կ'սկսեմ նորան ուսում տալ:»

«Այ, դու, յիմար դքեղ», աղաղակեց կոմմոգորը
 ժպտալով, «ինչ ես կամենում դու նորան ուսուցա-
 նել:»

«Ա՛հ, ձ. հ.,» պատասխանեց ծերունին բոլորովին կոշտութեամբ և գրեթէ փոքր ինչ վերաւորուած, «ես կարծումեմ, մի մարդ, որ այնքան տարի դեկավարութեան պաշտօն է վարել Մեդուզայի վերայ, կարող կը լինի ջօնի պէս մի պատանու ուսուցանել նաւավարութեան արհեստի առաջին սկզբունքը:»

Կոմսը աւելի ծիծաղեց: «Խօսքը դորա վերայ չէ, դու, ծեր ծովակատու,» բացականչեց նա: «Ջօնը պէտք է կարգալ գրել ուսանի, լատիներէն, յունարէն և այգպիսի ուսումնական բաներ: Իսկ դոցա վերայ մենք երկուսս էլ ոչինչ տեղեկութիւն չ'ունենք:»

Ծեր թովմասը նայեց իւր հրամանատարի վերայ հեգնական զարմացմամբ և սաստիկ շարժեց գլուխը: «Ի՞նչ,» աղաղակեց նա, «ձ.հ. չէ՞ կամենում արդեօք ցամաքի մուկն շինել պատանուն: Դորանեց ոչինչ չի դուրս գալ: Ես ձեզ մի խօսք ևս ունեմ ասելու: Ես նորան մեծացրել եմ, կրել եմ բազուկներինս վերայ երբ նա դեռ փոքր էր, և դիտեմ, որ նա կամենումէ ժամանակով ծովագնաց լինել, ինչպէս իւր հայրը և սորա ամենալաւ բարեկամը: Արեմն, անհրաժեշտ է, որ նա առաջ հիմնովին ուսանէ ծովային գործերը, իսկ եթէ կը ցանկանայ այնուհետև մի այլ բան ևս ուսանել, միշտ բաւական ժամանակ կ'ունենայ դորա համար:»

«Մինը անել, և միւսը չը թողնել,» վճռեց կոմ-

մոդորը: «Ես քո կամքին եմ թողնում մանուկը այն ժամանակ, երբ նա աղատ կը լինի միւս պարագամունքից. իսկ մնացեալ բաներից, դու տեսնումես, թովմաս, որ նա պէտք է փոքր ինչ աւելի հասկանայ, քան թէ պարանը խարսխից զանազանել: Արեմն, լու՛ւ կաց: Առաջիկայ շաբաթը մենք մի ուսեալ խեցգետին կը բերենք նաւը, և դորանով բանը կը վերջանայ:»

Ծերունի թովմասը քրթմնջելով հեռացաւ և գնաց իւր սրտակից ջօնի մօտ, որին առաջուց, որքան կարողացաւ, յորդորեց, որ գրքերին շատ չը պարագպի: Ե՛յն ինչ ուսուցելը եկաւ, և ջօնը պարտ էր նախ և առաջ այբ ու բննի վերայ նստել, որովհետև նորա հայրը ծեր թովմասից աւելի լաւ էր հասկանում, թէ ինչ էր օգտակար իւր որդուն: Ջօնը ուսանումէր իւր չափաւոր դասերը, իսկ մնացած ժամանակը նա միշտ գտնվումէր ծեր թովմասի մօտ, որի դասերը աւելի հաճելի էին նորան, քան թէ իւր ուսուցչի կրթութեան ժամերը: Ծեր թովմասը տաշումէր կացնով մի գեղեցիկ պատերազմական նաւի տիպար, ցոյց էր տալիս մանկանը նաւի առանձին մասերը, բացատրումէր նոցա նշանակութիւնը, և շուտով այնքան յառաջ տարաւ նորան, որ նաւի լեզուն նոյնքան հասկանալի էր նորան, որքան իւր հօրը և ուսուցչին, անտարակոյս նա աւելի լաւ էր հասկանում այդ, քան թէ լատիններէն լեզուի հօլովմունքը և խոնարհունքը,

4331/1541
702-2009
203

որոնցով նորա ուսուցիչը տանջումէր նորան: Կոմ-
մոգորը գոհ էր մնում, եթէ ջօնը գոնեա փոքր
ինչ ուսանումէր, բայց ուսուցչի սկզբունցոյց տուած
եռանդը սառեց, երբ նա տեսաւ, որ ծեր թովմա-
սը աւելի մեծ ազդեցութիւն ունէր մանկան վերայ,
քան թէ ինքը երբ և իցէ կարող էր յուսալ այս-
պէս, ջօնը տաններկու տարեկան դարձաւ առանց
մի յառաջագիւծութիւն անելու ուսման և գիտու-
թեան մէջ:

Այս այն ժամանակն էր, երբ ծեր թովմասը
շատ անգամ գաղտնի խօսակցութիւններ էր ունե-
նում իւր տիրօջ հետ, որոնց բովանդակութիւնից
ջօնը ոչ մի բառ չէր հասկանում, որքան և հարց-
նումէր դորա մասին: Ծեր թովմասը նորա բոլոր
հետաքրքրական հարց ու փորձի և խնդիրների ժա-
մանակ միշտ միայն գլուխն էր շարժում, խորաման-
կութեամբ ժպտում և կարճ պատասխանում. «ձամ-
բերութիւն միայն, դու ամէն բան կ'իմանաս, ջօն:
(Օրինաւոր ծովագնացը չը պէտք է այդքան հե-
տաքրքիր լինի»:

Այս տեւեց գրեթէ կէս տարի: Երբ ձմեռը ե-
կաւ, երբեմն կոմմոգորը, երբեմն ծեր թովմասը
փոքրիկ ճանապարհորդութիւններ էին անում, ո-
րոնց խորհուրդը նոյնպէս անյայտ էր մնում ման-
կանը. ջօնը թուումէր մատնուած և վաճառուած:
Եթէ նա հարցնումէր հօրը՝ «Ո՞ր էս գնում»,
սա պատասխանումէր. «ձարցրու՝ ծեր թովմասին»:

Երբ նա գնումէր ծեր թովմասի ջանն ընկնելու,
սա պատասխանումէր. «Ձօրդ հարցրու»: Բայց մի
և նոյն ժամանակ կոմմոգորը և թովմասը հոգուով
չափ ուրախ էին, և ջօնը տեսնումէր նոցա ժրպ-
տայիս և իւր վերայ մի հայեացք ձգելիս, որ պարզ
հասկացնումէր նորան, թէ մէջ տեղը մի բան կայ,
որ նորան է վերաբերում, բայց աւելի ոչինչ չէր
բացատրում նորան; և այդ բնականաբար վերին աս-
տիճանի գրգռումէր նորա հետաքրքրութիւնը: Երբ
Ծննդեան տօնը եկաւ, ջօնին հայրը պարգևեց
մի ճոխ միջմանի նշանազգեստ, և այժմ սա կարծու-
մէր, թէ արդէն բացել է դաղանիքը:

«Ձա՛, հայրիկ», ասաց նա, «ես այժմ գիտեմ
այդ: Ես պէտք է ծովը գնամ: Գու ինձ դորա
համար ես պարգևել նշանազգեստը»:

«Այդ չէ», պատասխանեց պատկառելի կոմմոգո-
րը ժպտալով: «Տաններկու տարեկան միջմանը
լսուած բան չէ: Գու դեռ շատ մատաղ ես, ջօն:
Յետոյ կը տեսնենք այդ»:

Գաղտնի առանձնախօսութիւնները դարձեալ շա-
րունակվումէին, ճանապարհորդութիւնները նոյն-
պէս, կոմմոգորը և թովմասը միշտ ուրախ էին,
իսկ ջօնը գրեթէ կորչումէր հարցասիրութեան
մէջ: Բայց նա ոչինչ չէր կարողանում հասկանալ,
որքան և աշխատումէր հօրից կամ ծեր թովմասից
մի կերպով խորամանկութեամբ դուրս քաշել գաղտ-
նիքը: Ձայրը ասումէր. «ձարցրու՝ ծեր թովմա-

սին», իսկ թուլմասը ասումէր. «Համբերութիւն, ժամանակը վարդեր կը բերէ»:

Այդպէս անցաւ ձմեռը, և եկաւ գարունը իւր ծաղիկներով և պայծառ արեգակնային լուսով: Մայիսի մինին Գօնի ծննդեան օրն էր: Մի շաբաթ առաջ թուլմասը բոլորովին չէր երևում Ռօննիկաստիէ ամրոցում, և ՚ի զուր էր Գօնը հարցնում՝ «Ո՛ւր է նա»: Ոչ ոք չէր կամենում, կամ կարողանում նորան պատասխան տալ: Արջապէս, Գօնի ծննդեան օրը վաղ վաղ եկաւ թուլմասը, բարեմաղթեց մանկանը շատ երջանկութիւն և առողջութիւն, և հրամայեց նորան իսկոյն հօր մօտ գնալ, որ խօսք ունէր նորան ասելու:

«Նախ և առաջ ասա՛ ինձ, դու ո՛ւր էիր գնացել ամբողջ շաբաթը», ասաց Գօնը:

«Դու այդ կը տեսնես», պատասխանեց ծերունին և ժպտաց աւելի խորամանկութեամբ, քան թէ երբ և իցէ, և ներքին ուրախութիւնից այնպէս տրորումէր ձեռները, որ կարծես մորթը պէտք է պոկէր: «Շտապի՛ր, Գօն, դու գիտես, որ հայրդ չէ սիրում սպասել, իսկ այսօր դու չը պէտք է անհամբերութեան մէջ ձգես նորան, եթէ չես կամենում նորան մի մեծ ուրախութիւնից զրկել»:

Գօնը վեր թռաւ անկողնից և իսկոյն ձեռք տուեց հանդերձին:

«Վա՛ց, այդ չէ՛», հրամայեց թուլմասը: «Նշանազետեալ, Գօն»:

«Նայց ինչո՞ւ, ծեր ծովագնաց»:

«Այն պատճառով: Այդ հեռացրու՛ իսկոյն — մի, երկու, երեք, արագ Գօն»:

Ինչ պէտք էր անել մանուկը հագաւ նշանազետեալ և գնաց գլուխը շարժելով ծեր թուլմասի յետևից, որ տարաւ նորան ուղղակի հօր նաւասենեակը: Ծեր կոմմոդորի աչքերը փայլեցան ուրախութիւնից, երբ նա գերկն առաւ իւր ծաղկափթիթ մանուկը և, բարեմաղթելով նորան երջանկութիւն, իւր ջերմ համբոյրը գրոշմեց նորա թարմ, կարմիր շրթուքի վերայ: «Ա՛յն բան պատրաստ է ուղևորուելու», հարցրեց նա յետոյ ծեր թուլմասին: «Ա՛յն բան պատրաստ է», պատասխանեց սա:

«Այժմ յառա՛ջ», ասաց կոմմոդորը: «Կողքեցս չը հեռանա՛ս, Գօն: Այսօր դու պէտք է իմանաս այն, ինչ որ վաղուց ցանկանումէիր իմանալ»:

Գօնը լի էր ակնկալութեամբ: Նորա սիրտը բարախումէր, թէ և ինքը չը գիտէր, թէ ինչու, և երբ դուրս եկան՝ այնքան մեծ էր նորա անհամբերութիւնը, որ նա խփեց իւր ձեռն կողքին խթաններով, այնպէս որ սա նետի պէս սլացաւ: «Վա՛ց», աղաղակեց հայրը նորա յետևից, «այդ տեղից չէ անցնում ճանապարհը: Ա՛յս կողմը, Գօն, կողքեցրս մի՛ հեռացիր»:

Գօնը յետ եկաւ և զարմանքով նկատեց, որ իւր հայրը ուղևորուեցաւ դէպ ՚ի ծովի ափը, ուր ոչ մի յարգարած ճանապարհ չէր գնում:

«Իայց ինչ պէտք է անենք այնտեղ», հարցրեց նա զարմացած:

«Համբերութիւն, բոլորը կ'իմանաս», պատասխանեց հայրը. իսկ ծեր թուովմասը այնպէս լի էր ներքին ուրախութեամբ, որ բարձրաձայն ծիծաղումէր և ամենազարմանալի կերպով ծումուումէր երեսը:

Չիերը արագ վաղեցին այդ ուղղութեամբ: Կորքա գնումէին այն բլրի երկայնութեամբ, որ ծածկումէր ծովի տեսքը: Յետոյ կոմմոգորը ճկուեցաւ դէպ 'ի ձախ, արշաւեց այն թփերի միջով, որոնք ձգվումէին ծովեզրի երկայնութեամբ, և դոցա սահմանում ձին պահեց:

«Չ'օն», ասաց նա, «այն, ինչ որ դու իսկոյն կը տեսնես, բո՛ ծննդեան օրուայ պարգևն է: Ուստի փակի՛ր աչքերդ, սիրելի որդեակ, և այժմ — յառաջ»:

Երկու քայլ ևս արեց ձին, և ահա՛ գտնվումէին նոքա թփերի առաջը: Կենդանու ոտների տակը խողումէր ծովը իւր ափի գայլախաղերի հետ և կարծես հանդարտ ծափահարումէին վճիտ ալիքները: Չ'օնը պահեց իւր ձին, մի հայեացք ձգեց ծովի վերայ և արձակեց հիացման աղաղակ:

«Հայրի՛կ, թուովմաս, մի՛թէ կարելի է այդ», բացականչեց նա հրճուանքով և, ձիու սանձը վայր ձգելով, արագ վայր թռաւ թամբից ծովեզրի վերայ, — «Ո՛չ, ո՛չ, ես այդ չեմ կարող հաւատալ:

Եւդ ճշմարիտ է, հայրիկ, յիրաւի, ճշմարիտ է»:

«Ղճմարիտ է, բոլորովին ճշմարիտ», պատասխանեց կոմմոգորը և ժպտալով գլուխը շարժեց, այն ինչ ծեր թուովմասը աղաղակեց. «Կեցցէ՛, կեցցէ՛՛ նոր նաւապետը»:

Մի բարձրաձայն «կեցցէ՛» ևս հնչուեցաւ ծովի կողմից — նորան հետեւեց թնդանոթի մի որոտաձայն ճայթիւն, յետոյ միւսը — փոքրիկ, կապոյտ ամպերը բարձրանումէին վերև. Չ'օնը հրճուանքով բացականչեց. «Հայրի՛կ, պատերազմական նաւ, կանոնաւոր, իսկական թնդանոթներով»:

Չ'օնը ծիծաղումէր ուրախութիւնեց, գրկումէր հօրը, թռչելով սորա ձիւ վերայ, ուրախութեան ձայներ էր արձակում, հրճվումէր, ցնցումէր ծեր թուովմասի ձեռքը, մի խօսքով, յիմարացածի պէս էր սրտի ուրախութիւնից: Ծեր թուովմասը նայումէր փայլարձակ աչքերով կոմմոգորի վերայ և ասումէր. «Եւ՛յժմ, ձ. հ., տեսնու՞մք, որ ծեր թուովմասը ուղիղ էր ասում: Կեցցէ՛, — Չ'օնը իւր հօր արժանի զաւակն է — ծովագնաց գլխից մինչև ոտը, և ես, ես՝ ծեր թուովմասս եմ՝ նորան պատրաստել դորա համար»:

Եւ նա կատարեալ իրաւունք ունէր այդ պատիւը իւրեան սեփականելու, որովհետև, յիրաւի, նա էր յատկապէս իւր պատմութիւններով և դասերով հետզհետէ ներշնչել մանկանը սէր դէպ 'ի ծովային կեանքը:

Եւստորով վայր իջան կոմմոգորը և ծեր թօով-
մասը ձիերից: Մի փոքրիկ նաւակ նաւից վայր
թողնուեցաւ ծովը, և երկու մագաղահաս, գեղե-
ցիկ և մաքուր հագնուած նաւաստիք ներս թռան
նորա մէջ դէպ ՚ի ցամաքը նաւելու և իւրեանց մա-
նուկ նաւապետին նաւը փոխադրելու: Մի ոստիւ-
նով ջրօնը նաւակի մէջ թռաւ, նորան հետեւեցին
աւելի զգուշութեամբ կոմմոգորը և ծեր թօովմա-
սը, և յաջողութեամբ հասան նաւի տախտակամա-
ծին, որտեղ կոմմոգորը ներկայացրեց նաւապետին
նաւի վերայ եղած մարդոցը՝ տասն գեղեցիկ, մա-
աղահաս ծովագնացների: ջրօնը միքանի խօսք ա-
սեց այդ նաւաստիքին, խոստանալով ողորմած և
բարեսիրտ հրամանատար լինել, քաղաքավարու-
թեամբ գլուխ տալով, շնորհակալութիւն արեց ինն
անգամ բարձրաձայն կրկնած «կեցցէ՛ օների համար,
որ նաւաստիքը հնչեցնուաւին ՚ի պատիւ նորա, և
յետոյ իջաւ տախտակամածի տակը ծննդեան օ-
րուայ փառաւոր պարգևի ներսի կողմը ևս աչքի
անցնելու: Ըմէն բան արժանացաւ նորա անպատ-
մելի, լիարերան գովասանքին: Մաւապետի սենեա-
կը զարդարած էր գեղեցիկ կարասիքով, պատերը
ծածկած էին ողորկած կարմիր փայտով, դռների
փականքները փայլուն գեղնապղնձից էին, իսկ փոք-
րիկ, կլոր պատուհանները՝ ամենապարզ ապակուց:
Պատերի վերայ կախած էին զէնքեր, դաշնակներ,
ատրճանակներ, կախաղանաւոր մահճակալը սարգած

էր ամենաչքեղ կերպով, մի խօսքով ջրօնին ամէն
բան այնպէս գեղեցիկ էր թուում, որ նա շատ ան-
գամ ցնծութեան աղաղակներ էր արձակում, բոր-
բորուած երախտագիտութեամբ գրկումէր երբեմն
հօրը, երբեմն ծեր թօովմասին: Մաւի միւս սե-
նեակները, թէև այնքան ճոխ և փառահեղ չէին,
սակայն միասին երևումէին ամենալաւ դրութեան
մէջ, այնպէս որ ջրօնը այդ ամբողջ փոքրիկ ծո-
վային պալատը դիտելուց և զննելուց յետոյ չէր
կարողանում իւր սրտի կատարեալ հաճութիւնը խօս-
քերով արտայայտել:

«Ըստ մնումէ միայն տեսնել, թէ այս շքեղ պա-
տերազմական նաւը ինչպէս է լողում», ասաց նա:
«Բամին յաջողակ է, և ես շատ սրտով կը ցան-
կայի, որ մենք մի փոքրիկ փորձ անէինք»:

«Շատ լաւ, ջրօն», պատասխանեց կոմմոգորը,
հաճութեամբ գլուխը շարժելով: «Թօովմաս, բարձ-
րացի՛ր տախտակամածի վերայ և այնպէս ղե-
կավարութիւն արա՛, որ մանուկը համողուի, թէ
քեղ նման ծեր ծովակատուն նաւավարութեան ար-
հեստը երբէք չէ մոռանում»:

Գարձեալ ուղևորուեցան տախտակամածի վերայ:
Ծեր թօովմասը հրամայեց խարխիւր վեր քաշել,
սուեց կարևոր հրամանները առագաստը պարզե-
լու համար, և նայումէր ջրօնին պայծառ, ուրա-
խափայլ դէմքով, երբ թեթեւ, գողտրիկ նաւը բա-
զի նման լողումէր ջրի երեսին և հնազանդումէր

ղեկի թեթև ճնշողութեանը, ինչպէս սովոր ձին՝ երասանակին: Չօնը ինքն ևս լողումէր հիացման մէջ, ինչպէս նաւը՝ ծովի մէջ, իսկ կոմմոդորն ու ծեր թովմասը, հաճութեամբ միմեանց երեսին նախելով և գլուխները թափ տալով պարզապէս համոզումէին, որ այդ ծննդեան օրուայ պարգևի ընտրութեան մէջ ամենէին չէին սխալուել: Մտքա ցանկանումէին Չօնին ուրախութիւն պատճառել, և ահա՛, Չօնը ուրախ էր, ինչպէս մի թագաւոր, որին յաղթութեան լուր էրն բերել այնպիսի մի կռուից, որի անյաջող վերջանալը պէտք է թագը խլէր նորա գլխից: Այժմ ամէն բան պարզ էր նորա համար. ծեր թովմասի յաճախակի բացակայութիւնը, իւր հօր ճանապարհորդութիւնները, գաղտնի առանձնախօսութիւնները և բոլոր մնացեալ բաները: Պատերազմական նաւը շինուած էր երկու ծովագնացների անձնական վերահայեցողութեան տակ, ուրեմն, և զարմանալի չէ, որ նա այնպէս գեղեցիկ էր շինուած:

Այնուհետև, քանի քամին և եղանակը թոյլ էին տալիս, շտապումէին Չօնը և թովմասը դէպ ՚ի նաւը, որ ՚ի յիշատակ մանկան վախճանած մօր անուանել էին «Բարի Այմա», և ծեր թովմասը չէր խնայում ոչ աշխատանք և ոչ խօսք իւր ջանասէր աշակերտին այժմ գործնական կերպով կատարեալ ծովագնաց դարձնելու: Այդ այդ աշխատանքը շատ հիանալի կերպով վարձատրվումէր յուրա-

խութիւն բոլոր նորա մէջ մասնակցողներին: Հայրը հաճութեամբ էր նայում իւր որդու յառաջադիմութեան վերայ, ծեր թովմասը պարծենումէր իւր ճարպիկ և ուշադիր աշակերտով, իսկ Չօնի եռանդը այնքան աճումէր, որքան աւելանումէր նորա յառաջադիմութիւնը նաւավարութեան արհեստի մէջ: Մտաւտիքի գրութիւնը ևս շատ լաւ էր, որովհետև Չօնը աշխատումէր զանազան փոքրիկ ընծաներով և առանձին վարձատրութիւններով նոցա եռանդը վառ պահել: Ուրեմն, և զարմանք չէ, որ Չօնը արդէն հետեւեալ տարին կարողանումէր այնպէս կառավարել իւր նաւը, ինչպէս մի հին ծովագնաց, այնպէս որ նորա հայրը և ծեր թովմասը վստահութեամբ կարող էին յանձնել նորան այդ նաւի գլխաւոր հրամանատարութիւնը: Հասկանալի բան է, որ այդ բոլոր վարժութիւնների ժամանակ իսկական ուսումնարանական կրթութիւնը պէտք է բաւական թուլանար: Որքան աւելանումէին Չօնի հմտութիւնները ծովային գործերի մէջ, այնքան յետ էր գնում նա լատիներէն և յունարէն լեզուներում, և կոմմոդորը թողնումէր մանկանը իւր ճանապարհով գնալ, մտածելով, որ այդ բոլոր ճանապարհով իրանք լոյս կ'ընկնէին իրերի վերայ, ժամանակով իրանք լոյս կ'ընկնեն: Չօնի ուսուցիչը լաւ ժամանակ էր անցկացնում, երբ նորա աշակերտը լողումէր պատերազմական նաւի վերայ. նա գնումէր զբօսնելու, կամ

նստումէր իւր առանձնասենեակում և պարապումէր այն բանով, որ նորան ամենից աւելի էր դուր գալիս:

Սորանից յառաջացաւ այն, որ Չօնը տասնուչորս տարեկան դարձաւ, և ուսումնական առարկաներից աւելի փոքր տեղեկութիւն ունէր, քան թէ մի ուրիշ տասնամեայ մանուկ, թէև առանց երկար մտածելու կարելի էր նորան յանձնել մի իսկական պատերազմական նաւի հրամանատարութիւնը:

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ:

ԽՈՐՀՐԳԱԽՈՐ ՏՈՒՆԸ:

«Թովմաս», ասաց մի օր կոմմոդորը իւր նախնի ղեկավարին, — «Թովմաս, գործը այլ ևս չէ կարող այսպէս շարունակուել, պէտք է փոխուի»:

«Մը գործը, ձ. հ.»:

«Ես ամաչեցի, Թովմաս, ճշմարիտ, ամաչեցի, ինչպէս մի փոքրիկ մանուկ, որին ցոյց էին տուել ճիպոտների համը»:

«Իայց ինչու, ձ. հ.»:

«Ե՛հ, դու ինքդ գիտես այդ: Երեկ, երբ երէցը այնտեղ էր իւր որդու հետ, որ դեռ ևս մանուկ է Չօնի հետ համեմատելով, ես զարհուրանքով տեսայ, որ Չօնը յատկապէս ոչինչ չէ ուսել»:

«Ե՛հ, ի՞նչ էք ասում, ձ. հ.: Չօնը այսօր ևս կարող է նաւապետ դառնալ Նորին Սեծութեան ծառայութեան մէջ, այդ շատ է, ես կարծումեմ»:

«Այո՛, (Թովմաս, մեր՝ ծովագնացներին աչքում, բայց ոչ աշխարհի աչքում), պատասխանեց կոմ-մոգորը, գլուխը շարժելով: Արեցը ինձ խիստ յանդիմանեց և նախատինք տուեց, որ ես մանկանք թողել եմ այդպէս տգէտ մեծանալ, և — ինչ կամենաս, ասա՛, (Թովմաս, պատանին պէտք է ուսումնարան գնայ: Մա երեկ յիմարացածի պէս էր կանգնած երէցի փոքր որդու մօտ, որ իւր Յիցերոնն ու Քսենոփոնտը ջրի պէս էր թարգմանում: Մա ևս ինձ պէս ամաչումէր, մի խօսքով, (Թովմաս, պատանին պէտք է աւելի գիտենայ, քան թէ առագաստը բանալ, ուստի և նա պէտք է հեռանայ տանից):»

Օտեր (Թովմասը քրթմնջաց, բայց իսկապէս տեսաւ, որ իւր տէրը իրաւունք ունէր, այդ պատճառով և երկար չը հակաձառեց: Կանչեցին ջրօնին, և սա առանց ուշացնելու տուեց իւր համաձայնութիւնը հօր գիտաւորութեան մասին, որ ամենեւին չէր սխալուել, մտածելով, որ ջրօնը ևս ամաչել էր երէցի փոքրեկ որդու գերազանցութիւնից:

«Ուղարկե՛ր ինձ, հայրիկ, և որքան շուտ՝ այնքան լաւ», ասաց նա: «Հաւաստի եղի՛ր, որ ես աշխատասէր կը լինեմ, իմանալով, որ քանի վաղ աւարտեմ ուսանելի իրերս, այնքան վաղ կը մըտնեմ ծովային ծառայութիւն: Ուրեմն, ինչ որ լինելու է, թող շուտով լինի, և ես առիթ չեմ տալ

իմ ուսուցիչներին անբաւական լինել իւրեանց աշակերտից»:

Հայրը ուրախացաւ իւր որդու վճռականութեան վերայ, ծեր (Թովմասը ևս հաւանութեամբ էր շարժում իւր ալեոր գլուխը, թէև շատ դժուար էր նորան իւր սիրելի աշակերտից բաժանուել:

Արեք օրից յետոյ մի կառք կանգնեցաւ ամրոցի առաջը. կոմմոգորը և ջրօնը նստեցին նորա մէջ և հեռացան դէպ ՚ի ուսումնարանը, որի մէջ մանուկը երկու կամ երեք տարի պէտք է անցկացնէր: (Թովմասը արտասուքը աչքին նայումէր կառքի յետեւից, և նորա սիրտը այնպէս ծանր էր, ինչպէս երբէք չէր եղած: Աթէ ուրիշ տեղ գնալու բան չիւնէր, նա չէր բաժանուիլ ջրօնից, բայց ուսումնարանում, նա լաւ տեսնումէր, որ ոչինչ օգուտ չէր կարող բերել իւր սիրելի պատանուն: Այսպէս, նա պէտք է բաժանուէր և մխիթարվումէր միայն այն մտքով, որ ջրօնը գոնէ արձակուրդները տանը կ'անցկացնէ:

Ոչինչ նա ամրոցում քրթմնջում ու բարկանումէր, կոմմոգորը ներկայացնումէր իւր որդուն ուսումնարանի գերեկատրին, որ այդ նոր աշակերտին մի կարճ քննութեան ենթարկելուց յետոյ ուղարկեց իւր ուսումնարանի ամենաստորին դասատունը, ուր նստած էին միայն այնպիսի մանուկներ, որոնք առանց բացառութեան շատ տարիքով ջրօնից փոքրը էին: Կոմմոգորը նեղացած շարժումէր գլու-

խը և ասուակեր. «Իմ մեղն է, ջօն: Աթէ ես ա-
ւելի ուսման վերայ պարպեցրած լինէի քեզ, դու
այժմ փոքրիկ տղայոց հետ չէիր փակուել մի սե-
նեակում: Այդ ինձ տրտմութիւն է պատճառում,
ջօն»:

Ջօնը ժպտաց: «Մի՛ տխրիր, հայրիկ», ասաց
նա ուրախաձայն: «Մի տարուց յետ բանը ուրիշ տե-
սակ կը լինի, դորա համար ես քեզ խօսք եմ տա-
լիս»:

Աւ ջօնը ուղիղ էր ասում: Այս ամաչուակեր
փոքրիկ մանուկների մէջ, որոնց գրեթէ բոլորեց
ևս նա գլխով չափ բարձր էր, իսկ ամօթը դրդու-
մէր նորան բոլոր իւր կարողացածը անել: Ինչ ե-
ռանդով նա ծովային ծառայութիւնն էր ուսել,
նոյն եռանդով այժմ նստեց նա իւր գրքերի վե-
րայ, ուստի և զարմանք չէ, որ նա իւր վառ ե-
ռանդով և բնական ձիրքերով զարմանալի արագու-
թեամբ գէպ ՚ի վեր էր բարձրանում: Աորա ու-
սուցիչները զարմանումէին նորա աշխատասի-
րութեան և տոկունութեան վերայ, իսկ ընկեր-
ները, որոնք սկզբում ծաղրում և անպատվումէին
նորան, շուտով այլ ևս չէին կարողանում թագցնել
նորանից իւրեանց յարգանքը: Արկու արկածք, ո-
րոնք պատահեցան մինը միւսեց յետոյ ջօնի մրտ-
նելուց շատ ժամանակ չ'անցած, աւելի սիրելի
դարձրին ջօնին և նորա ընկերների մէջ ներշնչե-
ցին յարգանք դէպ ՚ի նա:

Ուսումնարանի ամենաբարձր դաստանը կար մի
աշակերտ Սոբերտ Հաֆերֆիլդ անունով, որ իւր
հոգեւոր և մարմնաւոր ընդունակութիւններով մի
տեսակ համարումն էր ստացել միւս մանուկների և
պատանիքի մէջ: Այս պատկառելի էր ամենքին, և
ամենքը հնազանդումէին այն բոլոր հրամաններին,
որ նա բարեհաճումէր տալ: Մի և նոյն ժամանակ
նա մի սղնիւ և քաջ տղա էր, որ շատ սակաւ էր
կամ ամենէին չէր ՚ի չարը գործածում իւր ոյժը,
բացի այն դէպքերից, երբ մինը փորձ էր փորձում
նորա համն առնել: Արեք տարով մեծ լինելով ջօ-
նից, նա չէր մօտենում սորան, մինչև որ մի դիպ-
ուած նոցա աւելի մօտ պատահեցրեց միմեանց: Մեծ
աշակերտները մի օր գնտակ էին խաղում մի մեծ
մարդի վերայ, և Սոբերտ Հաֆերֆիլդը գտնվու-
մէր խաղացողների թւում: Պատահամբ գնտակը
ընկաւ մի փոսի մէջ, որ գտնվումէր խաղալու տե-
ղի մօտ, և որովհետև ինքը ուրիշ բանով էր պա-
րպած և չէր կարող խաղը թողնել, առանց իւր
կուսակցութիւնը կորցնելու, ուստի և աղաղակեց
դէպ ՚ի մերձակայ մանուկը գնտակը փոսից հանել
և բերել իւրեան տալ: Պատահամբ այդ մանուկը
ջօնն էր, որ ամենէին հակամէտ չէր այդպիսի մի
կարճ և շուտափոյթ հրամանի ականջ դնել: Սո-
բերտը սաստիկ բարկացաւ և աղաղակեց. «Յիմար
տղա, չե՞ս լսում: Վնտակը բեր, ասումեմ»:

«Ե՛հ, ինքդ վե՛ր առ», պատասխանեց Չօնը չոր ու ցամաք: — «Ե՛ս քո ծառայն չեմ»:

Ոտքերտ ֆֆերֆլղը զայրացաւ, չը կարողացաւ այլ ևս ուշադրութիւնը պահել խաղի վերայ և տանուլ տուեց խաղը: Բարկացայտ կերպարանքով քայլեց նա դէպ ՚ի Չօնը, որ սառնարիւն և անտարբեր սպասումէր նորան, և մի հարուած տուեց նորա երեսին: Չօնը գունաթափուեցաւ, որովհետև այդպիսի մի զրկանք երբէք պատահած չէր նորան և պատեի զդացմունքը գրգուռեց նորա մէջ: «Կու կոպիտ մարդ ես», ասաց նա Ոտքերտին: «Եթէ քաջութիւն ունես, կը կուռես այժմ ինձ հետ»:

Այդ խօսքերը ասելով, Չօնը վայր ձգեց իւր վերարկուն և վճռաբար պատրաստուեց սովորական բոքսեկուռի համար: Սի ահնթարթում բոլոր ուսումնարանի մանուկները հաւաքուեցան երկու ընդգիմակաց մանուկների շուրջը, որոնք հետեւեալ րոպէին սկսեցին կուռը: Չօնը քաջութեամբ յարձակուեցաւ Ոտքերտի վերայ և բոլոր ոյժը հաւաքած մի հարուած տուեց իւր թշնամուն: Բայց նորա աւելի հասակաւոր հակառակորդը շատ գերազանց էր նորանից, և Ոտքերտը հեշտութեամբ կարող էր վայր ձգել նորան, եթէ գիտութեամբ չէ խնայէր իւր մատաղահաս և թոյլ բայց անվեհեր հակառակորդին: Սա զգաց, որ չափն անցել էր, հարուածելով Չօնին, և նորա ներքին ազնուութիւ-

նը ստիպեց նորան խնայել իւր հակառակորդին: Կուռին վերջ տալու համար նա բռնեց, ՚ի վերջոյ, Չօնի երկու ձեռքը և այնպէս պինդ պահեց. որ սա այլ ևս չէր կարող կուռել: Երբ որ էր Չօնը աշխատում ազատուել, նա իւր շարժարանքով միայն շարժումէր միւս մանուկների ծաղրը. որոնք շատ հակամէտ էին նորա վերայ մի կուշտ ծիծաղելու:

«Ե՛նձ կացէք», ձայն տուեց նոցա Ոտքերտը: «Ե՛ս մանուկը ձեր բոլորիցդ ևս սրտով է և ամաչելու տեղիք չունի, յաղթուելով ինձանից, որ նորանից աւելի մեծ և ուժեղ եմ: Իսկ դու, Չօն, ների՛ր ինձ: Ե՛ս առանց մտածելու հարուածեցի քեզ և խնդրումեմ քեզանից այդ վիրաւորանքը մօռանալ»:

Ոտքերտի հայեացքը այդ խօսքերը ասելու ժամանակը այնպէս բարեկամական էր, որ Չօնի բարկութիւնը խկոյն չբացաւ:

«Ոտքերտ», ասաց նա, «դու ազնիւ թշնամի ես: Ե՛ս քեզ ոչ միայն ներումեմ քո յանցանքը, այլ և խոստովանումեմ, որ իմ կողմից ևս տմարդութիւն էր, որ ես հրաժարուեցայ քո գնդակը բերելուց: Ուստի դու ևս ների՛ր ինձ, և յետոյ մենք ազատ կը լինենք»:

Երկու փոքր ինչ առաջ այնպէս թշնամացած մանուկները ցնցեցին միմեանց ձեռքը, և գործը վերջացաւ: Չօնը և Ոտքերտը բարեկամներ դարձան,

որովհետև նոցանից իւրաքանչիւրը գետեր գնահատել միւսի լաւ կողմերը: Ուրեքրտը յարգումէր Գօնի քնքոյշ պատուասիրութիւնը և քաջասրտութիւնը, իսկ Գօնը զարմանումէր Ուրեքրտի աղնուութեան վերայ, որ խնայեց թոյլ հակառակորդին և անկեղծօրէն խոստովանեց իւր յանցանքը: Իսկ միւս մանուկները սորանից յետոյ շատ զգուշանումէին Գօնին զիպչել, որովհետև տեսել էին, որ նա առիւծի պէս անվեհեր ու քաջ էր, իսկ քաջասրտի հետ, 'ի հարկէ, հեշտ չէ կատակ անել:

Եւ յի կերպով Գօնը ստացաւ իւր ընկերների յարգանքը, իսկ նոցա սէրը նա գրաւեց մի ուրիշ փոքրիկ արկածքով: Գօնը գերազանց լողնորդ էր: Մի օր մի քանի մանուկներ՝ նոցա մէջ Ուրեքրտ շաֆերֆիլդն ու Գօնը՝ լողանումէին մերձակայ գետում, և Ուրեքրտը, որ շատ հեռացել էր, յանկարծ ընկաւ հոսանքի մէջ, որ սկսաւ նորան հեռացնել: Ուրեքրտը լողալ չը գիտէր, նոյնպէս և միւս մանուկները. բացի Գօնից: Սա՛ հենց որ լսեց Ուրեքրտի օգնութիւն կանչելը, իսկոյն ընկաւ ջուրը, լողաց դէպ 'ի այն տեղը, ուր նորա աւելի հասակաւոր բարեկամը կասկածելի ջանքով կովումէր մահուան հետ, և բարեբաղդաբար հասաւ նորան այն միջոցին, երբ նա ուժասպառ ջրի տակն էր ընկրդմում: «Բռնի՛ր իմ մէջքից և գլուխդ բարձր պահի՛ր», աղաղակեց նա դէպ 'ի կիսով չափ ուշաթափուած Ուրեքրտը: Սա հնազանդեց, և Գօնը

փոխանակ այդ բեռը մէջքին հոսանքի դէմ կուռելու, այնքան խոհեմութիւն ունեցաւ, որ թոյլ տուեց հոսանքին տանել իւրեան մինչև որ հասան ափի մի դուրս ընկած մասին: Միքանի ուժեղ շարժմունք Գօնի կողմից բաւական եղան ցամաքին հասնելու, և վերին աստիճանի ուրախացած գործի յաջողութեան վերայ, Գօնը վայր դրեց ափի վերայ իւր ուժասպառ ընկերօջը:

«Եսի՛ր, Գօն», ասաց Ուրեքրտը փոքր ինչ շունչ առնելուց յետոյ, «քանի ես կենդանի եմ, այդ անձնագոհութիւնը երբէք չեմ մոռանալ: Եւ յսուհետև, երբ քեզ մի բարեկամ և սորա օգնութիւնը հարկաւոր լինի, յեշի՛ր Ուրեքրտ շաֆերֆիլդին»:

«Ես է, Ուրեքրտ», պատասխանեց Գօնը: «Եւ յի քան բառեր մի գործածիր այսպիսի շնչին բանի համար: Դու ինքդ մի և նոյնը կանէիր, եթէ դու Գօն լինէիր, իսկ ես Ուրեքրտ»:

«Ընկասկած», պատասխանեց Ուրեքրտը, «բայց այդ չէնուազնում քո արած ծառայութիւնը: Եւ իմացիր, Գօն, դու փրկեցիր իմ կեանքը, և այսուհետև կարող ես այնպէս վարուել այդ կեանքի հետ, ինչպէս որ կը կամենաս»:

«Բո կեանքը ինձ հարկաւոր չէ, այ՛ տղա», պատասխանեց Գօնը սառնարիւն: «Բո բաւականութիւնն ինձ աւելի հաճելի է: Ի՛նչ այժմ լռեմք այդ գործի մասին»:

Ուրեքրտը սեղմեց Գօնի ձեռքը, և սա փոխա-

նակեց այդ սեղմումը: Բարեկամութեան կապը արդէն կապուած էր, և ուրախ սրտով յետ դարձան երկուսն ևս ուսումնարան: Չօնի բարի գործը բերանից բերան էր անցնում, և որովհետև ամէնքը առ հասարակ սիրումէին Սորերտ Հաֆերֆիլդին, ուստի այնուհետև սիրեցին և Չօնին, որ նորա կեանքը փրկել էր: Չօնի բարի ու ազնիւ բնաւորութիւնը և երկաթեայ աշխատասիրութիւնը բոլորովին լրացրին մնացածը, այն է պահպանեցին ընկերների սէրը և յարգանքը դէպ 'ի այդ մանուկը:

Սերոյելեալ փոքրիկ արկածներից կարճ ժամանակ յետոյ ուսումնարանը միքանի շարաթով փակուեցաւ, և աշակերտները թողեցին նորան, ու իւրաքանչիւրը իւր հայրենիքը վերադարձաւ: Սորերտ Հաֆերֆիլդը երկար ժամանակի հրաժարական տուեց Չօնին, որովհետև նա իւր ուսումը աւարտել էր և յաւիտեան պէտք է թողնէր ուսումնարանը:

«Եւ ինչ գործի պէտք է ձեռք տաս», հարցրեց Չօնը:

«Ես կամենումեմ ծովագնաց դառնալ», պատասխանեց Սորերտը: «Հայրս միշմանի տեղ է պատրաստել ինձ համար Լրեթուզա նաւի վերայ, որի նաւապետը Սօզվիլլէն է»:

«Լաւ», ասաց Չօնը, ցնցելով Սորերտի ձեռքը, — «Լրեթուզա, նաւապետը Սօզվիլլէն, ես այդ կը նշանակեմ ինձ համար, և, կարելի է, մենք

աւելի շուտ կը տեսնուենք; բան թէ դու կարծու՞մես»:

Արկին անգամ իւրեանց բարեկամութիւնը հաստատելուց յետոյ երկու մանուկները բաժանուեցան միմեանցից. Սորերտը ցնաց դէպ 'ի արևելք, մինչ Չօնը դէպ 'ի արեւմուտք էր շտապում վեցամսեայ բացակայութիւնից յետոյ դարձեալ գրկելու իւր հօրը և ծեր թոզմասին: Արկին տեսութիւնը, ինչպէս և պէտք է կարծել. սրտաշարժ և ուրախալի էր: Աոմմոգորը համբուրումէր իւր որդուն, ծեր թոզմասը գոռում ու գոչումէր սաստիկ ուրախութիւնից, իսկ Չօնը, — է՛հ, ձեզանից իւրաքանչիւրը, իմ մատաղահաս ընթերցողներ, կարող է շատ լաւ երեւակայել, թէ ինչ է լինում մանկան սիրտը, երբ նա առաջին անգամ վերադառնումէ իւր հայրենի օթեանը, որից նա երկար ժամանակ հեռացած էր:

Սիւս օրը Չօնը շտապեց ծեր թոզմասի հետ դէպ 'ի իւր նաւը, որ, 'ի հարկէ վերջէնս շատ փառաւոր գրութեան մէջ էր պահել, և Չօնը փորձով ցոյց տուեց, որ իւր ծերունի ուսուցչի դասերը ամենեւին չէր մոռացել և հասկանալի է, որ այդ բանի վերայ շատ ուրախացաւ ծեր թոզմասը: Լամրոցը վերադառնալիս Չօնի աչքն ընկաւ մի նոր շինութիւն, որ նա առաջ ամենեւին չէր նկատել, և նա հարցրեց իւր ուղեկցին, թէ ինչպէս էր նա երևան եկել:

«Մ.», այդ մի զարմանալի, խորհրդաւոր պատմութիւն է, ջ. օն», պատասխանեց ծեր (Թովմասը և պահեց իւր ձիու սանձը: «ձենց որ դու հեռացար այն անհծեալ ուսումնարանը գնալու, եկան բաղմամբիւ արհեստաւորներ և երկու ամսուամ թփերի մէջ շինեցին այս տնակը, որ նոքա պատեցին բարձր պարսպով: Յետոյ մենք շուտով տեղեկացանք, որ այդ տանը մարդ է բնակւում, բայց թէ ով, այդ ոչ ոք չէր կարողանում մեզ ասել: Մի պառաւ կին դուրս է գալիս ժամանակ առ ժամանակ պարսպի մշտափակ դռներից, դարձեալ փակումէ դուռը, գնումէ գիւղում միքանի իրեր առանց մի բառ խօսելու մարդկանց հետ և յետոյ վերագառնումէ այդ տունը, որի դռները նա դարձեալ զգուշութեամբ փակումէ: Սա պէտք է մի զարմանալի աշամորդի լինի, որ անձնատուր է եղել միայնակեցութեանը և կտրել է ամէն յարաբերութիւն իւր մերձաւորների հետ»:

«Գու իմ հետաքրքրութիւնը շարժումես, (Թովմաս), ասաց ջ. օնը: «Տե՛ս, ես շուտով կը փորձեմ, չէ՞ կարելի արդեօք պարսպի վերայ բարձրանալ»:

«Չէ՛, մի անիր այդ, ջ. օն», պատասխանեց (Թովմասը: «Մինը այդ արդէն փորձեց, քեզ նման մի հարցասէր տղա, և շատ վատ հետեանքի հասաւ: Մորա վերայ հրացան են արձակել պարսպի վերայ բարձրանալիս, և ծակուած ուսով նա ցած է գլոր-

ուել: Ուրեմն, հեռու՛ կաց: Ինչ որ մատներդ չէ այրում, մի՛ հոգար նորա մասին»:

Ջ. օնը լռեց, բայց հաստատ մտքումը գրեց վեր մագլցել պարսպի վերայ և նորա մէջ ամփոփուած գաղտնիքի հետքը գտնել: Մի առաւօտ, դեռ արեւը չը ծագած, հեծաւ նա իւր ձին, արշաւեց դէպ ՚ի այն տունը և ձին կապեց թփերի խիտ տեղում: «Մոքա ամէնքը դեռ ևս քնած կը լինեն», ասաց նա ինքն իւրեան: «Ուստի շուտով վեր ելնեմ և մի ապաստանարան որոնեմ: Չարմանալի կը լինէր, եթէ ես չ'աշխատէի այդ գործի հետքը գտնել»:

Ջ. օնը չէր մտածում այն բանի վերայ, թէ նա անիրաւութիւն էր անում, թափանցելով ուրիշի գաղտնիքի մէջ, նա դեռ ևս շատ մատաղահաս էր և կամենումէր բաւականութիւն տալ միայն մի բոլորովին պարզ, բնական հարցասիրութեան: «Մյն արագութեամբ և ճարպիկութեամբ, որ նա ձեռք էր բերել նաւի պարանների վերայ մագլցելիս, բարձրացաւ նա պարսպի վերայ, մի արագ և զըննող հայեացք ձգեց իւր չորս կողմը և, տեսնելով, որ տան պատուհանները դեռ ևս պինդ կողպած էին, և ոչ մի մարդկային հոգի չէր երևում պարտիզում, հանդարտ վայր թռաւ: Չաղիւ նա վայր էր իջել, լսեց տան դրան բացուելու ձայնը և իսկոյն թագ կացաւ խիտ թփերի մէջ, որոնց ճոխ տերեւազգեստը բոլորովին ծածկեց ու ամփոփեց նորան, սակայն նորա աչքի համար մնացին դար-

ձեալ այնքան ծակեր, որոնց միջով նա կարող էր պարզ տեսնել բոլորը, ինչ որ նորա առաջը պատահէր: Տան դռնից դուրս եկաւ մի կին, որ, հաւանական է կարծել, նոյն կինն էր, որի մասին թողմասը արդէն խօսել էր: «Ա, նայեց իւր շորս կողմը, մտիկ արեց երկնքին, երեւի եղանակի դրութիւնը տեսնելու, և յետոյ դարձեալ մտաւ տուն, որի դուռը բաց մնաց:

«Ա՛հ», մտածումէր թ՛օնը, «մինչև այժմ ես ոչինչ զարմանալի բան չեմ տեսնում, և վաղ վերկենալս ու արշաւելս ՚ի զուր անցկացան»:

Մի ամբողջ ժամ ամէն բան հանգիստ մնաց: Տան ծխնելոյղից դուրս էին գալիս ծխի թեթեւ, կապոյտ ամպեր, որոնք հանդարտ դէպ ՚ի երկինքն էին վերանում, իսկ տան միջից լսվումէր ժամանակ առ ժամանակ միայն մի անօթի կամ կաթսայի զրնգոց, որ ցոյց էր տալիս, թէ պառաւ աղախինը զբաղուած էր խոհանոցում: Թ՛օնի համբերութիւնը արդէն հատաւ, և նա շատ հակամէտ էր դարձեալ հեռանալ, երբ բեմի վերայ երեւեցաւ մի նոր անձնաւորութիւն, որ բոլոր մնացեալ բաներից աւելի գրաւեց նորա ուշադրութիւնը: Մի ծերունի մօտ վաթսուն տարեկան կամաց կամաց դուրս եկաւ տան դռնից և քայլեց ուղղակի դէպ ՚ի այն թուփը, որի յետեւ թագ էր կացած թ՛օնը: Սա մի երկայն, նիհար, ծերութիւնից, կամ, լաւ ևս ասել, վշտից ու տրտմութիւնից կնճուռած կերպա-

րանք էր: «Կորա ցանցաղ մազերը ձիւնի պէս սպիտակ էին, և երբ նա այնքան մօտեցաւ, որ թ՛օնը ճիշդ կարող էր զննել նորա գծագրութիւնը, սա զարհուրեցաւ այն սարսափելի, մեռելային դուռնաթափութիւնից, որով պատած էր ծերունու դէմքը: Երբուն քայլերով փոքր առ փոքր մօտեցաւ այդ մարդը և հասաւ մինչև թփերի սահմանը, ուր մի հասարակ փայտեայ նստարան էր շինած: Ըղախինը եկաւ և տխուր ու կարեկից հայեացքով նայեց ծերունու վերայ, որ նորա ներկայութիւնը ըստ երևութիւն բոլորովին չէր նկատում: Փոքրիկ սեղանի վերայ, որ նա վայր դրեց ծերունու առաջը, գտնվումէր մի կտոր հաց և սորա մօտ մի արծաթի պոյտն լի կաթնով:

«Մի՛լօրդ», ասաց կինը, «չէ՞ք ցանկանում նախաճաշիկ անել»:

«Մի՛լօրդ», մտածումէր թ՛օնը: «Ես ի՞նչ է, մի՞թէ այսպիսի մի երևելի պարոն է թաղուած այս առանձնութեան մէջ: Եստեղ մի առանձին բան պէտք է լինի»:

Ծերունին բարձրացրեց իւր կորացրած գլուխը և անթարթ աչքով հոգեվարքի պէս նայեց աղախնու վերայ: «Մա՛րթա», ասաց նա յետոյ խուլ ձայնով, «այսօր լրանումէ տասն տարին, որ իմ թշուառ որդին թողել է ինձ՝ ծերունուս: Ա՛հ, Եստուած, Եստուած, դու ծանր ես պատժում ինձ իմ մեղքերիս համար»:

«Մի՛ւրդ, երկինքը գթաւատ է», պատասխանեց աղակինը մխիթարիչ շարժուածքով:

«Ինձ համար այլ ևս գթութիւն չը կայ այնտեղ», պատասխանեց ծերունին անպատմելի տխրութեամբ գլուխը շարժելով: «Իմ որդին վերեւ կանգնած է յաւիտենական դատաւորի առաջը և բողոքում է ինձ՝ իւր հօր վերայ, որովհետև ես առաջ նորա երջանկութիւնը և յետոյ նորան իւրեան սպանեցի: Ինձ համար գթութիւն չը կայ, Մա՛րթա»:

«Մի՛ւրդ, երկնքի ողորմութիւնը մեծ է», պատասխանեց՝ աղակինը: «Տասն երկար ու ծանր տարի դուք զղջացել էք և դարձ էք եկել, եսկ զղջումը մեղմացնում է և ամենախիստ դատաւորին, ու՛ր մնաց գթառատ Մտուծուն»:

«Ես շատ եմ զղջացել ու դարձ եկել և ծնկաչոգ ենդրել եմ Մտուծոյ ողորմութիւնը», ասաց ծերունին, «բայց Մտուծո՞ւ իմ աղօթքը չէ լսում, որովհետև իմ սիրտը լի է տառապանքով, և ես ահ ու դողով եմ մտաբերում այն ժամը, որ ինձ դատաստանի է կանչելու այն կեանքը: Ինձ համար ողորմութիւն չը կայ, Մա՛րթա»:

«Ո՛հ, մի՛ւրդ, ի՞նչպէս փոքր էք ծննաչում դուք երկնքի անվերջ բարութիւնը», պատասխանեց կինը: «Մի՛թէ դուք չէք արել բոլորը, որ լաւացնէք այն, ինչ որ գեռ կարող է լաւանալ: Մի՛թէ դուք հարց ու փորձ չէք արել ձեր հարսի ու թոռան մասին: Մի՛թէ դուք պատրաստ չէիք այդ անտէ-

րունջ որբերին ձեզ որդեգրելու: Մի՛թէ դուք չէիք կամենում ձեր որդու ամուսնուն օրին աւոր ճանաչել, և նորան ձեր գոյքի ժառանգ նշանակել: Մի՛թէ դուք չէիք ցանկանում այդ բոլորը անել մի՛ւրդ»:

«Ես այդ ցանկանում էի, այո՛, ցանկանում էի այդ, բայց ի՞նչ օգուտ բարի գործելու լըք ցանկութիւնից, երբ մարդ արդէն գործել է չարը: Ո՛հ, որդեակ, եթէ դու կարողանայիր կրկին վերադառնալ այն կեանքից, ես յօժարութեամբ կը ներէի քեզ բոլորը, քո որդին կը լինէր և իմ որդին, իսկ քո ամուսնուն ես այնպէս կը սիրէի, ինչպէս և բեզ: Ո՛հ, որդեակ իմ Լչրնստ, ների՛ր քո զղջացող հօրը: Ների՛ր նորան և այն, որ նա քո կնօջը թշուառութեան մէջ է ձգել և քո մանկանը կորստեանն է մատնել: Ների՛ր, ների՛ր»:

Ծերունին բարձրացրեց իւր գողգոջուն ձեռքերը դէպ ՚ի երկինքը, և նորա աչքերից սահեցին ջերմ արտասուքներ, որոնք այրելով գլորվում էին նորա ներս ընկած, դժգոյն թշերի վերայ: «Նորա սրտի յուզմունքը այնպէս զօրեղ էր, որ նորա թոյլ ուժը չը զնմացաւ: Նա ուշաթափ եղաւ և թուլացած յետ ընկաւ նստարանի վերայ: Եղակինը երկիւղից բարձրաձայն աղաղակեց և արագ քայլերով շտապեց դէպ ՚ի տուն, հրեի, ջուր կամ այլ կազդուրեի միջոց բերելու: Չ՛օնը օգուտ քաղեց այդ վայրկեանից, երբ նա կարող էր աննկատելի

կերպով հեռանալ, արագ մագլցեց դարձեալ պարսպի վերայ, որի յետևը նա կայծակի արագութեամբ չքացաւ: Նորա սիրտը բարսևուտեք, կարծես: Թէ նա մի յանցանք էր գործել, և ձին հեծնելու ժամանակ նա մրմնջաց. «Վա մի խեղճ, տարաբաղ յարգ է, և ես, յիրաւի, լաւ շարեցի, որ նորա գաղտնիքին ականջ դրեցի»:

Լմրոցը վերագառնալու ժամանակ նա միտք էր անում, թէ արդեօք հարկաւոր էր յայտնել իւր ճանապարհորդութեան հետեանքը ծեր Թովմասին, թէ ոչ, և, ՚ի վերջոյ, վճռեց վերջինը: «Լոյդ անարդարութիւն էր, որ ես պարտէզը մտայ», ասաց նա ինքն իւրեան, «բայց աւելի անարդար կը լինի, եթէ լսածս դուրս տամ ուրիշների մօտ: Ուրեմն, պէտք է լռել. ոչ որ չը պէտք է ինձանից տեղեկանայ այն ծերունու հանգամանքներին, որ առանց այդ ևս բաւական թշուառ ու խղճալի է իւր առանձնութեան մէջ: Սակայն ես կը ցանկայի աւելի ճիշդ տեղեկութիւն ունենալ նորա մասին, կը ցանկայի իմանալ, նորա անունը, և թէ ինչո՞ւ է նա իւր հարազատ որդուն սպանել: Օտարհուրելի է — իւր հարազատ որդուն»:

Լյոս հանգամանքը դեռ երկար ժամանակ զբաղեցնումէր մեր Գժնին, և նա միայն այն ժամանակ, մօռացաւ նորան, երբ կրկին վերագարձաւ ուսումնարան, ուր խորհրդաւոր տունը այլ ևս ամէն օր ու ամէն ժամ նորա աչքի առաջը չէր: Կարելի

է, նա այլ ևս երբէք չէր ընկնիլ իւր այդ արկածքի յետևեց, եթէ աւելի ուշ առանձին հանգամանքներ ու կապեր կենդանի հետաքրքրութիւն չը զարթեցնէին նորա մէջ: Թէ ինչ կապեր էին դո՞քա, մենք յետոյ կը տեսնենք ու կ'իմանանք:

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ:

Ձ Ե Պ Ը:

Անցել էր երեք տարի այն օրից, երբ Չօնը առաջին անգամ ուսումնարան մտաւ, և այն ժամանակուայ մանուկը դարձել էր մի գեղեցիկ, վայելչակազմ և ուժեղ պատանի: Այդ երեք տարուայ մէջ Չօնը առատութեամբ ներս էր ընդունել այն բոլորը, ինչ որ մանկութեան ժամանակ բաց էր թողել, և ուսումնարանի վերատեսուչը նորա ուսումնարանից հեռանալու միջոցին տուեց նորան մի վկայական, որից երևումէր, թէ նորան պէտք էր հաշուել այն ամենալաւ աշակերտների թւում, որոնք երբ և իցէ եղել էին դպրոցում և աւարտել էին ամենամեծ գովասանութեամբ: Վրպանում դրած այդ գերազանց վկայականը, որին Չօնը ամէն կերպով արժանի էր, յետ շտապեց պատանին դէպ ՚ի տուն և ուրախացրեց իւր հօր ու ծերունի բա-

րեկամի՝ (Թովմասի սիրտը իւր ծաղկափթիթ, առոյգ տեսքով, իւր արիութեամբ ժողոված գիտութիւնների առատ գանձով և արթուն ու սրամիտ հանճարով, որ բաւական պարզ յայանվումէր նորա խօսքերի մէջ և արտափայլումէր նորա կայծակնացայտ աչքերից: Մի քանի շաբաթ շարունակ Չօնը մնաց իւր հօր ամրոցում, որին ծանր էր թւում կրկին բաժանուել իւր սիրելի որդուց: Թէպետ ամէն օր խօսվումէր այն մասին, թէ Չօնը իւր ասպարէզը ծովագնացութեամբ պէտք է սկսէր, և տասն անգամ արդէն որոշուած էր նորա Պօրտսմուտ ճանապարհորդելու ժամանակակետը, բայց կոմմոդորը միշտ հեռացնումէր այդ Չօնին ևս այդ ուշացնելը հաճելի էր, որովհետև իւր հայրենիքում նա պակաս հանգիստ և երջանիկ չէր զգում իւրեան, տեսնելով, որ իւր ներկայութեամբ ուրախացնումէր իւր սիրեցեալ հօրը: Բայց, ՚ի վերջոյ, պէտք էր կարևոր կարգադրութիւնները անել, և կոմմոդորը մի խնդիր գրեց իւր հին բարեկամին, որ սա ընդունէ նորա որդուն իւր նաւի վերայ երև միշման: Մի քանի օրից յետոյ եկաւ պատասխանը, որ բոլորովին համապատասխանումէր կոմմոդորի ցանկութեանը, և մնումէր միայն մի բան, որի կատարումը քնքոյշ հօրը, ինչպէս և ծեր (Թովմասին, փոքր ինչ ծանր էր թւում: Չօնը նամակի ստանալուց յետոյ արդէն երրորդ օրը պէտք է

Պօրտսմուտ լինէր, որովհետեւ այդ միջոցին նաւը անյապաղ ծովն էր մտնելու:

«Լ՛յժմ, իմ սիրելի ջ՛օն, 'ի հա՛րկէ, մենք այլ ևս չենք կարող գործը յետաձգել», ասաց կոմմոգորը եւր որդուն, նամակի բովանդակութիւնը նորան յայտնելուց յետոյ: Ա՛յդը շատ կանուխ դու պէտք է ճանապարհ ընկնես»:

«Ես պատրաստ եմ, հայր», պատասխանեց ջ՛օնը, «բայց թող տուր, խնդրեմ, հարցնել ի՛նչպէս են կոչվում նաւապետը և նաւը, որի վերայ ես իմ առաջին քայլերը պէտք է անեմ դէպ 'ի ծովապետի աստիճանը»:

«Լ՛րեթուզա, նաւապետը՝ Ա՛օդվիլլէ, — փառուոր նաւ և հիանալի նաւապետ: Գոցանից աւելի լաւը ես չէի կարող ցանկանալ իմ որդուն»:

«Լ՛րեթուզա, նաւապետը՝ Ա՛օդվիլլէ», ասաց ջ՛օնը, ձեռը ձակատին դրած մտածելով: «Լ՛յդ շատ լաւ եղաւ, — կարելի է, ես այնտեղ կը գըտնեմ հին ծանօթիս՝ քաջ Ո՛սթերտ շաֆերֆիլդին, որի մասին ես քեզ արդէն պատմել եմ — յիշումես, հայրիկ»:

Կոմմոգորը այդպէս հեշտութեամբ ոչինչ չէր մտնում ջ՛օնի պատմածներէից: «Լ՛յո՛, այո՛, յիշումեմ», ասաց նա: «Բայց ի՛նչ եղաւ նա»:

«Լ՛՛հ, երբ մենք բաժանվումէինք միմեանցից, նա ինձ հաղորդեց, թէ ինքը գնալու էր Լ՛րեթուզա նաւը ծովագնաց դառնալու, ինչպէս այժմ ես: Ես

շատ կ'ուրախանայի, եթէ նա դեռ ևս այնտեղ լինէր»:

«Շատ կարելի է, որ նա դեռ ևս նաւի վերայ լինի», մտածումէր կոմմոգորը: Ինձ ևս շատ հաճելի կը լինէր այդ, որովհետեւ հին բարեկամը ոչ մի տեղ աւելորդ չէ մարդուս համար»:

Միւս առաւօտը կոմմոգորը, ծեր թուվմասը և ջ՛օնը մի կողք նստեցին և արագ սլացան դէպ 'ի այն նաւահանգիստը, որի մէջ Լ՛րեթուզան խարիսխ էր ձգել: Կառքը յաջողութեամբ տեղ հասաւ, և միւս օրը ջ՛օնը, պատերազմական նաւի տախտակամածի վերայ կանգնած, գլխով ուղարկումէր հօրը և ծեր թուվմասին իւր վերջին հրաժարական ողջոյնը: Բաժանուելը ցաւալի էր, բայց շուտով կրկին տեսնուելու յոյսը զովարար բալասան էր ածում նոցա սրտերի վէրքի վերայ: Բացի դորանից, բոլորի ցանկութիւնն ևս այն էր, որ ջ՛օնը եւր հօր պէս լաւ ծովագնաց դառնայ, ուրեմն ամենն ևս պէտք է մխիթարուէին այն մտքով, որ գոնէ առաջին քայլը այդ նպատակի համար արդէն արած էր:

Շաղիւ թէ կոմմոգորն ու թուվմասը կրկին ամին էին հասել: Լ՛րեթուզայի տախտակամածի վերայ հնչուեցաւ խարիսխը բառնալու հրամանը, և կարճ միջոցից յետոյ հոյակապ նաւը, առագաստները պարզած, շառաչելով լողաց դէպ 'ի ծովի մէջ տեղը: ջ՛օնը կանգնած էր, պատշգամբի վանդակի վերայ

կրթնած, և նայումէր իւր հայրենիքի հողին, որ, կարծես թէ, փութք առ փութք յետ էր քաշվում և կորչումէր գոլորշիքի ու մառախուղի մէջ: Երբ նորա վերջին շողքը չքացաւ երկնակամարի տակ, արտասուքի մի կաթիլ գլորուեց նորա աչքից, և նա ձեռքը քսեց ճակատին, կարծես թէ, կամենալով տխուր մտքերը այն տեղից սրբել և յետոյ դարձաւ դէպ 'ի իւր մերձակայ շրջապատող առարկաները, որոնց հետ նա կամենումէր իսկոյն ծանօթանալ: Վաւի վերայ յատկապէս ոչինչ նոր բան չը կար նորա համար, որովհետեւ նորա փոքրիկ նաւը իսկ և իսկ մի մեծ պատերազմական նաւի գաղափարով էր շինած: Վա պէտք է սովորէր միայն աւելի մեծ համեմատութիւնների ու տարածութիւնների, որ, 'ի հա՛րկէ, չէր կարող նորան ծանրը երևել:

Մինչ նա աչքը ման էր ածում իւր չորս կողմը, մտեցաւ նորան մի վայելչակազմ աստիճանաւոր և մտերմութեամբ մեկնեց նորան իւր ձեռքը:

«Շ նորհաւորումեմ ձեր գալուստը Վրեթուզայի վերայ, պ. Գ. օն Սելբուրնէ», ասաց մի բարեկամական ձայն: «Չեզ երեւի հաճելի կը լինի մեզ մօտ»:

Գ. օնը վեր նայեց և իսկոյն ճանաչեց իւր նախնի ընկերակից Ուօրբրա շաֆերֆելդին, որ արդէն նաւի ծառայութեան չորրորդ, այսինքն՝ էլյտենսանտի աստիճանին էր հասել: Սրտանց սեղմեց նա իւր ընկերօջ ձեռքը և արտայայտեց իւր ուրա-

խութիւնը հին ծանօթին կրկին տեսնելու վերայ:

«Իմ բարեկամութիւնը միշտ պատրաստ է ձեզ համար, սիրելի Գ. օն», ասաց էլյտենսնտը, «և երբ դուք որ և իցէ ցանկութիւն ունենաք, դարձէ՛ք դէպ 'ի ինձ: Ինչ որ իմ ձեռքիցս գալիս է, այն պատրաստ կը լինի ձեզ համար, որովհետեւ ես չեմ մոռացել, որ իմ կեանքովս ձեր քաջարտութեանն ու անձնազոհութեանն եմ պարտական: Մ. ո այժմ միայն այս կարող եմ ձեզ հաւատացնել, որ այստեղ ամէնքը բարեկամաբար կ'ընդունեն ձեզ»:

Գ. օնը սրտայայտեց իւր շնորհակալութիւնը իւր մեծաւորի բարեկամական առաջարկութեան և յուսադրութեան համար, և յետոյ էլյտենսնտ շաֆերֆելդը զրոյց արեց նորա հետ անցած ժամանակների մասին, մինչև որ ծառայութիւնը կանչեց նորան:

«Միտեր Ռոյալը», ձայն տուեց նա մի երիտասարդի, որ այդ միջոցին անցնումէր նորա առաջից, չյանձն առէ՛ք, խնդրեմ, այս մեր երիտասարդ ընկերօջ հետ փութք ինչ պարապել և ծանօթացրէ՛ք նորան մեր գաղտնիքի սկզբնական հիմունքներին»:

Պ. Ռոյալը ցոյց տուեց, որ պատրաստ էր իսկոյն կատարել իւր էլյտենսնտի կամքը և մի և նոյն ժամանակ մի հետաքրքիր ու զննող հայեացք ձգեց Գ. օնի վերայ, որ, հանգիստ ընդունեց այդ և պատասխանեց մի ժպիտով:

«Դէ՛հ, երիտասարդ պարոն», ասաց յետոյ Ռոյալ-

ԼԸ, «նախ և առաջ, ես կարծումեմ, մենք պէտք է աւելի մօտ ծանօթանանք միմեանց հետ: Ուրեմն, իմացէ՛ք. իմ անունս է Չէկ Տրայլ, երկու տարի է, որ ես Արեթուզա նաւի վերայ եմ, և պատրաստ եմ բարեկամութիւն անել ամէն մի նորեկ երիտասարդի հետ, եթէ նորա կապոյտ նշանազգեստի տակ մի ուրախ և քաջ սիրտ է տրուում»:

Չօնը աւելի սուր նայեց իւր առաջնորդին, և սորա արտաքին տեսքը նոյնքան դուր եկաւ նորան, որքան և նորա ուրախ ժպտը: Չէկ Տրայլը մի գեղեցիկ, սեւագանգուր տղա էր տասն և եօթն կամ տասն և ութ տարեկան. նորա աչքերը այնպէս էին վառվում, ինչպէս երկու աստղ գեշերուայ խաւար երկնքում:

«Շատ լաւ, պ. Տրայլ», պատասխանեց Չօնը իւր ընկերոջ այդ կարճատե զննողութիւնից յետոյ, «եթէ ձեզ միայն մի քաջ և ուրախ սիրտ է հարկաւոր, այն ժամանակ, ես կարծումեմ, դուք ձեր ցանկացած մարդուն գտել էք ինձանում»:

«Տեսնե՛նք, տեսնե՛նք», պատասխանեց Տրայլը: «Ըստ այժմ ես պատրաստ եմ ընդունել, թէ դուք ամենապատուական մարդն էք աշխարհիս երեսին, և այդ ենթադրութեամբ ձեզ երբև առաջնորդ ծառայել: Գուք երբ և իցէ եղև էք Աորին Սեծութեան պատերազմական նաւերից մինի վերայ»:

«Գեւ չէ», պատասխանեց Չօնը համաձայն ճշմարտութեան:

«Մի՞թէ: Ուրեմն, կարելի է մի քանի կատակներ անել մինչև որ դուք սովոր և ընտանի զգաք ձեզ նաւի վերայ», ասաց Չէկը մի խորամանկ ժպտով:

«Կարելի է, այնքան շատ չեն լինիլ այդ կատակները, որքան դու կարծումես», մտածումէր Չօնը, որ այնպէս հմուտ էր այն բոլոր կատակներին և խորամանկութիւններին, որոնք միշտ սպասումն նորեկներին պատերազմական նաւի վերայ, ինչպէս մի հին ծովագնաց, որովհետև նորա բարեկամ (ձովմասը բուական պատմել էր նորան այդ մասին: «Գու միայն յառաջ գնա, Չէկ Տրայլ, քեզ դժուար կը լինի ինձ թակարդի մէջ ձգելը»:

Չէկը արագ յառաջ գնաց, ցոյց տուեց իւր ուղեկցին զանազան հետաքրքրական և ուշադրութեան արժանի բաներ, և մտքովն անգամ չէր անցկացնում, թէ Չօնը այդ բոլորը այնպէս գիտէր, ինչպէս և ինքը: Որովհետև Չօնը մտածումէր մի կատակ խաղալ Չէկի գլխին, այս պատճառով զգուշութեամբ ծածկումէր իւր տեղեկութիւնները ծովային կեանքի մասին:

«Իսկ այժմ», ասաց Չէկ Տրայլը, «երբ մենք ստորին մասը արդէն քննել ու տեսել ենք, հարկաւոր է փոքր ինչ վերին կողմը ևս գիտել: Բարձրանա՛նք կայմնի վերայ, պ. Սելբուրնէ: Այս առաջ կ'երթամ, և ձեզ հարկաւոր է միայն նկատել,

Թէ ես ինչպէս եմ վարվում պարանի վերայ մա-
գրցելիս»:

«Այնտե՞ղ պէտք է բարձրանամ ես», հարցրեց
Պօնը կեղծ զարհուրանքով, այն ինչ մտքումը ծի-
ծաղումէր, որ նորա խորամանկութիւնը մինչև այժմ
այնպէս յաջողումէր: «Ուղիղն ասեմ, ես այդքան
համարձակութիւն չ'ունեմ»:

«Ե՛հ, չ'է՞ որ դուք ինձ հաւատացնումէիք, Թէ
քաջ սիրտ ունէք», ասաց Պօնը Ռայլը փոքր ինչ
արհամարհանքով: «Շ՛ղմարիտն եմ ասում, եթէ
կամենումէք, որ մեր բարեկամութիւնը շարունակ-
ուեի, պէտք է բարձրանաք»:

Պօնը լաւ գիտէր, որ, եթէ նա չ'զգուշանար,
վերև հասնելուն պէս նորա ուղեկիցը պինդ կա-
պելու էր նորան կայմից նաւաստիքի ծիծաղին ու
ծաղրածութեանը ենթարկելու համար: Բայց նա
ամենեւին չէր վախենում դորանից, նա մանաւանդ,
որ ինքը դիտաւորութիւն ունէր Պօնին գերա-
զանցել խորամանկութեամբ և նորան իւրեան ձգել
այն թակարդի մէջ, որ նա պատրաստել էր կար-
ծեցեալ նորեկի համար: Ա՛յ այժմ Պօնին վտա-
հութիւնը չը թուլացնելու համար նա մի ամբողջ
ժամ հրաժարուեցաւ կայմի վերայ մագրցել և
երբ, ՚ի վերջոյ, յանձն առաւ այդ, այնպէս անյա-
ջողակ էր ձևանում, որ Պօնը չը կարողացաւ իւր
ուրախութիւնը ծածկել:

«Ոչինչ, ծիծաղի՛ր», մտածումէր Պօնը, — «տես-
նենք, վերջն ով է ծիծաղում»:

յամանակ առ ժամանակ նա կանգ էր առնում,
երբև Թէ երկիւղից ու գլխի պոտյտից չէր կարո-
ղանում յառաջ գնալ, բայց Պօնը Ռայլը չը թո-
ղեց նորան, մինչև որ բերեց այն տեղը, ուր նա
մտածումէր կատակին մի ուրախառիթ վախճան տալ:

«Այժմ ձգեցէ՛ք ինձ ձեռքը, պ. Մելբուր-
նէ», ձայն տուեց նա Պօնին:

«Իսկո՛յն», պատասխանեց սա և ձեռքը տարաւ
գրպանը, որտեղ մի պարան էր թագցրել: Էտե-
ւեալ վայրկեանում նա դորանով կապեց Պօնին
և ուրախ ծիծաղով դուրս թռաւ մի առագաստակալի
վերայ, որից նա հին, փորձառու ծովագնացի պէս
պարանների վերայով վայր իջաւ տախտակամածի
վերայ:

«Այս ի՛նչ սատանութիւն է, պ. Մելբուրնէ»,
չարացած աղաղակեց Պօնը Ռայլը, տեսնելով եւ-
րեան այնպէս անակնկալ կերպով իւր սեփական
թակարդի մէջ ընկած: «Այդ ի՛նչ սատանութիւն
արեցիք»:

«Ե՛հ, պ. Ռայլ, ես կամեցայ միայն ձեզ ցոյց
տալ, Թէ ցամաքի մկները շատ անգամ այնպէս յե-
մար չեն, ինչպէս դուք կարծումէք», պատասխա-
նեց Պօնը մի ուրախ ծիծաղով, որին յօժարու-
թեամբ ձայնակից եղան բոլոր մերձակայ նաւաստի-
քը: Եթէ դուք ինձ մի քաղցր խօսք կ'ասէք, դար-

ձեալ կ'արձակեմ ձեզ, եթէ ոչ դուք կարող էք փոքր ինչ կապած մնալ կայմնի վերայ և ուրախա- նալ շրջապատող գեղեցիկ ծովային տեսարանով»:

Չէկ Ռայլի սիրտը ըստ երևութիւն շատ էր ցանկանում բարկանալ, բայց նա փոխեց իւր միտ- քը և միւսներն պէս ծիծաղեցաւ:

«Պ. Սելբուրնէ», ասաց նա, «ես տեսնումեմ, որ դուք մի խորամանկ աղուէս էք, որի հետ կամ բարեկամ պէտք է լինել, կամ թշնամի»:

«Ես կարծումեմ, դուք բարեկամութիւնը կ'ընտ- րէք, Չէկ», աղաղակեց Չօնը դէպ 'ի կայմն: «Գոնեա ես, հակառակ ձեր, այդ կը գերադասեի»:

«Դէ՛հ, մանուկ սատանայ, եկէ՛ք վերև ու ար- ձակեցէ՛ք ինձ», բացականչեց Չէկը ժպտալով: «Թէպետ խարուածը ես եմ, բայց խոստովանու- մեմ, որ ձեր կատակը լաւն էր, ուստի և սրտուս ոչինչ ոխ կամ ատելութիւն չեմ պահում դէպ 'ի ձեզ: Բայց շուտ եկէք, Չօն, որովհետև դուք տեսնումեք, որ ախորժելի չէ այստեղ վերևը մնալ և համբերութեամբ թոյլ տալ ուրիշներին ծաղր անելու»:

Չօնը մի ակնթարթում սկիւռի պէս արագ ու ճար- պիկ թռաւ կայմնի վերայ և արձակեց Չէկին, որի ժպտող աչքերում ատելութեան կամ բարկու- թեան ամենափոքր հետք անգամ չէր կարելի կար- դալ:

«Եւ ձեռքը մեկնեց Չօնին և ասաց. «Ե՛լ ա՛ւ, ե-

րիտասարդ, ես այժմ համոզուեցայ, որ դու ուրախ
և քաջ սիրտ ունես կրծքիդ մէջ, որովհետեւ այլա-
պէս դու չէիր համարձակուիլ ինձ ձեռք տալ և
խորամանկութեամբ գերազանցել ինձանից: Այսու-
հետեւ դու ինձ կ'անուանես Չէկ, իսկ ես քեզ՝
Չօն, և մենք բարեկամներ կը լինենք: Այնո-
րան, ով որ քեզ ձեռք կը տայ, այնուհետեւ ես գի-
տեմ, թէ ինչ կ'անեմ նորան»:

Չօնը ամենևին այնպիսի յեմար տղա չէր, որ
մերժէր այդ ընկերական կապը. ընդհակառակն,
նա առ 'ի սրտէ սեղմեց Չէկի ձեռքը:

«Շ'ա՛տ լաւ», ասաց նա, «դու ինձ համար կանգ-
նած կը լինես, իսկ ես քեզ համար, Չէկ, թող
այսուհետեւ մենք միմեանց դաշնակիցը լինենք»:

Աոր բարեկամները իջան տախտակամածի վերայ,
ուր Չէկը մի քանի կատակներով ներկայ գտնուող-
ների ծիծաղելու ցանկութեանը իւր անձի տեղ մի
ուրիշ առարկայ տուեց, իսկ յետոյ տարաւ Չօնին
միջմանների սենսեկը, որ այդ նոր անդամին ներկա-
յացնէ մնացեալ ընկերներին: Չօնը անկեղծ ըն-
դունելութիւն գտաւ պատանիքի մեծ մասից, որոնք
գրե'թէ բոլորեքեան ևս նորա հասակակից կամ
նորանից փոքր ինչ աւելի տարեց էին, և ոչ ոք
փորձ չէր փորձում նորա հետ խաղ առնել, ինչ-
պէս սովորութիւն էր անել բոլոր նորեկների հետ:
Չօնը կարողացաւ այստեղ ևս, ինչպէս և իւր կեան-
քի ասպարէզի սկզբում, յարգանք ստանալ, ինչպէս

երբեմն ուսումնարանում, և նորա հետ արդէն սկըզբից վարվումէին ոչ թէ ինչպէս նորեկի, այլ ինչպէս մի հին ընկերօջ հետ, որի մասին լսած էին, թէ չէ թոյլ տալիս իւր հետ կատակ անել: Ըստպէս ազատուեցաւ Չօնը զանազան ծաղրածութիւններից, որովհետեւ ցոյց էր տուել թէ բաւական քաջութիւն ունէր պատասխան տալու ամէն մարդու, որ ցանկութիւն կը ցոյց տար նորան դիպչելու: Նորա բարի ու ազնիւ բնաւորութիւնը կատարեց մնացեալը Լրեթուզայի նաւորդների աչքում նորան հաճելի անելու համար, իսկ ինչ որ վերաբերումէ նորա ծառայութեանը, նա այնպէս ճիշդ և խղճմտանքով էր կատարում իւր պարտականութիւնները, որ շատ շուտով Աօզգլիլէ նաւապետի և սորա զօրապետների յայտնի սիրելին դարձաւ: Նաւաստիքի սէրը Չօնը կարողացաւ գրաւել փոքրիկ ընծաներով և քաղցր վարքով, և այդպէս, նորա գալուց մի քանի շաբաթ յետոյ Լրեթուզայի վերայ այլ ևս մարդ չը կար, որ Չօնի վերայ քաղցր աչքով չը նայէր: Չօնը ևս իւր կողմից ամէնքի հետ լաւ էր վարվում, բայց ամենից աւելի իւր բարեկամ Չէկի հետ, որի հետ նա շուտով, ինչպէս ասումեն, մի սիրտ և մի հոգի դարձաւ: Չէկին ու Չօնին միշտ միասին էին տեսնում, և այդ երկուսի բարեկամութիւնը շուտով խօսակցութեան առարկայ դարձաւ նաևի վերայ:

ԳԼՈՒԽ ԶՈՐՐՈՐԴ:

Ձ Ե Ս Ի Ծ Ա Գ Ո Ւ Մ Ը:

Աօզգլիլէ նաւապետը հրաման էր ստացել պտտել Միջերկրական ծովի ջրերում և, որքան կարելի էր, վնասել Պրանսիացիքին, որոնց հետ մեր պատմութեան ժամանակներում Լնգլիան պատերազմ ունէր: Ըստպէս, նա արիաբար նաւումէր այս և այն կողմը, և բոլոր Լրեթուզայի վերայ գտնուողների աչքերը ուշադրութեամբ նայումէին, որ թշնամու ամենափոքր հետքն անգամ չը բաց թողնեն: Բայց անցնումէին շաբաթներ առանց մի պատերազմ բացուելու: Ի վերջոյ, հեռուում նկատեցին մի առագաստ, որ թշնամեացն էր երևում, և նաւապետը իսկոյն հրաման տուեց ուղղակի նորա վերոյ նաւել: Նկատած նաւը ըստ երևութին նոյնքան ցանկութիւն ունէր պատերազմելու, որքան և Լրեթուզայի նաւորդները, որովհետեւ մին-

չև ճանապարհի կէսը ինքը յառաջ եկաւ սորա դիմացը: Մի ժամից յետոյ երևեցաւ, որ նա ընտիր զինւորներով և բազմաթիւ թնդանօթներով զրահաւորուած մի պատերազմական նաւ էր:

«Նա Արեթուղայից մեծ է», ասաց Պէկը Պօնին: «Նա կարծումեմ, մի աշխոյժ պարահանդէս կը լինի»:

«Գու կարծումես, նաւապետը կը պատերազմէ աւելի զորեղ հակառակորդի հետ», հարցրեց Պօնը:

Պէկը ժպտաց: «Որովհետեւ նա աւելի մեծ է, այդ դեռ չէ նշանակում, թէ նա և աւելի զորեղ է», պատասխանեց նա: «Նա թէկուզ այդպէս ևս լինի. մենք Անգլիացիք ենք, իսկ նոքա Գրանսիացիք, միւս տարբերութիւնները ոչնչանումեն դորա առաջը»:

«Ինձ շատ հաճելի կը լինէր այդ», պատասխանեց Պօնը սառնութեամբ: «Նա արդէն վաղուց է փախազումեմ մի փառաւոր կռուի մասնակցելը: Այրըս և ծեր թովմասը իւրեանց պատմութիւններով շատ են զրգուել իմ հետաքրքրութիւնը այդ մասին»:

«Այժմ դու կը տեսնես, որ կատակ չէ լի թընդանօթները գատարկելը», նկատեց Պէկը: «Իայց յոյս ունեմ, որ դու քաջութիւնդ չես կորցնիլ, Պօն: Ա՛մօ՛թ կը լինէր, եթէ մի ծեր ծովագնացի որդին երկիւղ ցոյց տար»:

«Անհոգ կաց, Պէկ», ասաց Պօնը սառնու-

թեամբ: «Նա քո բարեկամը չեմ լինիլ, եթէ բացարձակ կռուից վախենամ»:

Այդ վայրկեանում հնչուեցաւ թմբուկը նշան տալու, որ ամէն մարդ պէտք է պատրաստ լինէր պատերազմի համար, և իւրաքանչիւրը շտապեց իւր տեղը բռնել: Ինչ որպէս յետոյ ամէն բան պատրաստ էր կռուի համար, և առաջին թնդանօթը որոտաց Գրանսիացւոց պատերազմական նաւից: Պէկը նայեց իւր ընկեր Պօնի վերայ և բռնեց նորա ձեռքից: Պօնը կանգնած էր հանդիստ և աչքերով հետևումէր թնդանօթի գնտակի ընթացքին, որ գալիս էր ալիքների վերայ պարելով, և ժպտաց փոքր ինչ արհամարհաբար, երբ նա, Արեթուղային հասնելով, յետ խփուեցաւ և յետոյ, թոյլ ու անզօր, ինչպէս և առաջ էր, ընկղմեցաւ ջրի մէջ:

«Ի աւ նշան է այդ», ասաց նա հանդստութեամբ: «Եթէ միւս գնտակներն ևս սորանից աւելի վնաս չը պատճառեն մեզ, կարծեմ, մենք աժան կը պլործենք այստեղից»:

«Ի՛հ, Պօն, դու, յիրաւի, այնպէս հանգիստ ես, ինչպէս երևումես, թէ միայն ձեացնումես քեզ այդպէս», հարցրեց Պէկը. երկիւղի ամենափոքր հետք անգամ չը նկատելով իւր ընկերօջ երեսին այն րոպէն, երբ թնդանօթի որոտումը հնչուեցաւ ծովի վերայ:

«Ապա ի՛նչ, երկիւղ», հարցրեց Պօնը: «Չէ՞

ես նոր ասացի բեզ, թէ ամենևին երկչոտ չեմ:

«Այո՛, բայց ես քեզ չէի հաւատում, ջօն», պատասխանեց ջէկը, «որովհետեւ ես պէտք է բեզ ասեմ, որ իմ ճանաչած նորեկների մէջ դու միակն ես, որ Թնդանօթի ձայնից ամենափոքր դող անգամ չես զգում, առաջին անգամ պատերազմ դուրս գալով»:

«Ա՛յ, դու կատակ ես անում», պատասխանեց ջօնը ժպտալով: «Ո՛վ կը վախենայ իւր պարտքը կատարելուց: Իսկ ծովագնացի առաջին պարտքը, իմ կարծիքով, քաջասրտութիւնն է»:

ջօնի բոլորովին հանգիստ և անվրդով կերպարանքը պարզ ցոյց էր տալիս, որ նա այն էր զգում, ինչ որ խօսումէր, և ջէկը շատ ուրախացաւ, տեսնելով, որ նորա ամենալաւ բարեկամի սիրտը այնպէս փառաւոր կերպով դիմացաւ թշնամեաց հետ զարնուելու առաջին փորձին:

«Այո՛, պատանի, ես տեսնումեմ, որ դու իմ բոլոր սերոյն արժանի ես», ասաց նա: «Իսկ այժմ զգուշութիւն է հարկաւոր, գործը ծանրակշիռ է»:

Արկու նաւերը այնքան մօտեցան միմեանց, որ ատրճանակի գնտակը կարող էր հասնել մինից մինչև միւսը: Այժմ Աօդվիլէ նաւապետը բացեց պատերազմը, հրամայելով նաւի առաջին և լայն կողմը դատարկել: Փշրուած գնտակները սկսան թռչել այս և այն կողմը: Մի քանի րոպէից յետոյ երկու նաւերն ևս պատած էին վաւօդի ծխի

ամպերով, և հրաձգութիւնների ճայթիւնը այնպէս սաստիկ էր, որ աղմկի մէջ հազիւ էին լսվում նաւապետի հրամանները: ջէկն ու ջօնը սառնութեամբ կատարումէին իւրեանց պարտականութիւնը, և երկուսն ևս շատ անգամ ժպտումէին, երբ տեսնումէին, որ պատերազմը իւրեանց համար յաջող ուղղութիւն էր ստանում:

«Ֆրանսիացին թուլանումէ», ասաց ջէկը, «նորա կրակը այլ ևս այնպէս կանոնաւոր չէ գալիս, ինչպէս մինչև այժմ, և կռիւը շուտով կը վերջանայ: Տէ՛ս, կէս ժամ չանցած, մենք «յաղթութիւն» կը գոռանք»:

Արգարեւ, թշնամու ընդդիմութիւնը, կարծես, թուլանումէր, այն ինչ Անգլիացուց ջանքը կրկնապատկվումէր: Ֆրանսիական նաւը արգէն ողբալի կերպով կործանուելու վերայ էր, երբ մի լաւ նշան դրած Թնդանօթի գնտակ թշնամեաց նաւապետին վայր ձգեց: Այժմ շատ կետերում պատերազմը ինքն ըստ ինքեան զարդարեցաւ, և հետևեալ վայրկեանում թշնամեաց նաւը նշան տուեց, թէ կամենումէ անձնատուր լինել: Մինչև այժմ թէ ջէկը և թէ ջօնը անփնաս էին մնացել, բայց այժմ, երբ յաղթութեան ձայնը հնչուեցաւ Արեթուզայի վերայ, ջօնը զգաց մի այրող ցաւ ձախ կոսն վերայ, և ջէկը բացականչեց. «Աստուած իմ, դու վիրաւորուած ես, ջօն»:

Յերաւի, թշնամեաց հրացանների վերջին գըն-

տակներին մինը անցել էր Չօնի ձախ բաղկի միջով, և արեւնը աղբերակի պէս հոսումէր նշանազգեստի պատուած թևի վերայով:

«Այդ ոչինչ, Չէկ, պատասխանեց Չօնը հանգիստ, և շարժեց վիրաւորուած կուռը: «Ղու տեսնումես, որ ոսկրը առողջ է մնացել, իսկ այդ փոքրիկ վէրքը մնի մէջ շուտով դարձեալ կ'առողջանայ»:

Սակայն շուտով Չօնը զգաց, որ արեան կորըստի պատճառով նորա ուժերը սպառվումէին: Աս գունամթափուեցաւ. ինչպէս զի, սառն քրտինքը պատեց նորա ճակատը, և նա թուլացած վայր կ'ընկնէր տախտակամածի վերայ, եթէ Չէկը իւր գերկը չ'անէր նորան: Աս տարաւ իւր վիրաւորուած բարեկամին ստորին սենեակները և շտա ուրախացաւ, երբ բժիշկը հաւատացրեց նորան, թէ վէրքը ամենեկին վտանգաւոր չէր: Ա՛ էրքը կապելուց յետոյ Չօնը կրկին ուշքի եկաւ և այնքան ոյժ զգաց իւր մէջ, որ Չէկի օգնութեամբ կարողացաւ բարձրանալ իւր կախաղանաւոր անկողինը, որին նա մի քանի օր այլ ևս չը պէտք է վեր կենար: Քանի որ նա հիւանդ էր, Չէկը չէր հեռանում նորա կողքին, որովհետեւ լէյտենանտ Զաֆերֆիլդը, կարեկցելով Չօնին, թոյլ էր տուել նորան բոլորովին նուիրել իւր անձը իւր մատաղահաս բարեկամի խնամատարութեանը: Ա՛ էրքինց օտաճացած տենդի տեղութեան բոլոր ժամանակը

նա տալիս էր Չօնին ամէն տեսակ դիւրութիւն, զովացնումէր նորա այրող վէրքը և ամէն կերպով աշխատումէր նորա ցաւը մեղմել: Գիշերները նա հսկումէր Չօնի մահճակալի մօտ և նորա ամէն մի ցանկութիւնը կատարումէր անձնազոհ սիրով և յօժարութեամբ: Չօնը լաւ էր նկատում իւր բարեկամի հոգատարութիւնը և երախտագէտ հայեացքով էր աշխատում վարձատրել նորան այդ հաւատարմութեան համար, երբ դեռ ևս այնքան թոյլ էր, որ իւր շնորհակալութիւնը չէր կարող բառերով արտայայտել: Ի վերջոյ, նա դարձեալ առողջացաւ, և այժմ կատարեց այն, ինչ որ հիւանդութեան ժամանակ ստիպուած էր բաց թողնել:

«Ա՛ սիր, Չէկ», ասաց նա, երբ երկուքը միասին առջին անգամ կանգնած էին դարձեալ տախտակամածի վերայ, «քանի որ ես կենդանի եմ, քո սէրը չեմ մոռանալ, հասկանումես: Ես շտա բաւեր չեմ կարող ասել, բայց դու ինձ ճանաչումես, և այդ բաւական է»:

«Ա՛ւ է, լաւ», պատասխանեց Չէկը և սեղմեց Չօնի ձեռքը: «Երբ հերթը ինձ կը հասնի, այն ժամանակ դու ևս կը հոգաս ինձ համար, ինչպէս ես քեզ համար, և գորանով բանը կը վերջանայ»:

Ի հարկէ, այլ ևս խօսակցութիւն չ'եղաւ դորա մասին, որովհետեւ բարեկամները առանց երկար խօսելու արգէն գիտէին, թէ ինչ պէտք է սպասէին միմեանցին:

Մենչդեռ Չօնը հիւանդ պառկած էր, Արեթուզան նաւել էր դէպ ՚ի Մեսսինայի նաւահանգիստը կանգ առնելու և պատերազմում կրած վնասի տեղը լրացնելու համար: Արբ խարիսխը ձգեցին, և Չօնը նայեց ծաղկաւէտ, գեղեցիկ ցամաքի վերայ, որ պարտէղի նման տարածուած էր նորա աչքի առջը, սաստիկ ցանկութիւն զգաց մի փոքր ժամանակ աիումն անցկացնելու, և հարցրեց Չէկին, արդեօք սա ցանկութիւն չ'ունէ՞ր նորան ուղեկցել:

«Աս շատ կը ցանկայի», պատասխանեց Չէկը, «բայց ինձ երկու բան է պակաս դորա համար»:

«Աւ ինչ են դոքա», հարցրեց Չօնը:

«Թոյլատվութիւն և դրամ, որոնք շատ անգամ դժուար ձարուելու են», պատասխանեց Չէկը:

«Ա ա՛հ, ինչպէս, դրամ», հարցրեց Չօնը բորբոքի ն դարմացած և հանեց դրպանից մի բունն ոսկի: «Այս բաւական չէ»:

«Անտարակոյս բաւական է քեզ համար», պատասխանեց Չէկը ժպտալով: «Բայց ինձանում շատ պէտք է որոնես, որ մի ոսկի գտնես: Աս չքաւոր եմ, Չօն, և ոչինչ չ'ունեմ, բացի իմ ոռճկից և աւարի դրամից, որ մեզ միայն Անգլիայում պէտք է հատուցանեն»:

«Դու չքաւոր ես, Չէկ, դու», հարցրեց Չօնը դարմացած: «Բայց ես այստեղ չեմ: Դու այլ ևս իմ բարեկամը չես: Ինչ որ ինձ է պատկանում, այն բո սեփականութիւնը չէ: Ի՛չ, ա՛յ զար-

մանալի մարդ, այդ ինչ միտք եկաւ յանկարծ գլուխդ»:

«Բայց, Չօն, ես չեմ կարող քո գրպանին ձեռք տալ և քո դրամը վճարել իմ զուարճութիւններիս համար»:

«Մի՛ յիմարացիր, Չէկ», ասաց Չօնը փոքր ինչ բարկացած: «Ղէ՛հ, վե՛ր առ»:

Չէկը մի հրաժարական շարժուածք արեց և գլուխը շարժեց:

«Այդպէ՛ս, այդպէ՛ս, սիրելիս», ասաց Չօնը, «դու առնումես ինձնից ամենալաւ բանը, և ամենաչնչինն ես ուղում ինձ թողնել: Մեր պայմանը այդպէս չէ, սիրելիս: Ով իմ սիրտս ստացել է, պէտք է ստանայ միւս բաներն ևս, որոնք ինձ են պատկանում, ուրեմն, Չէկ, վե՛ր առ, թէ չէ՛ ամբողջ քսակը ծոփն եմ ձգում»:

Չէկը տեսաւ, որ Չօնը կատարեալ իրաւունք ունէր, այս պատճառով այլ ևս չը հրաժարուեցաւ ընդունել դրամը, ինչպէս և ընդունել էր Չօնի բարեկամութիւնը, այսինքն, անկեղծ սրտով:

«Այս այսպէս աւարտելուց յետոյ», ասաց Չօնը, «ես լէյտենանտ Հաֆերֆիլդից թոյլատվութիւն կը խնդրեմ ինձ ու քեզ համար, իսկ յետոյ մենք կ'երթանք ցամաքը, և այնտեղ դու ինձ կը պատմես, թէ ինչու դու այնքան դրամ չ'ունես, որքան ես»:

Աւ Չօնը կատարեց իւր ասածը, ստացաւ հին

բարեկամից ցանկալի թոյլատուութիւնը և թիալա-
րեց Չէկի հետ դէպ ՚ի ցամաքը:

«Այժմ հետեւի՛ր ինձ, Չօն», ասաց Չէկը:
«Ես վաղուց արդէն ճանաչումեմ Մեսսինան, և
քեզ մի այնպիսի տեղ կը տանեմ, ուր դու կը գըն-
նես առաջինը՝ գեղեցիկ բնութիւն, երկրորդը՝ ամե-
նալաւ գինի և երրորդը՝ ընտիր սեղան: Իմացի՛ր,
որ, եթէ ես քեզ օգնումեմ դրամդ մսխելում, ապա
և կամենումեմ գոնեա միջոց տալ, որքան կարելի է,
լաւ մսխել այն»:

Չօնը հոգևով յօժար էր իւր բարեկամի կար-
գադրութեանը ենթարկուել, և քառորդ ժամից յե-
տոյ երկու պատանիքը նստած էին միմեանց մօտ մի
կանաչ հովանոցի մէջ և ուրախանումէին ծաղկաւէտ
երկրի փառաւոր տեսքով, մեղմ օդով, կապոյտ եր-
կընքով, փայլուն արեգակով, և մի և նոյն ժամա-
նակ հիանալի գինւով, որ փայլումէր մաքուր բա-
ժակների մէջ նոցա առաջը դրած հասարակ փայ-
տեայ սեղանի վերայ:

«Ասածդ ուղիղ էր, Չէկ», ասաց Չօնը, զուարթ
դէմքով նայելով իւր չորս կողմը, «այս տեղը ցա-
մաքի մի շատ սիրուն մասն է, որի վերայ նայե-
լով մի քանի ժամ հայրենիքն անգամ կարելի է
մոռանալ: Մենք այստեղ կը մնանք և զրոյց կ'ա-
նենք, երբ դու քո պատմութիւնը կը վերջացնես»:

Չէկը տրամութեամբ շարժեց գլուխը,
և ուրախ, զուարճալի ժպիտը չբացաւ նորա

շրթունքից: «Ա սիր, Չօն», ասաց նա, «իմ պատ-
մութիւնը պայծառ և ուրախառիթ չէ և չէ հա-
մապատասխանում այս փառաւոր շրջակայքին, թո՛ղ
ուրիշ բաների վերայ խօսենք և յօժարակամ չը
կորցնենք այս գեղեցիկ օրը»:

«Ա՛հ, Չէկ, եթէ դու վիշտ ունես, ես աւելի
պէտք է պահանջեմ, որ դու ինձ հաղորդես այդ»,
պատասխանեց Չօնը: «Խարեկամը բարեկամից ո-
չինչ չը պէտք է ծածկի, և ես կարծումեմ, որ
մենք բարեկամներ ենք: Ուրեմն, պատմի՛ր և դու՛րս
հանիր սրտիցդ բոլորը, ինչ որ քեզ ճշտումէ: Ո՛վ
գիտէ, կարելի է, ես առողջարար ձէթ ունեմ քո
կրծքիդ մի քանի գաղտնի վէրքերի համար»:

«Ի՛նչ լաւ, թէ դու ցանկանումես, ես կը պատ-
մեմ», պատասխանեց Չէկը: «Խայց ինձ վերայ
մի՛ ձգիր յանցանքը, եթէ ես ինքս տխրեմ և քեզ
ևս տխրեցնեմ»:

Չէկը յառաջեց այս խօսքերից յետոյ, խմեց մի
ուճուկ այն գինուց, որ նորա առաջը փայլումէր բա-
ժակի մէջ, և յետոյ սկսեց իւր պատմութիւնը հե-
տեւեալ կերպով:

«Տե՛ս, Չօն, իմ՝ թշուառ տղայիս, հանգամանք-
ները բոլորովին ուրիշ են, ինչպէս դու ինքդ իսկոյն
կը տեսնես, եթէ ես քեզ ասեմ, որ ես իմ իսկա-
կան անունն անգամ չը գիտեմ, և, հետեւաբար,
աւելի անյայտ է ինձ հօրս անունը»:

«Ա՛հ, Չէկ, ի՛նչ գատարկ բաներ ես խօսում»,

ասաց ջօնը: «Բո հօր անունը Բրայլ եղած կը լինէր, ինչպէս և քոնը»:

«Այդպէս չէ, ջօն, այդպէս չէ», պատասխանեց ջէկը. «Բրայլ անունը ինձ մի բարի մարդ է տուել, որին ես շատ բան եմ պարտական, 'ի միջի այլոց և այն, որ ես Աորին Սեծութեան ծառայութեան մէջ միջման եմ և քո լաւ ընկերդ, ջօն: Աս ինձ տուեց իւր անունը, որովհետեւ, ինչպէս նա ասումէր, իմ սեփական անունը ես չէի կարող անվտանգ կրել, այդ պատճառով նա ամենին չ'ասաց ինձ այդ անունը: Բայց, համբերի՛ր, մենք կըրկին կը վերադառնանք իմ պատմութեան այդ մասին. ամէնից առաջ ես պէտք է քեզ պատմեմ այն, ինչ որ ես գիտեմ, իսկ յետոյ՝ այն, ինչ որ ես եզրակացնումեմ, և այգտեղ դու ևս կարող ես քո թին խառնել, ընկնելով ինձ հետ միասին զանազան գուշակութիւնների մէջ: Ուրեմն, լսի՛ր: Աս պէտք է դեռ ևս մի փոքր մանուկ լինէի, երբ հայրըս կենդանի էր, որովհետեւ ես շատ թոյլ կերպով եմ յիշում, որ նա մի գեղեցիկ, բարձրահասակ և վայելչակազմ մարդ էր, որ մեզ, այսինքն՝ ինձ և մօրս, ժամանակ առ ժամանակ այցելութիւն էր գալիս մեր կայուածքը»:

«Այլուածք», հարցրեց ջօնը: «Ուրեմն, քո մայրը կայուածք ունի: Այժմ անկարելի է, որ դու այնպէս խեղճ լինես, ինչպէս ասումէիր, ջէկ»:

«Ահանջ գիր դեռ, ջօն», պատասխանեց ջէ-

կը, «այդ փոքր այնպէս մեծ չէ, ինչպէս երևումէ: Մայրս միշտ ուրախ էր լինում, երբ այն մարդը, որին նա իմ հայր էր անուանում, և որ ինձ քնքոյշ հօր պէս սիրումէր, մեզ այցելութիւն էր գալիս կայուածքը. բայց, եթէ նա երկար ժամանակ չէր գալիս, մայրըս ամբողջ օրեր լացով էր անցկացնում, առնումէր ինձ իւր գիրկը և շատ անգամ կրկնումէր. «Տարբա՛ղա մանուկ, ի՛նչ կը լինի քո վերջը»: Տե՛ս, ջօն, նա կատարեալ իրաւունք ունէր հոգսի մէջ ընկնելու, որովհետեւ մինչև այժմ ես դարձել եմ միայն մի խեղճ միջման, որ մեծ բան չէ, եթէ մարդ աչքի առաջն ունի միշտ միջման մնալ»:

«Ա՛հ, ջէկ», ընդհատեց ջօնը, «գու լէյտեանս ևս կը դառնաս: Համբերութիւն ունեցի՛ր միայն»:

ջէկը փոքր ինչ դառն ժպտաց և ասաց. «Այո՛, եթէ ես լաւ տէրեր ու բարեկամներ ունենայի, այն ժամանակ կարելի էր, բայց այսպէս — ինձ համար փոքր յոյս կայ, ջօն»:

«Այդպէս յիմարաբար մի՛ խօսիր», ասաց ջօնը: «Աս քո բարեկամն եմ, և դու կը տեսնես, որ կարող ես ինձ վերայ յոյս դնել: Իմ հայրը փոքր ինչ ազդեցութիւն ունի, և այդ նա, 'ի հա՛րկէ, առաջ քեզ համար, և յետոյ ինձ համար պէտք է գործածէ»:

ջէկը շնորհակալութեամբ, բայց փոքր ինչ անվտաճ սեղմեց ջօնի ձեռքը և շարունակեց պատ-

մութիւնը: «Աս մի կայտառ մանուկ էի, և իմ ամենասիրելի զուարճութիւնն էր թռչկոտել պարտիզի մէջ, որ տարածվումէր մեր տան առաջը: Արբեւս այնտեղ էի լինում, շատ չէի մտածում մօրս մասին, որ լաց էր լինում, երբ ես ծիծաղումէի, և ինձ համար երկնքից բարիք էր մաղթում, մինչ ես անհոգ և ուրախ վազումէի գոյն զգոյն թիթեռների յետեւից: Դ հարկէ, այդ մեծ յանցանք էր, որ ես այնպէս փոքր կարեկցութիւն ունէի դէպ 'ի մայրս, և պատիժը չ'ուշացաւ: Մի կիւրակէ — այդ մի գեղեցիկ, պայծառ և երանաւէտ ամառուայ օր էր — մայրս կատարեալ երաւունք ունէր առ 'ի սրտէ ուրախ լինելու: Աս պարումէր ինձ հետ սենեակում, ծիծաղումէր, երգումէր, մի խօսքով, բոլորովին երջանիկ էր: Գորա պատճառն այն էր, որ նա մի նամակ էր ստացել հօրիցս, որ գրումէր, թէ կիւրակէ օրը գալու էր: Բայց առաւօտը անցաւ, իսկ հայրս չ'եկաւ: Աս գորա վերայ տիրած էի, որովհետեւ մայրս ինձ հագցրել էր ամենալաւ հանդերձս, և այդ իսկ պատճառով չը պէտք է այլ անգամներ Նման թռչկոտէի, որպէս զի մաքուր ու զարդարուած դուրս գայի հօրս առաջը: Դ վերջոյ, երբ կէս օրը արդէն անցել էր, մի կառք երևեցաւ այն խճուղիի վերայ, որ բերումէր դէպ 'ի մեր տունը: Մայրս ցնծութիւնից ճչաց իւր սուր ձայնով, և ես ուրախութիւնից սկսեցի ձեռք ու ոտքս գետնին զարկել: Մենք դուրս վազեցինք և գնացինք

կառքի առաջը: Սա կանգ առաւ, բայց հօրս փոխանակ կառքից դուրս եկաւ մի ծեր, մաշկ դէմքով մարդ, նորան հետևեցին և այլ երկու մարդիկ ոստիկանական նշանազգեստով, և երեքն ևս խիստ ու թշնամական հայեացքով քայլեցին դէպ 'ի մեզ: Մայրս գունաթափուեցաւ և, կիսով չափ ուշաթափուած, վայր ընկաւ տան առաջը գտնուած քարեայ նստարանի վերայ: Աս ինքս զգացի մի անսովոր երկիւղ և կպայ մօրս, որ ինձ գրկեց և պինդ սեղմեց իւր կրծքին: Ծեր, մաշկադէմ մարդը կանգնեց մեր առաջը, նայեց մեզ թշնամական հայեացքով, և մրմուռաց իւր համար մի քանի խօսք, որոնք ես չը հասկացայ, բայց որոնք անկասկած քաղցր խօսքեր չէին: Յետոյ նա դարձաւ դէպ 'ի մայրս և մի քանի բառեր ասաց նորան, որոնք ես մոռացել եմ: Մայրս լաց եղաւ, ընկաւ այն մարդու ոտները, գրկեց նորա ծնկները, աղաչեց, պաղատեց տարածած բազուկներով, բայց չը կարողացաւ այն մարդու սիրտը փափկացնել: Մի քանի խօսքերից յետոյ, որ նա ասաց իւր ուղեկիցներին, սոքա կամեցան ինձ մօրս գրկից խլել: Աս պաշտպանվումէի կարողացածիս չափ, բայց, 'ի հարկէ, իմ բոլոր ջանքը 'ի զուր կը լինէր, եթէ մօրս խօսքերը «կամենումեմ, կամենումեմ», չ'ազատէին ինձ յափշտակողների ձեռքից: «Ա՛ւ, ես վաղը կը վերադառնամ, տիկին», ասաց անձանթը մօրս: «Ա՛յ ձեզ, եթէ դուք ձեր խօսքը կոտորած լի-

նէք: Այդ սպառնալիքով նա հեռացաւ մեզանից, և ուշաթափուած վայր ընկաւ մայրս»:

«Աս գեռ այսօր ևս չը գիտեմ, թէ ինչէր նշանակում այս բոլոր տեսարանը», շարունակեց Գէկը կարճատև լուծիւնից յետոյ: «Սորա հետեանքը այն եղաւ, որ մայրս արտասուքը աչքին հաւաքեց իւր գոյբի մի մասը և թողեց կալուածքը, որ այլ ևս երբէք չը վերադառնայ այնտեղ: Մենք մի տուն վարձեցինք մեզ համար մի գիւղում Պօրտսմուտի մօտ և կենումէինք այնտեղ խաղաղ առանձնութեան մէջ: Ոչ ոք այցելութիւն չէր անում մեզ, բաց ՚ի մի ծեր ծովագնացից, Գեմմի Տրայլ անունով, որի հետ ես ծանօթացել էի, և որը իւր ոտճկի կիսով ապրումէր նոյն գիւղում մեզանից ոչ հեռի: Աս տարայ նորան մօրս մօտ, և որովհետև նա ամէն կողմից մի բարեացակամ, պատկառելի և զարմանալի բարեսիրտ մարդ էր երևում, այս պատճառով և շատ շուտով ստացաւ թշուստ մօրս վրաստահութիւնը, որին նա արդարև մի ճշմարիտ օգնական և պաշտպան հանդիսացաւ: Առանձնապէս հոգ տարաւ նա իմ մասին. նա ինձ տուեց ուսումնարան, վարժեց մի քանի առարկաների մէջ, որոնց մասին չէր յիշում մեր գիւղի պ. ուսուցիչը, և ներդրութեամբ, ջանքով ու համբերութեամբ այնքան յառաջ տարաւ ինձ, որ ես տասն և չորս տարեկան հասակումս գոնեա այնքան տեղեկութիւն ունէի, որ կարող էի մի պատերազմական նաւի վերայ եր-

րև աւելորդ միջման ընդունուել: Աորա հին ծա-
նօթութիւնները օգնեցին նորան այդ տեղը ինձ հա-
մար ճարելու ջանքերում, և դորա համար ոչ ոք
այնքան շնորհակալ չէր նորան, որքան խեղճ մայ-
րըս, որին իմ ապագայի հոգսը անկասկած սօրիպել
է շատ տխուր ժամեր անցկացնել: Չեմմի Ռայլը
իւր անունով գրել տուեց ինձ նաւի մատենում,
և դորա վերայ ևս մայրս շատ ուրախացաւ, այն
ինչ ես ռաստիկ զարմացած էի: «Եւսմանակով դու
կ'իմանաս, թէ ինչու այդ անհրաժեշտ է», պատաս-
խանեց նա իմ հարցին: «Փա՛ռք տուր Աստուծուն,
որ մեր բարի բարեկամը քեզ թող է տալիս իւր
անունը կրել»: Աս, յայտնի բան է, զարմացայ,
բայց լինելով անհոգ, ինչպէս ամէն տասն և չորս
տարեկան տղա, այլ ևս չը մտածեցի այդ հանգա-
մանքի մասին, և Չէկ Ոօբինզօնից — այդ մօրս
աղգանունն է — դարձայ Չէկ Ռայլ, որ այժմ
կողքիդ նստած է, Չօն»:

«Ե՛հ, յետոյ ի՞նչ եղաւ», հարցրեց Չօնը, որ
լարած ուշադրութեամբ ականջ էր դրել իւր բա-
րեկամի պատմութեանը: «Ի՞նչպէս բացուեց գաղտ-
նիքը»:

«Ա՛յ այժմ ևս այնպէս մութն է, ինչպէս և ա-
ռաջ», պատասխանեց Չէկը և յառաջեց: «Եւս
պատմութեան ամենատխուր մասն այն է, որ ես, վե-
րադառնալով առաջին ծովագնացութիւնիցս, որ ինձ

կէս տարու չափ մօրիցս հեռու պահեց, լուր ստացայ, որ մի ամիս առաջ մայրս մեռել էր»:

«Լստուած իմ, խեղճ տղա», բացականչեց Չօնը կարեկցութեամբ — «իսկ ծերունի Չեմմի Բրա՛յլը»:

«Լոյնպէս մեռել էր, Չօն: Մօրիցս յետոյ նա միայն մի քանի շաբաթ է ապրել, և ես ժամանակին վերայ հասայ նորա գերեզմանի վերայ մի բուռն հող ածելու: Ը՛խ, Չօն, երբ ես մտաբերումեմ այդ ժամանակը, ուրախութիւնը երկար ժամանակով փախչումէ ինձանից, այս պատճառով լա՛ւ է նաւը վերադառնանք, որովհետև այսօր ես վատ ընկեր կը լինեմ քեզ համար»:

Չէկը տարաւ ձեռքը դէպ ՚ի աչքերը արտեանունքի վերայ գտնուած արտասուքի կաթիլը սըրբելու, և Չօնը լուութեամբ վեր կացաւ տեղից, տեսնելով, որ սովորական մսիթարիչ խօսքերը այստեղ անտեղի էին:

«Մ՛կ, Չէկ», ասաց նա, բնքշուութեամբ գրկելով իւր բարեկամին: «Բայց շատ անձնատուր մի՛ եղիր տրամուտեանը: Եթէ դու ոչ հայր ունես և ոչ մայր, գոնես ունես մի բարեկամ, որ քեզ իւրեանից աւելի է սիրում: Միսիթարու՛ր և յոյս ունեցի՛ր, կարելի է, այս լաբիւրինթոսի մէջ ես մի թե՛լ գտնեմ, որ կարող է զանազան գաղտնիքներ մեկնել: Գու՛ հօրդ կրկին չես տեսել, այնպէս չէ՞»:

«Չեմ տեսել և ոչինչ ևս չեմ լսել նորա մա-

սին այն օրից, երբ մեղ հալածեցին մեր քաղցրատեսիլ կալուածքից», պատասխանեց Չէկը «Միայն Լստուած գիտէ, թէ ինչ է եղել նա»:

«Իսկ մօրիցդ կամ ծեր Չեմմի Բրայլից մնացած գոյքի մէջ ոչինչ տեղեկութիւն չէ՞ս գրտել»:

«Ես այդ չը գիտեմ, Չօն: Իմ վիշտը այնպէս մեծ էր, երբ ես լսեցի աշխարհիս երեսին իմ միակ սիրելի էակիս մահը, որ ես ոչնչի վերայ չէի մտածում, բացի իմ սրտիս ցաւից, որին ես ակամայ անձնատուր էի լինում: Մօրս թողած փոքրիկ կարողութիւնը կառավարվումէր մի խնամակալի ձեռքով, որ դատաստանական ճանապարհով էր կարգուել ինձ վերայ, իսկ մնացեալի մասին ես բոլորովին ոչինչ չը գիտեմ. մինչև անգամ գիւղն ևս չեմ գնացել այն ինձ համար սգալի ժամանակից յետոյ: Ես վախենումէի, Չօն, այն տխուր ու ցաւալի յիշատակութիւններից, որոնք անպատճառ կը վրդովէին ինձ վերադարձիս ժամանակը»:

«Բայց այնու ամենայնիւ, Չէկ, մենք պէտք է գնանք այնտեղ, երբ յարմար միջոց գտնենք», ասաց Չօնը: «Մ՛վ գիտէ, թէ ո՛րքան ծանրակշիռ են այն գաղտնիքները, որոնք պատումեն քո ծնունդը և ապագան, և շատ կարելի է, մօրդ կամ Չեմմի Բրայլի թողած թղթերում մի ապացոյց գտնուի: Մե՛ կարծիր, Չէկ, թէ ես անհիմն և առանց պատճառի եմ քեզ ստիպում, ընդհակառակն,

գու պէտք է իմանաս, որ ես իմ սեփական կարծիքներն ունեմ այդ գործի մասին»:

Թէ ինչ տեսակ կարծիքներ էին դոքա, Չօնը չէր կամենում բացատրել: Բայց Չէկի պատուութեան ժամանակը միշտ տարուբերվումէր նորա մէջ իւր հայրենի ամրոցի մօտ գտնուած խորհրդաւոր տունը, և նա հարցնումէր ինքն իւրեան. «Ինչ կը լինի, եթէ այն տնակի զղջացող ծերունին որ և իցէ կապ ունենայ Չէկի հետ: Այդ անհնարին չէ այն բոլորից յետոյ, ինչ որ ես լսեցի, մանաւանդ թէ՛ չէ՛ր կարող ծերունին այն մօայլատեսիլ մարդը լինել, որ Չէկի մօրը վանել է կալուածքից»:

Նա ծածուկ մտքումը դրեց Անգլիա վերադառնալուց յետոյ թոյլատվութիւն խնդրել հայրենեքը գնալու, կրկին անգամ բարձրանալ այն պարսպի վերայ և ամէն հնար գործ դնել իւր բարեկամ Չէկի իսկական անունը և իսկական ծագումը իմանալու: Նա յոյս ունէր, որ այդ խնդիրը առանց վճռուելու չէր պրծնիլ նորա ձեռքից, սակայն լռեց Չէկի առաջը և չը յայտնեց բոլորովին իւր գաղափարները, որպէս զի, եթէ նա խաբուէր, գոնեա այդ խաբէութեամբ չը տխրեցնէր իւր բարեկամին:

ԳՂՈՒԽ ԷՒՆԳԵՐՈՐԳ:

Գ Ե Ր Ո Ւ Ք Ի Ի Ն Ը :

Մի քանի շաբաթից յետոյ Արեթուզան արդէն լրացրել էր այն վեասի տեղը, որ կրել էր Փրանսիական նաւի դէմ պատերազմելիս, և նոյն ժամանակին հրաման դուրս եկաւ, որ Աօզդիլէ նաւապետը վերադառնար Անգլիա մի այլ պաշտօն ստանալու համար: Ոչ ոք այդ հրամանի վերայ այնպէս չէր ուրախացել, ինչպէս Չօնը, նա ուրախ էր առաջինը՝ այն բանի վերայ, որ կարող էր իւր հայրենիքը գնալ, և յետոյ՝ յոյս ունէր իւր պատերազմում ցոյց տուած քաջութեան և ստացած վէրքի համար հօր և ծեր թոյլմասի գովասանքին արժանանալ: Բացի դորանից, նորան բորբոքումէր և այն միտքը, որ պէտք է գործ կատարէր իւր բարեկամ Չէկի համար, որի բաղդը նա յոյս ունէր իւր ցանկացածի պէս բաց անել, ուրեմն, և

ամենեկին զարմանալի չէ, որ նա ուրախ սրտով էր սպասում հայրենիքը հասնելուն:

Քամին և եղանակը յաջողակ էին. հին Անգլիայի ավերի կաւիճեայ ժայռերը արդէն չքացած էին, մի աղօտ, միգապատ դիծ երևումէր հեռուում, և ջօնը այլ ևս չէր կասկածում, որ հետեւեալ առաւօտը ոտը դնելու էր հայրենի հողի վերայ, երբ մի արկածք պատահեցաւ, որ նորա բոլոր գաղափարները և յոյսերը առ ժամանակ ոչնչացրեց:

Անակնկալ կերպով Արեթուզան հանդիպեցաւ մի Ֆրանսիական նաւի, որի վերայ իսկոյն և եթ յարձակուեցաւ: Բացուեցաւ սաստիկ պատերազմ: Ֆրանսիական նաւը կարծով բռնուեցաւ. Անգլիացիք ջօնէն ու ջօնը առաջինների թուում թուան թշնամեաց տախտակամածի վերայ, և այնտեղ իւրաքանչիւր մարդ, մահն աչքի տակն առած, դէմ առ դէմ կռւումէր միւսի հետ գործին, որքան կարելի էր, շուտով վախճան տալու համար: Մինը հրացանի կոթով այնպէս հարուած տուեց ջօնէի գլխին, որ սա շմեցաւ և ուշաթափուած վայր ընկաւ: Այն վայրկեանում Ֆրանսիացեոց յաջողեցաւ իւրեանց նաւը կարծից ազատել, և իսկոյն հնչուեցաւ Աօդիլիլէ նաւապետի հրամանը՝ «Ամենքդ յետ քաշուեցէք դէպ ՚ի Արեթուզա»: Գերի չընկնելու համար զօրքի այն փոքրիկ մասը, որ թուել էր Ֆրանսիացեոց տախտակամածի վերայ, պէտք է յետ քաշուէր: ջօնը տեսաւ իւր բարե-

կամին յատակի վերայ ընկած, բարձրացրեց նորան և աշխատումէր գերուծիւնից ազատել: Բայց արդէն ուշ էր, որովհետև նաւերը այնքան հեռացել էին միմեանցից, որ նա չէր կարող այն բեռը վեր քաշած թուչել իւրայինների նաւը: Աս ձայն տուեց իւր ընկերներին և, գոնէ ջօնէին փրկելու համար, ձգեց իւր կիսով չափ ուշաթափուած բարեկամին դէպ ՚ի իւր հայրենակիցները, որոնք տարածած բազուկներով ընդունեցին նորան, և յաջողութեամբ վայր դրին նաւի վերայ: «Թուր», ձայն տուեցին նոքա ջօնին: Բայց սա գրուելը շարժեց, որովհետև այժմ հեռուորուծիւնը այնպէս մեծացել էր, որ յիմարուծիւն կը լինէր նոցա ձայնին լսել: Հանգստութեամբ դարձաւ նա դէպ ՚ի Ֆրանսիացիքը, որոնք բռնեցին նորան և տախտակամածի տակը ձգեցին, որպէս զի նա շարունակուող պատերազմում արգելք չը լինէր: ջօնը յոյս ունէր, որ նաւը կ'առնուէր, ինչպէս և առաջին պատերազմական նաւը, և յետոյ, բնական բան է, նա կրկին ազատուծիւն կ'ստանար: Բայց այդ յոյսը խաբուսիկ յոյս էր: Ֆրանսիական նաւապետը, տեսնելով, որ եթէ պատերազմը շարունակուի, վերջը անպատճառ ինքը պէտք է փախչի, աշխատեց պատերազմից խոյս տալ և, բոլոր առգաստները պարզած, սկսաւ փախչել: Թէպետ նոցա հալածեցին, և ուղարկեցին նոցա յետեւից մի քանի թնդանօթի գնտակներ, բայց Ֆրանսիական ա-

փը այնքան մտ էր, որ պէտք է հրաժարուէին փախստական թշնամուն ձեռք բերելու դիտաւորութիւնից, այս պատճառով Արթուրուան երեսը շուտուեց և թողեց յան Կօբօլտին, որքան կարող էր, արագ փախէլ: Գօնը, անտարակոյս, փոքր ինչ տերեց գորա վերայ, բայց նա մտիթարվումէր այն մտքով, որ գոնեա փրկել էր իւր բարեկամին և, բացի դորանից, նա յոյս ունէր, որ շատ շուտով գործ կը դրուէին կարևոր միջոցները անախորժ գերութիւնից նորան ազատելու համար: Այո՛, նա չէր սխալվում այդ բանում, բայց նորա ազատութեան համար գործ դրուած ջանքերը բոլորովին այլ տեսակ էին, քան թէ նա կարծումէր:

Մինչ Գօնը այդպէս անձնատուր էր լինում իւր մտքերին, Գէկը կրկին ուշքի եկաւ, և նորա առաջին հարցն էր՝ «ուր է Գօնը»:

«Գէկ, պատանիս», ասաց լէյտենանտ շաֆերֆիլդը, որ Գօնի գերութեան վերայ բնականաբար միանսերից պակաս չէր տերել: «բարեկամիդ դու շուտով չես կարող կրկին տեսնել»:

Գէկը դարձեալ այնպէս գունաթափուեցաւ, ինչպէս և էր իւր ուշաթափուած ժամանակը: «Արդեօք նա վիրաւորուած կամ սպանուած չէ՞», հարցրեց նա վերին աստիճանի վախեցած:

«Ո՛չ, այդպէս չէ», պատասխանեց շաֆերֆիլդը: «անգոտացի՛ր Գէկ, նա միայն գերի է ընկել»:

«Գերի՞ է ընկել, կ'նչպէս եղաւ այդ», հարցրեց Գէկը:

«Ե՛հ, քեզ փրկելու համար զոհեց իւր անձը ազնիւ պատանին», ասաց շաֆերֆիլդը և մանրամասնաբար պատմեց, թէ ինչպէս էր եղել այդ անցքը:

«Մի ուրիշ գերիի հետ չէ՛ն փոխիլ նորան», հարցրեց Գէկը, խորին զգացմունքով լսելով լէյտենանտի պատմութիւնը Գօնի հաւատարիմ բարեկամութեան այդ ապացոյցի մասին:

«Վանի պատերազմը տևումէ, նա չէ կարող փոխուել, ասաց շաֆերֆիլդը վհատութեամբ: «Խեղճ պատանուն կը պահեն այնտեղ մինչև խաղաղութեան հաստատուելը, իսկ այդ կարող է շատ ուշ լինել»:

«Ե՛հ», ասաց Գէկը վճռաբար, ես կամ կ'ազատեմ նորան, կամ մասնակից կը լինեմ նորա գերութեանը: Ամօթ կը լինի ինձ, եթէ ես նորան բարձի թողի անեմ, երբ նա իւր անձը զոհէլ է ինձ համար»:

«Ես սպասումէի, որ դու այդպիսի մի փորձ կ'անես, Գէկ», պատասխանեց լէյտենանտը, «բայց, պատանեակ, ծանր է այն գործը, որ դու կամենումես ձեռնարկել: Պրանսիացիք շատ արթուն են հըսկում իւրեանց գերիներին, որոնցից նոքա շատ սահաւ ևն ունենում: Եւ դու լաւ գիտես, Գէկ, որ հազուադեպ մարգարիտը մարդ աւելի զգուշութեամբ է պահում, քան թէ հասարակ աղբերա-

քարը: Մի՛ ձեռք տուր դորան, պատանիս, եթէ ոչ՝ մատներդ կ'այրես»:

«Եթէ կեանքս անգամ հարկաւոր լինի դնել այդ փորձի վերայ, ես պէտք է անեմ այդ», պատասխանեց Չէկը: «Եթէ միայն ես կարողանայի արձակուրդ ստանալ կարևոր պատրաստութիւնները տեսներու և երկու ամիս Ֆրանսիայումն անցկացնելու. . . »

«Թոյլատուութեան համար արդէն ես կը հոգամ», ասաց Հաֆերֆիլդը: «Լո՛՛ր, ես մինչև անգամ ուղեկից կը լինէի քեզ. Չէկ, եթէ Ֆրանսերէն լեզուին հմուտ լինէի: Բայց այսպէս իսկոյն կ'իմանան, որ ես Լնդլիացի եմ, և, փոխանակ քեզ օգնելու, կարող եմ բոլորը փչացնել: Իսկ թոյլատուութեան և գրամի կողմից, Չէկ, դու պակասութիւն չես ունենայ»:

«Եթէ այդպէս է, շատ բան արդէն ձեռք է բերած», ասաց Չէկը ուրախութեամբ: «Բարեբաղդաբար ես այնքան հասկանումեմ Ֆրանսերէն, որ այնտեղ կարող եմ գործս յառաջ տանել, իսկ եռանդի կողմից ինձանում պակասութիւն չի լինիլ: Չ'օնը պէտք է աղատուի, ինչ և նստէ այդ»:

Հենց որ Լոնթոնի Պոֆերի նաւահանգիստը հասաւ, Չէկը ստացաւ Հաֆերֆիլդից իւր ցանկալի թոյլատուութիւնը անորոշ ժամանակով և մի գումար, որ նա բոլորովին բաւական էր համարում իւր նպատակի համար: Լոնտոն երկար ուշա-

նալու Լնդլիայում, նա երկու ձկնորսի օղնութեամբ փոխադրուեցաւ Ֆրանսիա և սկսեց իւր թափառականութիւնը օտար աշխարհում: Մի փոքրիկ քաղաքում կալէի մօտ, ուր նա ամիս էր դուրս եկել, զնեց մի հնավաճառից մի հին հանդերձ, որով նա թափառական մանրավաճառի էր նմանում, ճարեց մի արկղ, որ կաշուէ փոկով ուսը ձգեց, և զնեց զանազան վաճառք, ինչպէս՝ մկրասներ, ասեղներ, ժապաւէններ, անուշահոտ իւղեր և այլ սոցանման իրեր: Այս իրաւամբ մտածումէր, որ այդ հազուատը կարող էր նորան մեծ ծառայութիւն անել իւր գերի ընկած ընկերօջ մասին հարց ու փորձ անելու ժամանակը, որովհետև միջոց էր տալիս նորան յարաբերութիւն ունենալ ամէն տեսակ մարդոց հետ, որոնց նա աշխարհի համար անհասկանալի կերպով կարող էր հարց ու փորձ անել:

Ըմէնից առաջ հարկաւոր էր գտնել այն բանը, որի մէջ ձգած էր Չ'օնը: Չէկը թափառումէր մի ծովեղերեայ տեղից գէպ ի միւսը, հարցնումէր զանազան նաւահանգիստներում այն պատերազմական նաւի մասին, որի Ղիօմէդ անունը նա բարեբաղդաբար միտն էր պահել, և մի քանի օրից յետոյ տեղեկացաւ, որ նա կալէի նաւահանգիստն էր եկել Լոնթոնի տուած վնասի տեղը լրացնելու համար:

«Ե՛լ», մտածեց Չէկը, «կ'երթանք կալէ: Ուր որ նաւն է, այնտեղ կը լինի և գերին, գո-

նեա ես այնտեղ աւելի հեշտ կարող եմ տեղեկանալ, թէ ուր են տարել նորան»:

Իւր արկղը ուսին ձգած, ջէկը անցաւ բոլոր երկրի միջով, և ոչ ոք չը հարցրեց նորա ով լինելը: Կալէ հասնելով, նա ամէնեց առաջ գնեց մի քանի սղոց, մուրձ, դուր և այլ երկաթի զէնքեր, որոնք կարող էին նորան պիտանի լինել այն բանդի դռները քանդելու, որի մէջ տանջվումէր ջօնը, և յետոյ իջեանեց նաւահանգստի մօտ գտնուած մի հիւրանոցում, ուր նաւաստիքը շուտ շուտ գալիս էին թթու գինի խմելու և տապակած նապատակների ու այծեամների փոխանակ կատուներ ու շներ ուտելու: Հիւրասենեակից նա կարող էր բոլոր նաւահանգիստը տեսնել, և ուրախութեամբ նկատեց, որ Ղիօմէդը, խարխիսը ձգած, հանգիստ մնումէր, և ալիքները այս և այն կողմն էին տարուբերում նորան:

«Ղեղեցիկ նաւ է», ասաց նա մի երիտասարդ նաւաստիի, որ, անգործ պատուհանի վերայ նըստած, իւր գլանակն էր ծխում: «Ի՞նչ է նորա անունը»:

«Լյոդ Ղիօմէդն է, պատանիս», պատասխանեց ծովագնացը: «Կա մի հոյակապ նաւ է, մանաւանդ այժմ, երբ ցածահոգի Լնդլիացու հետ ունեցած կռուից յետոյ կրկին նորոգուել է»:

«Ի՞նչէք ասում», աղաղակեց ջէկը կեղծ զարմանքով, «նա նորերումն Լնդլիացուց հետ կռիւ

է ունեցել: Լնտարակոյս, հակառակորդը բոլորովին ոչնչացրած կամ գերի առնուած կը լինի: Լյոնպէս չէ»:

«Լյոդպէս չէ, պատանիս», պատասխանեց նաւաստին փոքր ինչ շփոթուած, բայց խկոյն պարծենալով աւելացրեց. «բայց Լնդլիացին այդ վեճակից չէր ազատուիլ, եթէ չը փախչէր: Ես ինքս կայն այդ պատերազմում և այս պատճառով գործին լաւ տեղեակ եմ: Մեր նաւապետը, որ, sacre bleu, ամենաքաջ մարդն է բոլոր նաւատորմիդ մէջ, կամեցաւ կարծով բռնել թշնամեաց նաւը, երբ վատասիրտ Լնդլիացին երեսը դարձրեց և սկսեց փախչել: Մեզ մնումէր միայն թողնել նորան փախչելու, որովհետեւ ամբողջ այնքան մօտ էր, որ մենք չէինք կարող նորան յետ դարձնել: Սակայն նա մեզ միտը կը պահէ: Ողորմելուն բռնեցինք և քսան ու չորս մարդ գերի վեր առանք»:

«Մի լաւ պարզիր, ինչպէս եղաւ այդ», հարցրեց ջէկը վստահ և ոգևորուած, թէպետ և չէր կարողանում մի և նոյն ժամանակ ծիծաղը պահել Ֆրանսիացու անամթ ստախսութեան վերայ: «Պատմիր ինձ այդ, խնդրեմ, բարեկամ, այդպիսի պատմութիւնները ես շատ սիրով եմ լսում»:

«Նաւաստիին, ինչպէս երևումէր, վերին աստիճանի փաղաքշական երևեցաւ ջէկի ուշադրութիւնը, և նա պատմեց այն հրաշալի քաջագործութիւնները, որ կատարել էին Ղիօմէդի մարդիկը:

«Տէս», ասաց նա, «երբ մեր նաւապետը հրամայեց կարթով բռնել թշնամեաց նաւը, քսան — քսան ու չորս հոգի մերոնցից կայծակի արագութեամբ թռան նոցա տախտակամածի վերայ: Աթէ նա իսկոյն չը թեքուէր և երեսը չը շուռ տար, կորած կը լինէր: Բայց որովհետև կարթով կապելը չը յաջողեց, այս պատճառով մենք պէտք է յետ գայինք, և որպէս զի մեր թռչկոցը 'ի դուր չ'անցնէր, մեզանից իւրաքանչիւրը բռնեց մի մարդ և. «յաղթութիւն» ձայն տալով, յետ թռաւ Ղի-օմէդի վերայ, որտեղ գերիներին կապեցին և տախտակամածի տակը ձգեցին:

«Իսկ այժմ որտեղ են նոքա», հարցրեց Չէկը:

«Մ. յայտեղ: Այլի՛ր, նոցա առ ժամանակ ձգել են այն հին աշտարակի մէջ, որ բարձրանումէ այն փայտեայ տանիքի յետևը: Ինչպէս լսվումէ, նոցա կը տանեն աւելի խորը ցամաքի մէջ, որովհետև սատանի տղայքը արդէն փորձ էին արել փախչելու: Ըր՛մ, բայց նոցա հետքը շուտով գտել էին»:

Որպէս զի ոչ մի կասկած չը զարթնի, Չէկը շարունակեց զրոյց անել նաւաստիի հետ մինչև այն ժամանակ, երբ սա, 'ի վերջոյ, վեր կացաւ և հիւրանոցից դուրս եկաւ: Չէկը արհամարհական ժպտով նայեց նորա յետևից և յետոյ ուրախութեամբ ձեռքերը արորեց: «Կասկած չը կայ», ասաց նա

ինքն իւրեան, «որ իմ սիրելի Չ. օնը այնտեղ՝ այն անիծեալ աշտարակի մէջն է. այժմ հարկաւոր է նորա վանդակը գտնել: Գնամ, փոքր ինչ մօտից նայեմ այդ բանդը»:

Մտածելով, դարձեալ ուսը ձգեց նա իւր արկղը, ասաց բանդոկապետին, թէ կամենումէ փոքր ինչ շրջել առուտուր անելու համար, և հանդարտ քայլեց, փողոցէ փողոց անցնելով, դէպ 'ի աշտարակը, որ նա գտաւ առանց մեծ դժուարութեան: Պա մի հին, բայց տակաւին ամուր և պինդ շինութիւն էր, շրջապատած մօտ վեց ոտնաչափ բարձրութիւն ունեցող պարսպով, որ ունէր մի հաս երկաթէ դուռն: Սորա վանդակի միջով Չէկը կարողացաւ բանդի ներքին բակը ևս դետել և այստեղ նկատեց մի քանի հաս պահապանների տնակներ, որոնց առաջը փայտեայ նստարանների վերայ նստած էին 10 — 12 զինւորներ, որոնք անհոգ զրոյց էին անում միմեանց հետ, թուզթ էին խաղում, կամ կտտակ էին անում առանց շատ հոգ տանելու աշտարակի մասին: Սա յանձնած էր մի քանի այլ զինւորների. որոնք հրացանները ուսերին լուռ կանգնած էին աշտարակի մուտքի առաջը կամ աշխատումէին ժամանակը անցկացնել յետ ու առաջ գնալով փակած դրան առաջը: Չէկը նայեց զինւորների վերայ, մտիկ տուեց բարձր, ահագին աշտարակին և, վհատած, քորեց ականջի յետևը: «Գժուար պէտք է լինի այդ ահագին քարի աշ-

տարակից մարդ գուրս հանելը», մրմնջաց նա իւր համար: «Աշտարակը լաւ պահպանած է, և, բացի դորանից, այս նեղ ու երկաթով վանդակած թընդանօթակալների միջով մուկ անգամ չէ կարող անցնել, ոչ թէ մարդ: Ինչ և իցէ — ժամանակը կը գայ, հնարն էլ կը գայ: Այդ պէտք է փորձուի, ինչ և արժենայ: Մի բարեկամ, որի սիրտն ու քսակը միշտ բաց է, որ իւր անձն անգամ զոհելէ բարեկամի համար, չը պէտք է բարձի թողի առնուի: Աստուծոյ օգնութեամբ անկարելի բան չը կայ»:

Մեր երիտասարդ մանրավաճառը պտտեց աշտարակի շուրջը, և նորա սիրտը փոքր ինչ հանգըստացաւ, երբ նա տեսաւ, որ աշտարակի լուսամուտները յետեի կողմից աւելի մեծ էին և աւելի խոշոր վանդակներով, քան թէ մուտքի կողմից: Իրաւ է, պատուհանները շատ բարձր էին, բայց գոնեա հնար կար գուրս գալու:

«Եթէ Զօնը այնտեղ նստած լինէր», մրմնջաց Զէկը, «և ես կարողանայի հասցնել նորան մի սղոց ու մի զոյգ թև, այն ժամանակ դժուար չէր լինիլ նորան ազատելը: Բայց ինչպէս հասցնեմ նորան սղոցը, երբ մինչև անգամ չը գիտեմ, թէ որտեղ է նա նստած, թէպետ, ընդհանրապէս խօսելով, նա, այո՛, այստեղ բանդարկած կը լինի»:

Գլուխը շարժելով նայումէր Զէկը աշտարակի վերայ և մտածումէր, թէ ինչպէս կարող էր վե-

րոյիշեալ կասկածը փարատել: «Եթէ ես զինուորներին ուղղակի հարցնեմ, նոքա կը հասկանան, ինչու՞ն է բանը, և՛ ոչ միայն ոչինչ տեղեկութիւն չեն տալ, այլ ինձ ևս, իբրև կասկածելի մարդու, կը ձգեն իւրեանց անիծեալ աշտարակը: Բայց այսու ամենայնիւ, ինչպէս կարող եմ ես մի քայլ անգամ անել դէպ ՚ի առաջ, մինչև չիմանամ, թէ որտեղ է Զօնը»:

Յանկարծ, կարծես թէ, մի վերին ճառագայթով լուսաւորուեցաւ նորա հոգին: Աորա միտն եկաւ, թէ ինչպէս հաւատարիմ երգիչ Բլուզելը երգով գտել էր իւր թագաւորին՝ Ռիչարդ առիւծասրտին, և մտածեց, որ ինքն ևս կարող էր նոյն միջոցը գործ դնել: Աս արդէն կամենումէր ձայնը բարձրացնել և երգել նաւաստիքի երգերից մինը, որ Զօնը ամէնից աւելի էր սիրում, երբ մի նոր միտք նորա արդէն բացած բերանը կրկին փակեց:

«Այց», մտածեց նա, «եթէ ես անգլիական երգ և անգլիերէն բառեր երգեմ, դորանով ես իսկոյն կը մատնեմ ինձ: Ա՛յ, ո՛չ, այս չի լինիլ, եթէ ոչ ամէն բան կ'ոչնչանայ»:

Տխուր ու նեղացած նստեց նա իսկոյն մի ծառի տակ և սկսեց դարձեալ խորհել ու մտածել և մի և նոյն ժամանակ հանդարտ սուլեց իւր համար:

«Ա՛յ, ա՛յ յիմար տղա, որ ես եմ», բացականչեց նա յանկարծ: «Ինչ հարկաւոր է ինձ երգել:

Ես կը սուլեմ մի եղանակ, և, եթէ թօնը ձայնս լսէ, նա ինձ կը հասկանայ և նշան կը տայ»:

Նա բերանը սրեց և այնպէս բարձր սուլեց, որ ճիւղերի վերայ եղած թռչունները, լսելով այն, լռեցին և զարմացած վայր նայեցին մատաղահաս պատանու վերայ, որ, կարծես թէ, կամենումէր նոցա հետ մաքառել: Թէկը սուլեց իւր եղանակը, յետոյ լռեց, վեր նայեց դէպ ՚ի աշտարակը և ահանջները սրեց, որ ոչ մի ձայն բաց չը թողնէ: Բայց ամէն բան խաղաղ մնաց: Թէկը ոչինչ չէր լսում, բացի բակի զինւորների ծիծաղեց ու զրոյցեց և յետ ու առաջ գնացող պահապանների հաւասար քայլերից: «Նա կրկին անգամ սուլեց մի և նոյն եղանակը, երրորդ, չորրորդ անգամ, բայց ոչինչ չը շարժուեցաւ: «Մտած վերջին անգամ», ասաց նա կամաց ինքն իւրեան: «Եթէ նա սորանից յետոյ ևս ոչինչ նշան չը տայ ինձ, նշանակումէ, ձայնս չէ լսում, կամ բոլորովին աշտարակի մէջը չէ և կամ մի այնպիսի բանդի մէջ է ձգած, ուր դրսից ոչ մի ձայն չէ կարող թափանցել»: Նա սուլեց առաջուանից աւելի բարձր և ահանջ դրեց — Ենչ էր այդ: Այսօր կրկին արագութեամբ թռաւ նորա աչքը դէպ ՚ի աշտարակը: Մի պատուհան կամաց զրնգաց, մի սպիտակ բան երևեցաւ սորա սև երկաթեայ վանդակի միջով, և Թէկը համարեա՛ բարձրաձայն աղաղակեց, տեսներով, որ այդ իւր որոնած բարեկամի պատկերն էր, փոքր ինչ գունա-

թափ և նիհար, բան թէ առաջ, բայց անփոփոխ էին մնացել առաջուայ գծագրութիւնը և հաւատարիմ, բարի հայեացքը, որ, որոնելով, պատուէր չորս կողմը և, ՚ի վերջոյ, դադարեցաւ Թէկի վերայ: Թէկը յօժարութեամբ մի ուրախ և բարձրաձայն ողջոյն կը տար նորան — բայց այդ չը պէտք է անէր, որովհետև պահապանները և զինւորները իւրաքանչիւր խօսք կը լսէին: Մայրէս, նա բաւականացաւ միայն նշաններով իմաց տալով բարեկամին իւր հիացմունքը, յուսալով, որ Թօնն ևս իւր պէս աշխոյժ և ուրախ կը պատասխանէր դորան: Բայց Թօնը վայր էր նայում Թէկի վերայ բոլորովին անտարբեր և ոչ մի ժպիտ, ոչ մի շարժուածք չէր ցոյց տալիս, թէ նա ուրախ էր այդ կրկին տեսութեանը:

«Այսօր կ, ինչ է եղել Թօնին», մտածումէր Թէկը, բոլորովին վրդովուած: «Նա այնպէս է շարժվում, որ, կարծես թէ, — երա՛ւ է, երա՛ւ է: Նա ինձ չէ ճանաչում այս նոր հագուստով: Ես՝ մոռացկոտ յիմարս, մտածել անգամ հարկաւոր չէ դորա մասին: Բայց, համբերութիւն, ինչպէս անենք, որ նա իսկոյն ճանաչէ»:

Նա իսկոյն կրկին սուլեց իւր եղանակը, վեր առաւ գլխարկը և ցոյց տուեց իւր կերպարանքը Թօնին, որ այժմ յանկարծ բարձրաձայն բացականչեց և չքացաւ պատուհանից:

«Մըրբե՛կ, այս անյաջող էր», մըմնջաց Թէկը,

չափազանց վախեցած: «Եթէ այն բակի մարդիկը լսել են այդ աղաղակը, ես կորած եմ, և ջօնն էլ հետս»:

Եւ յերաւի, բակումը աղմուկ բարձրացաւ, վանդակաւոր դուռը ձուռաց, և արագ քայլեր սկսան մտանալ նորան:

«Եթէ ես այժմ փախչեմ, այն ժամանակ խուզարկութիւնը կը շարունակեն, կը տեսնեն բաց պատուհանը և ջօնին մի այլ բանդ կը տանեն»: Եւ այդ մտքերը կայծակի արագութեամբ անցան ջօնի գլխովը. բայց նոյն արագութեամբ ևս նա կարողացաւ ելք գտնել իւր այդ վտանգաւոր դրութիւնից: Իսկոյն բռնով փշրեց իւր արկղի ապակիներէից մինը, սկսաւ թափ տալ օդի մէջ իւր թեթե վերաւորուած և արիւնոտ ձեռքը, իբր թէ ցաւի սաստկութիւնից, և այնպէս աղաղակումէր, որ, կարծես թէ ասեղի վերայ էր կանգնած:

«Sacre bleu, դու, յիմա՛ր տղա», ձայն տուեցին զինուորները դէպ ՚ի նա, «այդ ի՛նչ տեսարան ես ներկայացնում դու այդտեղ»:

«Օ՛հ, օ՛հ», գոռումէր ջօնը, թափ տալով ձեռքը և մի ոտի վերայ պար գալով, — «օ՛հ, չէ՞ք տեսնում, անիծեա՛լ ընկոյզ: Կամեցաւ արկղիս շրջանակի վերայ կոտորուել, վայր ընկաւ, ձեռս դրե ապակիի վերայ — օ՛հ, օ՛հ, ամբողջ ձեռս պատառոտուած է ապակու փշրանքից»:

Ջէկը գոռում ու գոչումէր և մի և նոյն ժամանակ այնպէս ծաղրաշարժ կերպով ծուռումէր երեսը, որ զինուորները, փոխանակ կասկածի մէջ ընկնելու, բարձրաձայն ծիծաղեցին և հայհոյանքի ու ծաղրածութեան մի հեղեղ թափեցին խեղճ ջօնի գլխին: Եւ երեսս նեղացած այդպիսի անկարեկցութեան վերայ դէպ ՚ի ինքը, նա, ՚ի վերջոյ, կիսաձայն քրթմնջաց մի քանի բարկութեան խօսքեր, վեր առաւ դարձեալ իւր արկղը և տրտում հեռացաւ: Բայց հենց որ ծածկուեցաւ մերձակայ թիփերի մէջ, կանգ առաւ, զգուշութեամբ նայեց տերևների միջով և ուրախութեամբ տեսաւ, որ զինուորները, առանց մի հայեացք անգամ ձգելու աշտարակի վերայ, վերադարձան բանդի բակը:

«Եւ լաւ է», ասաց նա և ուրախութիւնից իւր համար ծիծաղեց յաջողած կատակի վերայ: «Եթէ ինձ մի անգամ յաջողեց քթերիցդ քաշ տալ ձեզ, խորամանկ Պրանսիացիք, ուրեմն, միւս անգամներումն ևս կը յաջողի: Եւ յժմ ես արդէն շատ բան եմ ձեռք բերել, տեղեկանալով, թէ որտեղ է ջօնը, իսկ մնացեալի համար ես յոյսս գնումեմ սերելի Եստուծոյ և իմ լաւ բաղդիս վերայ: Եւ յժմ մնումէ միայն տեղեկութիւն տալ նորան այն գիտաւորութեան մասին, որ ինձ այստեղ է բերել: Ինչպէս հաղորդեմ ես այդ նորան, երբ մենք ոչ մի բառ չենք կարող խօսել միմեանց հետ»:

Ի զուր էր նա գլուխը կոտորում այդ նպատա-

կին հասնելու համար հնար գտնելու, և կամաց կամաց վերադարձաւ դէպ 'ի բանդի մուտքը մի անգամ ևս դիտելու տեղի գրութիւնը: Համարեա՛ գրան դիմացը նա նկատեց մի փոքրիկ հեւրանոց և տեսաւ մի քանի զինւորներ, որոնք լի շիշերով այնտեղեց դուրս եկան և մտան բանտի բակը:

«Մայ», մտածեց նա, «դա յարմար կետ է դիտելու համար: Այդ պանդոկի պատուհանից ես կարող եմ միշտ աշտարակը աչքիս առաջն ունենալ և կը տեսնեմ բոլորը, ինչ որ այնտեղ կը պատահի: Այստեղ կը վարձեմ բնակարան»:

Համարձակ գնաց նա դէպ 'ի այդ հիւրանոցը, բերել տուեց նախաձաշիկ և նստեց օղետան առաջը մի տեսակ բաց հովանոցի մէջ, որտեղ լաւ եղանակին հիւրերը սովորաբար նստումէին թարմ օդ և ազատ բնութիւն վայելելու համար: Այդ կայանից նայեց նա դէպ 'ի աշտարակը և հազար անգամ ցանկացաւ թռչիւն դառնալ, որ կարողանար թռչել դէպ 'ի վերեւի պատուհանը և սորա երկաթէ վանդակի միջով իւր բարեկամի հետ զրոյց անել: Բայց այդ միանգամայն անկարելի բան էր և ոչ մի քայլ յառաջ չէր տանում նորան դէպ 'ի նպատակը: Ս'ինչնա, իւր հնարագիտութիւն չ'ունենալու վերայ վհատած, իւր չորս կողմն էր նայում, տեսաւ երկու մանուկ, որոնք զուարճանումէին նետ արձակելով մի որոշեալ նպատակի վերայ:

«Կատայ, գտայ», աղաղակեց նա ցնծութեամբ,

բայց շատ ցածր ձայնով: «Այժմ հնարը ձեռքումըս է: Ինքս չեմ կարող բարձրանալ, գոնեա կարող եմ մի նետ ուղարկել վերև, իսկ նետի ծայրին մի կտոր թուղթ փաթաթել, որի վերայ զանազան լաւ բաներ գրած կը լինեն: Իրա՛ւ է, այդպիսի մի թեթեւ աղեղով գործը չէ կարող գլուխ գալ բայց պէտք է յուսալ, որ այս մեծ քաղաքում կարելի կը լինի մի լաւ աղեղ գտնել»:

Բոլորովին ուրախացած այս մտքի վերայ, ջէկը ձանապարհ ընկաւ, տակն ու վերայ արեց կալէի բոլոր գրպակները մի աղեղի համար և, 'ի վերջոյ, գտաւ իւր որոնածը մի զինավաճառի մօտ: Տայտնի բան է, այդ խաղալիքը բաւական թանկ էր, և ջէկը մի կասկածաւոր հայեացք ձգեց իւր քսակի վերայ, որ արդէն հասել էր շատ բարձր աստիճանին այն վտանգաւոր հիւանդութեան, որ անուանումեն ծիւրախտ կամ բարակացաւ: Թափառական կեանքը, որ նա պէտք է վարէր 'ի սէր իւր բարեկամի, այն ծախքը, որ նա արել էր մանրավաճառի հազուստը կատարեալ և խաբուսիկ ցոյց տալու համար, բաւական դատարկել էին նորա քսակը, և խեղճ պատանին չը գիտէր, ինչպէս և որտեղից լցնէր նորան: Կարճատե մտածմունքից յետոյ նա ասաց ինքն իւրեան. «Առաջ ես կը վարժուեմ նետաձգութեան մէջ և յետոյ կը գրեմ ջ'օնի հօրը՝ այդ հարուստ մարդուն, որ օգնէ իւր որդու ազատութեան համար անելու ջանքերիս մի բուն»

գուբըններով: Չօնը պէտք է աղատուի, այդ հաստատ է, բայց գորանով ամէն բան չէ վերջանում. մենք պէտք է մի նաւակ գնենք, որով կարողանանք նաւել դէպ ՚ի մեր հայրենիքի ափերը, իսկ գորա համար դրամ է հարկաւոր»:

Այսպէս էր մտածում Չէկը, և եթէ մարդ լաւ կշտադատէ, ՚ի հա՛րկէ, իրաւացի կը համարէ նորա վճիռը: Ախտապէս ուղղեց նա իւր քայլերը դէպ ՚ի այն պանդոկը, որ գտնվումէր բանդի դիմացը. բայց ճանապարհին մի նոր հանգամանք ընկաւ նորա միտը, որ պակաս հոգսի մէջ չը ձգեց նորան, քան թէ փողի պակասութիւնը: Ինչո՞վ պէտք է արդարացնէր նա իւր երկարատե կացութիւնը պանդոկում: Բայց այդ հարցը ևս նա կարողացաւ վըճուել: «Աս ամէն օր մի քանի ժամ դուրս կ'երթամ, և եթէ չեմ մոռնալ արկղը ուսս ձգել, կը կարծեն, թէ ես այս կարծեցեալ արհեստովս եմ պարապում: Քաղաքը մեծ է, և մի երկու շաբաթ ես կարող եմ այս կերպով կասկածը իւր բնումը խեղդել, իսկ յետո՛յ — այն ժամանակ ևս մի հնար կը գտնուի:

Բոլորովին հանգստանալով այդ հանգամանքի մասին, Չէկը ուրախ քայլեց և կանոնաւոր կերպով բնակարան վարձեց «Ապոլոյտ Արծիւ» կոչուած հիւրանոցում, հաղորդելով պանդոկապետին իւր հնարած առասպելը, որ պէտք է արդարացնէր նորա կացութիւնը: Պանդոկապետը գտաւ գործը շատ պարզ և բնական, և Չէկը, վայր դնելով արկղը

իւրեան ցոյց տուած սենեակում, դուրս եկաւ հիւրանոցից և սկսաւ զինւորների աչքի առաջը բոլորովին անհոգ վարժուել նետաձգութեան մէջ, նշաւակ ընտրելով իւր համար մի յայտերի սիւն, որ շատ յարմար էր երևում նորա նպատակի համար: Ինչ որ նա գուշակումէր, նոյնը և պատահեցաւ: Հաղիւ թէ նա հինգ կամ վեց անգամ արձակել էր, մօտեցաւ նորան բանդապահ զինւորներից մինը և խստութեամբ հրամայեց իւր վարժութիւնը դադարեցնել:

«Բայց ինչո՞ւ, ընկեր», հարցրեց Չէկը: «Չէ նարձակութիւնը մի փոքրիկ կիրք է ինձ համար, և ես արիութեամբ վարժվումեմ նորանում, որ ժամանակով նոյնպէս լաւ հրաձիգ լինեմ, ինչպէս դուք, բա՛ջ եմ, անկասկած, այժմ էք արդէն»:

Չինւորին, ըստ երևութիւն, դուր եկաւ Չէկի շողոքորթութիւնը, որովհետեւ նա քաղցրութեամբ ժպտաց և կարեկցաբար ուսերը վեր քաշեց, ասելով. «Ա՛խ, բարեկամ, ձեր նպատակը շատ գովելի է, բայց, այնու ամենայնիւ, ցաւելով պէտք է կըրկնեմ, որ դուք այստեղ չը պէտք է շարունակէք ձեր վարժութիւնը»:

«Բայց ինչո՞ւ», հարցրեց Չէկը:

«Որովհետեւ լապտերների սիւները, բարեկամ, լապտերներ կրելու համար են, և ո՛չ թէ իբրև նշաւակ ծառայելու: Հասկանո՞ւմէք այդ, սիրելիս»:

«Ի հա՛րկէ, ՚ի հա՛րկէ», պատասխանեց Չէկը

փոքր ինչ տհաճութեամբ: «Սակայն ես մի շիշ գինի կը տայի, եթէ ինձ մի տեղ ցոյց տային, ուր ես կարողանայի անվրդով շարունակել իմ խաղը»:

«Ս'ե շիշ գինի», հարցրեց զինւորը, և նորա աչքերը փայլեցան: «Ա՛խ, սիրելիս, ինչո՞ւ ձեր նպատակի համար դուք օգուտ չէք քաղում այն մեծ տիլեայ ծառից, որ գտնվումէ բանդի յետեւը: Այնտեղ նորա բունի վերայ դուք կարող էք հաստատել ձեր շրջանակը, և ոչ ոք չի խանգարիլ ձեզ»:

Չէկը փոքր մնաց, որ բարձրաձայն բացականչէր, այնպէս ուրախացաւ նա զինւորի խօսքերի վերայ:

«Ա՛խ, այդ ևս ուղիղ է», ասաց նա հաճութեամբ: «Այս արդէն մտածել էի տիլեայ ծառի մասին, միայն կարծումէի, թէ ինձ կը հալածէին այնտեղից»:

«Ո՛չ, ո՛չ, ես ձեզ խօսք եմ տալիս, որ այնտեղ ոչ ոք չի խառնուիլ ձեր խաղի մէջ», ասաց զինւորը: «Որքան կամենաք, արձակեցէ՛ք նորա վերայ, բայց լապտերի սիւնը մի՛ ընտրէք ձեզ համար իբրև նշաւակ, բարեկամ»:

Չինւորը գնալու կերպարանք ցոյց տուեց, բայց հանդարտ և ուշացնելով, և Չէկը լաւ էր հասկանում դորա պատճառը: «Այս այժմ այլ ևս չեմ արձակելու», ասաց նա: «Ուրեմն, ես կարծումեմ, մենք կը դատարկենք այն շիշը, որի մասին ես ա-

ռաջ ասացի: Ղուբ ցանկութիւն չ'ունէ՞ք, բարեկամ»:

Չինւորը բոլորովին հաւանութեամբ գլուխը շարժեց և հաճութեամբ միրուքը հարթեց ձեռքով: «Ինչպէս կամենաք, սիրելիս», ասաց նա: «Բայց իմ պատճառով ինչո՞ւ էք դադարեցնում ձեր զուարճութիւնը»:

«Բա՛հ, ես այդ կարող եմ վաղը բաւական վայելել», պատասխանեց Չէկը և մտերմութեամբ բռնեց զինւորի թևից: «Նկէ՛ք, եկէ՛ք, եթէ մեզ մի ուրախութեան վայրկեան է երևում. պէտք է շուտով բռնենք նորան, որ ձեռներիցս չը փախչի»:

Երկուսով հետեց զինւորը այդ հրակերի, և մի քանի րոպէից յետոյ նոքա նստած էին բաց հովանոցում, և նոցա առաջը դրած էր մի շիշ փայլուն գինի, որից Չէկը եռանդով ածումէր զինւորին, մինչ ինքը կաթիլ կաթիլ էր խմում իւր բաժակից: «Այս շատ ուրախ էր, որովհետև ինքեանք թշնամիք ձանապարհ էին բաց արել նորա համար, և նա կարող էր, եթէ միայն զգուշութեամբ վարուէր, առանց ամենափոքր կասկած անգամ զարթեցնելու, ամենայարմար կերպով իւր բարեկամի հետ հաղորդակցութիւն ունենալ: Այն ժամերը, որ նա անցկացրեց զինւորի հետ, շիշն առաջը դրած, հոգատարութեամբ գործ դրեց նա յօգուտ իւր, և խորամանկութեամբ առաջարկած հարցերով շուտով դուրս քաշեց նա զինւորից, որ Չ'օնի վերայ շատ

խիստ կերպով չէին հսկում, համարելով նորան շատ մատաղահաս և թոյլ իւր աղատութեան համար մի փորձ անելու: Յետոյ նա տեղեկացաւ, որ ժամ առ ժամ մի պահապան պտտումէ աշտարակի շուրջը ամէն տեղ, ինչպէս հարկն է, վերահայեցողութիւն անելու, և թէ գիշերը մի զինուոր ևս հսկումէ բանդի պարսպի վերայ, որ այդ կերպով խափանէ ամէն փախչելու ջանք բանդարկեայների կողմից: Այդ վերջին հանդամանքը այնքան չը դուր եկաւ մեր ջէկին. սակայն նա յոյս ունէր բարեյաջող գիպուածների վերայ և միանգամայն միտը դրեց գոնէ ձեռքից չը թողնել ոչ մի այնպիսի բան, որ կարող էր նպաստել նորա համարձակ և յանդուգն գաղափարների իրագործելուն:

Մի ժամից յետոյ զինուորը պատրաստուեց իւր պահակը վերադառնալու, և ջէկը, որ զանազան հոգալու բաներ ունէր, յետ չը պահեց նորան:

«Սակայն, քաջդ իմ», ասաց նա բաժանուելու ժամանակը, «ես յոյս ունեմ, որ մեր ծանօթութիւնը շուտով կը նորոգուի: Իմ փոքրիկ պարապմունքը այնքան շահ է տալիս ինձ, որ կարող եմ ինձ թոյլ տալ ժամանակ առ ժամանակ մի հիւր հրաւիրել մի շնչ գինի դատարկելու, և ես շատ ուրախ կը լինեմ, եթէ իմ խօսակցութիւնը նոյնքան գրաւած լինի ձեզ, որքան ձերը՝ ինձ»:

Պրանսիացու սիրտը սաստիկ շարժուած էր ջէկի կրկնած հրաւերի և նորա շողքորթութեան վե-

րայ: «Ա՛հ, դուք, արգա՛րե, մի հիանալի երիտասարդ էք», ասաց նա. «Պրանսուա Բօժուրի վերայ դուք միշտ կարող էք վստահ լինել, որովհետեւ նա պատիւ կը համարէ իւր համար ձեր բարեկամութիւնը որոնել»:

Արկին նորոգելով քաղաքավարական նշանները, ՚ի վերջոյ, բաժանուեցան միմեանցից այդ երկուսը: Չինուորը վերադարձաւ իւր պահակը, որտեղ նա, բոլորովին զարմացած ջէկի քաղցր բնաւորութեան վերայ, լիաբերան տարածեց սորա գովասանքը, իսկ ջէկը գնաց իւր սենեակը, իսկոյն նամակ գրելու ջօնի հօրը: Մի քանի խօսքով նկարագրեց նա իւր դրուժիւնը, հաղորդեց նորան ջօնի գերութեան լուրը և յայտնեց իւր յոյսը, թէ կարող էր նորան ազատել, եթէ դրամական միջոցներով փոքր ինչ օգնէին նորան: Իւր սեփական դրամական միջոցները, աւելացրեց նա, արդէն սպառուել էին, և այս պատճառով նա հաստատ յոյս ունէր, թէ կոմմոդորը նորան կ'օգնէր: Ի վերջոյ, նա յայտնեց իւր հասցէն, անուանելով իւրեան մանրավաճառ, և խորհուրդ տուեց ամենամեծ զգուշութեամբ վարուել: Այդ նամակը աւարտելուց յետոյ նա գրեց երկրորդը՝ աւելի կարճը, դէպ ՚ի ջօնը հետեւեալ խօսքերով. «Միրելի ջօն, ջէկը եկել է քեզ ազատելու: Չգուշացի՛ր, որ դուք զարկ մտնեցով ոչինչ չը ցոյց տաս: Երբն ճանապարհով, որով այս նամակն է եկել, այն է՝ օգի միջով, ես

քեզ մի սղոց ևս կը հասցնեմ: Սղոցի՛ր նորանով քո պատուհանի վանդակի սիւնիկները և պատրաստ եղի՛ր փախչելու: Բո ջ Է կը: Յետ գրութեան. «Մի՛ մոռացիր սղոցին ձէթ քսել, եթէ ոչ՝ նորա ձայնը կը լսեն, և բանի՛ր միայն ցերեկով, երբ ինձ տեսնուամես»:

Այս տողերը գրելով մի փոքրիկ թղթի կտորի վերայ, ջ Է կը փաթաթեց այն մի նետի ծայրին այն դիտաւորութեամբ, որ միւս առաւօտը իւր բարեկամի պատուհանը արձակէ նորան: Բայց ի՞նչ կը լինէր, մտածեց նա յանկարծ, եթէ նա սխալուէր, և նամակը մնար բակումը՝ պարսպի ու աշտարակի մէջ տեղը Աթէ այդ պատահէր, բնական բան է, նորան կը գտնէին, և այնուհետև — մնա՛ք բարեաւ ազատութիւն, յոյս և ուրախութիւն: ջ Է կը ապշեց, բայց ոչ երկար: Մինչդեռ նա զբաղուած էր իւր բարեկամի ազատութեան գաղափարով, նորա գրուելը առաջուանից աւելի հնարագէտ էր դարձել, և նա շուտով կարողացաւ այժմեան դժուարութեան մէջ ևս զգուշանալու մի հնար մտածել: «Ա՛ււ», ասաց նա ինքն իւրեան, բացի նամակից, ես կ'ամրացնեմ նետի վերայ մի երկայն ու պինդ, բայց բարակ թելի ծայրը: Աթէ ես սխալուեմ, այն ժամանակ կարող եմ նետը դարձեալ գէպի ինձ քաշել, և գործի բացուելու վտանգը, եթէ բոլորովին չբացած չը լինի, գոնեա շատ նուազած կը լինի»:

ջ Է կը այնպէս արի էր իւր գործին, որ նոյն երեկոյին վաղեց մի պարանաւաճառի մօտ, որի արհեստանոցը նա նկատել էր աղեղը որոնելու ժամանակը: Այստեղ նա գնեց թելերի զանազան կարժեր, որոնք նորա նպատակի համար բոլորովին պիտանի էին երևում, և ուրախ վերադարձաւ իւր բնակարանը:

«Թող ամէն բան այսպէս լաւ լինի», ասաց նա ինքն իւրեան քնելու ժամանակը: «Այժմ, սերելի Աստուած, մի՛ խնայիր մեզանից քո օգնութիւնը, և մենք ութ օրից յետոյ, կարելի է, արդէն ջրանցքի միւս կողմում հանգիստ մեր հայրենիքում կը լինենք»:

Այս կարծ, բայց լիասիրտ աղօթքից յետոյ ջ Է կը քնեց և երազումէր փախստեան, վտանգի և ազատութեան վերայ, այնպէս որ, երբ զարթեցաւ, նախ և առաջ այն մտածեց որ մինչև այն ժամը ոչինչ այնպիսի բան չէր արել, որ կարողանար ստոյգ համարել իւր երազի վերջը, որ նորան փրկութիւն էր խոստանում:

Առաջին քայլերը, որ ջ Է կը արեց միւս առաւօտը, երեսը խաչ անելուց, անկողնից վեր կենալուց, լուացուելուց և հագնուելուց յետոյ, կայանումէին նորանում, որ միջոց գտնէր ջ օնի հօր վերայ գրած նամակը անվտանգ սորա ձեռքը հասցնելու: Այդ շատ դժուար էր երևում, որովհետև բոլոր փոստային և նաւային յարակցութիւնները Անգլի-

այի և Պրանսիայի մէջ ընդհատուած էին պատե-
րազմի պատճառով, սակայն Չէկը այդ բոլորը ար-
դէն մտածել էր զեռ նամակը գրելուց առաջ և
իւր գործին բաւական տեղեակ էր: Իւր ճանապար-
հոր գումարեան ժամանակ Պրանսիայի ցամաքի և հե-
սիսային նաւահանգիստների միջով նա տեղեկացել
էր, որ մաքսանենդների նաւերը գրեթէ ամէն օր
գալիս էին Լ'նգլիայից Պրանսիա և այստեղից վե-
րագառնումէին Լ'նգլիա. նա մինչև անգամ առաջար-
կել էր իւրեան այս հարցը, թէ չէ՞ր կարող ար-
դեօք մի այդպիսի մաքսանենդի նաւից օգուտ քա-
ղել փախչելու համար: Բայց այդ վերջին մտքը
նա շուտով թողնց, համարելով չափազանց վտան-
գաւոր, իսկ նամակը յանձնեց մի նաւաստիի, որին
խոստացաւ մեծ վարձատրութիւն, եթէ նա ուղղա-
կի կոմմոգորի ձեռքը հասցնէր այն: Այն օրը
պէտք է ճանապարհ ընկնէր այն նաւը, որին պատ-
կանումէր յիշեալ նաւաստին, և այդ յայտնի էր
Չէկին, այնպէս որ հինգ կամ վեց օրից յետոյ նա
կարող էր կոմմոգորից մի պատասխան ստանալ, իսկ
յետոյ՝ երբ նա բաւական դրամ կ'ունենար ձեռքին,
նորան հեշտ կը լինէր ազատութեան միւս միջոց-
ների թուում մի մակոյկ ևս ճարել փախչելու հա-
մար:

Եւր ուրախ յուսով Չէկը իւր նետն ու աղե-
ղը վեր առած, դուրս եկաւ սենեակից, բարեկեց իւր
բարեկամ Պրանսուա Բօփուրին սորա մօտոյն անց-

նելիս, մի քանի րոպէ զրոյց արաւ նորա հետ, և
յետոյ գնաց դէպ 'ի հին տիլեայ ծառը, որ այն-
տեղ շարունակէ առաջի օրուայ ընդհատուած նե-
տաձգութիւնը: Կասկած չը զարթեցնելու համար
նա հաստատեց իւր շրջանակը ծառի վերայ, արձա-
կեց մի քանի նետ և յետոյ սուլեց այն յայտնի ե-
ղանակը, որ երեկ նորա բարեկամ Չօնին դէպ 'ի
պատուհանն էր գրաւել: Ս'ի քանի տակտերից յե-
տոյ դարձեալ երևեցաւ Չօնի պատկերը վանդակի
վերայ, և Չէկը նորան նշաններով հասկացրեց,
որ նա պատուհանը բաց թողնէ, և ինքը հեռա-
նայ: Չօնը հասկացաւ նորան. Չէկը իսկոյն վեր
առաւ իւր նամակաւոր նետը, հաւաստի եղաւ, որ
բարակ, բայց պինդ թելը կապած էր նորանից,
դրեց աղեղի վերայ, հաստատ ձեռքով նշան դրեց
և արձակեց:

«Յարթութիւն», բացականչեց նա հանդարտ:
«Կատակը յաջողեց»:

Թուչիւնի պէս անցաւ նետը վանդակապատ պա-
տուհանի միջով, և հետեւեալ րոպէին Չօնը շտա-
պով վեր առաւ այն և իսկոյն ներս բաշեց պա-
տուհանի միջով սորանից կապած թելի միւս ծայ-
րը: Չէկը աղատ շունչ քաշեց, երբ իւր արած
փորձի այդ վերջին դաւաճանական նշանն ևս չբա-
ցաւ վանդակի յետևը: Իսկոյն դորանից յետոյ Չօ-
նը երևեցաւ պատուհանի մօտ, հասկացրեց նշան-
ներով, թէ նամակը կարգացել էր և արտայայտեց

իւր ուրախութիւնը այն յուսոյ վերայ, որ ջէկի հաւատարիմ բարեկամութիւնը զարթեցրել էր նորա սրտի մէջ:

Այժմ մի ուրիշ վտանգաւոր ձեռնարկութիւն էր մտում գլուխ բերելու, այն է՝ սղոցը հասցնել ջօնի ձեռքը: Այդ իրաւամբ երևումէր ջէկին մի դժուար գործ, որովհետև սղոցի ծանրութիւնը հարկաւ պէտք է փոխէր նետի ուղղութիւնը: Սակայն վաղ թէ ուշ այդ պ է տ ք է լինէր, և ջէկը մտածումէր. «Ինչ որ պէտք է լինի, թող շուտ լինի»: Սղոցը կապած էր նետից, թելը նոյնպէս: Առաջնայ պէս դրեց այն աղեղի վերայ, նշան դրեց, արձակեց և երկիւղով ու լարած ուշադրութեամբ սպասումէր հետևանքին: Բնականաբար նա երկար սպասելու տեղիք չ'ունէր: Մի կարճատև, երկիւղալի ակնթարթ, և — զրը՛նգ — նետը դիպաւ պատուհանից ցած՝ սորա քարի շրջանակին և վայր ընկաւ բակը: Այսօճակի արագութեամբ յետ քաշեց ջէկը թելը, կծկեց այն, գրպանը դրեց նետը, երբ սա, թելին հետևելով, պարսպի այս կողմն ընկաւ, և դարձաւ դէպ ՚ի իւր շրջանակը: Աորա բաղձն էր, որ նա այնպէս արագ ու շտապով ձեռք տուեց գործին: Հաղիւ նա կանգնեց իւր տեղը և երեսը դարձրեց դէպ ՚ի շրջանակը, եկաւ նորա բարեկամ Բոժուրը, պարսպի շուրջը ման գալով, և յայտնեց իւր յօժարութիւնը ջէկի հետ մի ժամ զրոյց անելու: ջէկը դժուարանումէր իւր

շփոթութիւնը ծածկել, բայց դորա վերայ նա քօղ ձգեց, նկատելով, որ այդ օրը շատ անյաջող էր նետաձգութիւնը: Բարեկամ Բոժուրը բարեսրտութեամբ մտիթարեց նորան և առաջարկեց կրկին փորձել բաղձը: Բայց ջէկը, որ, ըստ երևութին, շատ տխրած էր, հաւաքեց իւր գործիքները և նկատեց, թէ միւս օրը կարող էր անել այդ: Այժմ նա պէտք է հեռանար իւր գործը կատարելու: Անտարակոյս, նա սիրով կը մնար, բայց վախենումէր, որ մի գուցէ իւր ձեռքի դողը, որ յառաջացել էր սխալուելու երկիւղից, կամ ջօնի որ և իցէ անըզգուշութիւնը կասկածի տակ ձգէին նորան, այս պատճառով նա իւր բաղձի կրկին փորձելը յետաձգեց միւս օրուայ: Բարեկամ Բոժուրը յաջողութեամբ խաբուեցաւ և շատ բաւական մնաց, երբ ջէկը հրաւերեց նորան կէս օրից յետոյ մի շէշ գինու վերայ: ջէկը հեռացաւ այնտեղից, գնաց պանդոկը, ուսը ձգեց իւր արկղը և գնաց քաղաքումը շրջելու: Բայց, փոխանակ մանրամասնի դեր կատարելու՝ իւր ապրանքը առաջարկելու և ծախս անելու, նա ընտրեց իւր համար մի խաղաղ տեղ, ուր կարող էր անվրդով անձնատուր լինել իւր մտքերին: Մատնուելու մօտաւոր և մեծ վտանգը մի փոքր երկիւղ էր ձգել նորա սիրտը, և նա մի այլ հնար էր մտածում սղոցը ջօնի ձեռքը հասցնելու համար:

«Թե լով ամենեկն չի լինիլ», մտածումէր նա:

«Որովհետև այդ ինձ մի անգամ չը յաջողեց, այս պատճառով այժմ երկիւղից միւս անգամներումն ևս չի յաջողիլ, և վերջը մի օր կը բռնուեմ: Բայց ինչպէս այդ գլուխ բերեմ: Այդ պէտք է անպատճառ գլուխ բերուի, որովհետև առանց սղոցի Զօնը երբէք չէ կարող պատուհանի երկաթէ սիւները խորտակել, իսկ քանի որ այդ սիւները կանգուն են, 'ի զուր կը լինի ամէն փորձ բանդից դուրս գալու»: Մի ուրեշ, աւելի փոքր հաւատարմութիւն ունեցող բարեկամ, այդ ակներև անկարելութիւնը տեսնելով, յետ կը կանգնէր բոլոր ձեռնարկութիւնից, բայց այդ չը կար Զէկի բնաւորութեան և դիտաւորութեան մէջ: Այն դժուարութիւնները, որոնց հետ նա կուուել էր, շատ բարձրացրել էին նորա քաջութիւնը և հաստատակամութիւնը, և նա միւս անգամ խօսք տուեց ինքն իւրեան, աւելի սիրով գերի ընկնել, քան թէ իւր դիտաւորութիւնից հրաժարուել: Արգելքների հետ աճումէին նորա հնարագիտութիւնն ու սրամտութիւնը, և մօտ մի ժամ խոր մտածելուց յետոյ, նա ծափ տուեց և ծիծաղեց:

«Ահա՛, այսպէս լինի», բացականչեց նա: «Իմ սիրելի բարեկամ Ռոբեր, դո՛ւ քո սեփական աչքովդ պէտք է տեսնես, թէ ինչպէս եմ ես սղոցը Զօնի ձեռքը հասցնում»:

Այս մի փոքր ժամանակ ման եկաւ անգործ, յետոյ վերադարձաւ պանդոկը, կողպեց իւր սենեակի

գուռը, որ ոչ ոք չը վերայ հասնի, և սկսեց մեծ եռանդով նետերից մինի մէջը փորել: Բարեբաղդաբար ոչ մի գործիք պակաս չէր նորան: Իւր արկղի մէջ նա գտաւ շատ գշիրներ ու բարակ դուրեր և օրհնեց այն միտքը, որ նորան ստիպել էր ուղղակի թափառական մանրավաճառի հագուստը ընտրել: Այս ժամից յետոյ նա արդէն այնպիսի փոս էր փորել նետի մէջ, ուր մի բարակ ու թոյլ սղոց կարող էր ամփոփուել: Փոսի բերանը նա դարձեալ փակեց մի փայտեայ բևեռով, և այժմ նետը նոյնպէս անմեղ էր երևում, ինչպէս և բոլոր մնացեալները: Միւսներից զանազանելու համար նա մի նշան արեց նորա վերայ, որ միայն իւրեան էր նկատելի, դրեց գրպանը և հանգիստ սրտով սպասեց այն ժամին, որ նշանակել էր իւր բարեկամ Ռոբերին տեսութեան համար: Դամը եկաւ, իսկ նորա հետ և զինուորը: Զէկը ներս հրաւիրեց նորան և այնպէս ուրախ ցոյց տուեց իւրեան, որ նորա հոգւոյ լաւ դրամադրութիւնը շուտով անցաւ և Ֆրանսիացու վերայ: «Գուր երեւի լաւ ծախս էք արել», ասաց նա Զէկին: Չեր բարկութիւնը վատ նետաձգութեան վերայ անցել է»:

«Ննկատկած», պատասխանեց Զէկը: «Մուտները առ հասարակ ես այնքան լաւ չեմ արձակում, չը գիտեմ, ինչու, իսկ այժմ — ես կարող եմ ձեզ հետ բաստ բռնել, բաջդ եմ, որ կը խփեմ ամէն

նպատակի, որին միայն իմ նետը կարող է հասնել: Համաձայն էք»:

«Ինչու՞ չէ», պատասխանեց ուրախացած Ֆրանսիացին: «Եթէ ես պէտք է որոշեմ նպատակը, այն ժամանակը...»

«Ինչպէս կամենաք», բացականչեց Չէկը: «Իսասը երկու շիշ գինու վերայ է: Իայց ես առաջուց ասուեմ ձեզ, որ դուք կը վճարէք»:

«Տեսնե՛նք, տեսնե՛նք», ասաց Ռոժուրը: «Իսկոյն վճռե՛նք գործը, սիրելիս»:

Չէկը հոգևով յօժար էր այդ բանին, որովհետև և Ֆրանսիացին հենց այն էր ասում, ինչ որ խորամանկ աղեղնաւորը ցանկանումէր: Այս վեր առաւ իւր նետն ու աղեղը, քայլեց դէպ 'ի տիլեայ ծառը, և կախեց շրջանակը իւր տեղը:

«Դէ՛հ, երեսուն քայլից», ասաց Ռոժուրը: «Եթէ դուք երեք անգամից երկուսը սխալուէք, ես եմ տարելը»:

«Շա՛տ լաւ», պատասխանեց Չէկը և, որքան արող էր, աշխատեց նշաւակին դեպքնել: Այդ յաջողեց նորան, և բարկութեամբ խոստովանեց Ֆրանսիացին իւր անձը յաղթուած:

«Ես այդ ձեզ առաջուց ասացի, քա՛ջդ իմ», ասաց Չէկը ժպտալով: «Այդ գործը դժուար չէր, և եթէ դուք քաջ ծանօթ լինէիք իմ աղեղին, մի այլ նպատակ կը նշանակէիք ինձ: Աշտարակի ծայ-

րի պատուհաններից մինին դեպքնելը այդպէս հեշտ չէր լինիլ»:

«Ե՛հ, ես այդ լաւ գիտեմ», պատասխանեց Ռոժուրը: «Իայց եթէ ես այդ ձեզ նպատակ ընտրած լինէի, դուք չէիք համաձայնիլ»:

«Մի՛թէ: Մի՛թէ դուք այդպէս էք կարծում, բարեկամ», պատասխանեց Չէկը հպարտութեամբ: «Դուք կարող էք սխալուել: Թո՛ղ այս բաստը տարած չը համարուի, և ես ձեզ նորն եմ առաջարկում: Ես երեք անգամ կ'արձակեմ դէպ 'ի այն բաց պատուհանը և գոնեա երկու անգամ կը դեպքնեմ — եթէ ոչ՝ դուք էք տարելը»:

«Լա՛ւ, լա՛ւ», շտապով աղաղակեց Ֆրանսիացին, մտքումը ծիծաղելով Չէկի յիմարութեան վերայ, որ արդէն տարած բանը կրկին փորձի տակ էր ձգում: «Սպասեցէ՛ք միայն մի վայրկեան, որ ես պատուհանը բաց անեմ»:

Սաղելով հեռացաւ նա այնտեղից: Չէկը սուլեց իւր եղանակը, Չ՛օնը երևեցաւ, հասկացաւ իւր բարեկամի նշանները, որոնք յորդորումէին նորան զգաստ լինել, և դարձեալ չբացաւ պատուհանից, որ և իսկոյն փակեց: Շուտով դորանից յետոյ երևեցաւ Ռոժուրը, բաց արեց այն և ձայն տուեց. «Սպասեցէ՛ք»:

Երկու բոպէից յետոյ նա կրկին ներքեն էր և առաջարկեց Չէկին արձակել նետը: Չէկը այդ միջոցին ենթադրեւ էր, թէ ինչպէս պէտք է գլուխ

բերէր իւր գաղափարը: Սղոցաւոր նետը դրած էր աղեղի վերայ: Եթէ նա սխալուէր, և սղոցաւոր նետը վայր ընկնէր բակումը, նա պէտք է ասէր, թէ այդ իւր վերջին նետն էր, ուրեմն, և Ռոժուրը պէտք է յետ բերէր այն: Իսկ եթէ նոյն նետը նպատակին գիպէր, այն ժամանակը նա գիտութեամբ պէտք է սխալուէր միւս երկու անգամին, իսկ այնուհետև նա յոյս ունէր, որ Ռոժուրը յաղթութիւնը տանելու ուրախութիւնից չէր մտածել առաջին նետը յետ բերելու մասին: Եւրպ կերպով յաջողութիւնը բաւական ապահովելով, արձակեց նա հանգիստ սրտով, և սղոցաւոր նետը թռաւ լուսամուտի միջով: Ռոժուրը սրտնեղութիւնից ու բարկութիւնից շնչաց մի անէծք, մինչ Չէկը ուրախութիւնից գրեթէ ցնորուեցաւ և անպատճառ կը մասնէր իւրեան, եթէ Ռոժուրը նորա ուրախութեան ճիշդ չը վերաբերէր մօտաւոր շարժառիթին, այն է՝ բաստը երկրորդ անգամ տանելու ուրախութեանը: Սակայն Չէկը դորա վերայ չէր մտածում և ամենեւին չէր փափագում Ռոժուրի վերայ յաղթանակ կանգնել: Եւ մի այլ նետ հանեց գրպանից, գիտութեամբ սխալուեց, և երրորդ անգամ՝ նոյնպէս: Եւրժմ ծիծաղե հերթը Ռոժուրինն էր, որ չէր աշխատում իւր հրճուանքը ծածկել:

«Տարայ», աղաղակեց նա և ծափ տուեց: «Ե՛հ, բարեկամ, դուք չափազանց մեծ կարծիք էք ունեցել ձեր յաջողակութեան վերայ»:

«Ընկասկած, ճշմարիտ է», պատասխանեց Չէկը և այնպէս էր ձևանում, իբր թէ բարկութիւնից նորա սիրտը պատուումէր, այն ինչ նա այնքան ուրախ էր, որ պատրաստ էր ամբողջ աշխարհը կրծքին սեղմել: «Եւ այն ամենայնիւ ես չեմ հասկանում, թէ ինչպէս եղաւ այդ: Դուք բաղդ ունէք, բարեկամ, և ձեր բաղդը աւելի մեծ է, քան թէ իմ ճարտարութիւնը: Եւ այն ողջ մին է: Եւ թո՛յլ տուէք ինձ մի շեշ գինով մոռանալ իմ տխրութիւնը: Որովհետև դուք բաստը տարել էք, ՚ի հարկէ, ես պէտք է ձեզ հրաւիրեմ»:

Եւրպիսի առաջարկութիւնը այնքան ակորժելի էր աշխոյժ Ֆրանսիացուն, որ նա չէր կարող այն մերժել: Ուրախ քայլեց նա Չէկի հետ դէպ ՚ի պանդոկը, և աշխատումէր բարեկամական, մխիթարեչ խօսքերով փարատել իւր մատաղահաս ուղեկցի տխրութիւնը: Չէկը հեշտութեամբ մխիթարուեց:

«Ե՛հ, լա՛ւ», ասաց նա, այն բաւականութիւնը, որ իմ կորստից դուք էք օգուտ քաղում, մոռացնել է տալիս ինձ այդ կորուստը, այլ ևս չը մտածենք դորա վերայ»:

Չէկը մինչև երեկոյ զրոյց արեց իւր յաջողութեամբ խաբուած բարեկամի հետ, իսկ այդ միջոցին Չէկը ուշադրութեամբ գննումէր այն նետը, որ Չէկը ձգել էր նորա պատուհանի միջով: Եւ

շուտով գտաւ նորա մէջ ամփոփուած գանձը և ուրախութեամբ բացականչեց, « Զա՛, Չէկ, ես գորա փոխարէնը կը հատուցանեմ քեզ, հենց որ կ'ազատուեմ: Միայն համբերութիւն »:

Միւս առաւօտը, երբ Չէկը նետաձգութեան տեղն եկաւ և սուլեց իւր եղանակը, Չօնը ուրախ դէմքով ցոյց տուեց նորան իւր ստացած գործիքը և խնայն սկսեց երկաթէ սիւնիկները սղոցել: Որովհետեւ նա հետեւել էր այն զգուշութիւններին, որ Չէկը հաղորդել էր նորան իւր նամակի մէջ, ուստի և նորա աշխատանքը շատ փոքր շուռաչիւն էր հանում, և այդ փոքրը ևս ծածկվումէր ցերեկուայ սովորական աղմուկի տակ: Պահապանները ոչինչ չէին լսում, որովհետեւ նոքա սաստիկ զբաղուած էին խօսքով, խաղով ու ծիծաղով, ուրեմն, և ժամանակ չ'էին գտնում ականջ դնելու իւրեանց գերիին, որին, նոցա կարծիքով, բաւական լաւ պահպանումէին ամրոցը և երկաթէ փականքները:

ԳՂՈՒՍ ՎՆՅՆԵՐՈՐԳ:

Ա Ջ Ա Տ Ո Ւ Ք Ի Ի Ն Ե :

Մօտ մի շաբաթ անցնելուց յետոյ Չօնը այնքան սղոցել էր իւր պատուհանի երկաթէ սիւնիկները, որ նորան հարկաւոր էր միայն մի ուժգին հարուած տալ ձեռքով նոցա բոլորովին խորտակելու համար: Այդ հանգամանքը նա նշաններով յայտնեց իւր բարեկամ Չէկին, բայց սատարութեամբ պատասխանեց, 'ի հարկէ, նոյնպէս նշաններով, թէ նա դեռ պէտք է սպասէր, որովհետեւ փախչելու բոլոր նախապատրաստութիւնները դեռ ևս արած չէին: Չօնը սպասումէր համբերութեամբ և, որպէս զի նորա ջերմեռանդ աշխատանքի հետքերը ժամանակից առաջ չը կարողանային նկատել, նա մեծ հոգացողութեամբ ծեփեց երկաթէ սիւների ճեղքերը մի տեսակ շղախով հնոցի մուրից ու երկաթի փշրանքից:

Այդ միջոցին Չէկը ման էր գալիս խոր մտածմունքի մէջ և այնպէս տրտում էր, որ այդ նոյն իսկ նորա ուրախ բարեկամին՝ Ֆրանսուա Ռօժուրին անգամ զարմացրեց: Պատճառն այն էր, որ նորա դրամը բոլորովին մօտեցել էր իւր վերջին, իսկ Չօնի հայրը դեռ ևս ուշացնումէր հասցնել նորան այն օգնութիւնը, որին նա այնպէս սաստիկ կարօտ էր: Ընչպէս պէտք է փախչէր նա Չօնի հետ, եթէ չը կարողանար մի ձկնորսի մակոյկ գրնել, որ նորան ջրանցքի միւս կողմը՝ Լնդլիա, հանէր: Չէկի տրտմութիւնը, ինչպէս ասումեն, չափիցն անց էր կացել և Ֆրանսուա Ռօժուրը շատ էր կորցնում դորանով, որովհետև Չէկը երկու օր էր արդէն, որ մի petit verre - ի, այսինքն, մի փոքրիկ բաժակ գինու վերայ անգամ չէր հրաւիրել նորան:

«Բայց ինչ է պակաս ձեզ, ընկեր», հարցրեց նա մի օր նորան կարեկից ձայնով ու դէմքով:

Մազ պրծաւ, որ Չէկը պատասխանէր՝ «Գրամ, քաջ զի իմ», բայց բարեբաղդաբար ժամանակին ուշը հաւաքեց և ուսերը թափ տուեց:

«Ես սպասումեմ մի բարեկամի, որ ինձ խոստացել է այստեղ այցելութիւն գալ», ասաց նա: «Բայց նա չէ գալիս, իսկ ես չեմ կարող այստեղից հեռանալ, մինչև որ գոնեա մի տեղեկութիւն չ'ստանամ նորանից: Գործը շատ ծանրակշիռ է, ընկեր, և, ուղիղն ասեմ, եթէ նա այսօր ևս գայ,

ես մի ուրախ խնձոյք կը տամ ձեզ և ձեր բոլոր ընկերներին»:

Յարգելի Ֆրանսուա Ռօժուրի աչքերը պայծառ փայլեցան այն ախորժելի դիտաւորութեան վերայ, որ Չէկը արտայայտեց, և նա մխիթարումէր իւր մատաղահաս բարեկամին: «Շամբերու-թիւն միայն, սիրելիս, փոքր ինչ համբերութիւն», ասաց նա: «Ղանապարհորդը շատ անգամ անակընկալ կերպով է գալիս, և այն միջոցին, երբ դուք համարեա՛ մենեկին չէք սպասում, յանկարծ կը գայ ձեր բարեկամը: Սիրտ առէք, ընկեր: Սօուացէ՛ք ձեր հոգսերը մի շիշ գինուով, իսկ մնացեալ բաներում յոյսերդ դրէ՛ք ապագայի վերայ»:

Չէկը հասկացաւ իւր լաւ բարեկամի բացայայտ ակնարկութիւնը և, բարեկամութիւնը չը կտրելու համար, ծածուկ յառաջելով բերել տուեց մի շիշ գինի, թէև դորա համար նա պէտք է վճարէր գրեթէ բոլոր իւր ունեցած առ ձեռն դրամը:

«Լ'ալ», ասաց նա, «լաւը յուսանք», և մտքումը ասաց, «որքան մեծ է կարեքը, այնքան մերձ է օգնութիւնը»: Եւ այդ մտքի մէջ նա փոքր ինչ մխիթարութիւն գտաւ և կարողացաւ այնքան դժգործ դնել իւր վերայ, որ երբեմն ծիծաղումէր իւր բարեկամի կատակների վերայ:

Գեռ երկուքն ևս նստած էին հիւրասենեակում, երբ դուռը բացուեցաւ, և մի ծեր: սպիտակ վարսով ու ճկուած մեջքով մարդ մտաւ սենեակը, քա-

զաքալարութեամբ ողջունեց երկու բարեկամներին, և նոցա մօտ մի տեղ բռնեց, որտեղից կարող էր լսել այդ երկուսի խօսակցութիւնը, առանց կասկած շարժելու: Սակայն, ըստ երևութին, նա շատ չէր հոգում սոցա խօսք ու զրոյցի մասին. հրամայեց մառանապետին մի զովարար բան բերել, հանեց գրպանից մի ծխափող, կրակ վառեց և շուտով ծածկուեցաւ անուշահոտ ծխի թանձր ամպերի մէջ: Լսյգ մառախուղի միջից նա այնպէս էր նայում, ինչպէս Լուսիտերը ամպերի միջից, և շատ անգամ դադարեցնումէր իւր զննող աչքերը Չէկի վերայ, որ ամենեւին երեսն անգամ չէր դարձնում դէպ ՚ի նա: Պրանտուա Ռօթուրը, ընդհակառակն, բարկութեամբ էր նայում անձանթի վերայ:

«Լսյ մարդը կամենումէ մեզ ծխով խեղդել», ասաց նա կամաց Չէկին և հազեց: «Լսյ չեմ կարող սորա մօտ մնալ: Բացի գորանից, բարեկամ, շեշը դատարկ է, և ծառայութիւնը կանչումէ, ուրիմն, ես պէտք է ձեզ թողնեմ»:

Չէկը ամենեւին ցանկութիւն չունէր նորանյետ պահելու, որովհետև ո՞րտեղեց պէտք է վճարէր նա երկրորդ շիշի գինը: «Գնացէ՛ք, ընկեր», ասաց նա, «վաղեան օրը չի փախչել մեր ձեռքից, և եթէ մինչև այդ ժամանակը կը գայ իմ բարեկամը, որին ես այնպէս փափագով սպասուեմ, մենք մի ուրախութիւն կ'անենք միասին»:

Երկու բարեկամները ցնցեցին միմեանց ձեռքը:

Պրանտիացին հեռացաւ, իսկ Չէկը դարձեալ նրստեց սեղանի մօտ և անձնատուր եղաւ տխուր մտածմունքների: Մի վայրկեան ևս գաղտագողի նայեց նորա վերայ անձանթը, յետոյ՝ յատկապէս այն բոպէին, երբ ամբողջ սենեակում ոչ ոք չը կար, բացի նորանից ու Չէկեց, վեր կացաւ, մօտեցաւ պատանուն և հարցրեց անգլիերէն. «Ինչպէս է մեր Չօնը»: Չէկը վեր թռաւ, զարմացած ու վերին աստիճանի զարհուրած նայեց ծերունու վերայ և այնքան մօռացաւ իւրեան, որ պատասխանեց նոյնպէս անգլիերէն. «Լսյ ոչինչ չը գիտեմ: Ինչ էք կամենում դուք»:

Գրամ եմ բերել, որդի, և եկել եմ ձեզ օգնելու», պատասխանեց անձանթը: «Անգստացէ՛ք, ես ծեր լծովմասն եմ, որի մասին Չօնը զանազան բաներ պատմած կը լինի ձեզ, իսկ դուք Չօնի ազնիւ ու հաւատարիմ բարեկամ Չէկին էք: Լ՛հա՛ ձեր նամակը դէպ ՚ի Չօնի հայրը» — նա հանեց գրպանից մի քսակ լի ոսկուով — «այս էլ իմ անցաթուղթը: Մի՛րտ առէք, Չէկ, ինձանում դուք մի հաւատարիմ ընկեր կը գտնէք, և զարմանալի կը լինի, եթէ մենք երկուքս չը կարողանանք պատանուն բանդից ազատել»:

Չէկը կարծումէր, թէ երազումն էր. բայց երբ նա ձանաչեց իւր նամակը, երբ ծեր լծովմասը յանձնեց նորան մի քանի ջերմ տողեր կոմմոգորից Չօնի հօրից, որ տեղեկացնումէր նորան, թէ նա

կարող էր բոլորովին վտահ լինել ձեր թուովմասի վերայ, նորա շփոթութիւնը յանկարծ փոխուեցաւ բացարձակ ուրախութեան, և ճշարով փաթաթուեց նա ձեր թուովմասի պարանոցովը:

«Յիրաւի՛, դուք շատ լաւ ժամանակ եկաք», ասաց նա: «Գրպանս բոլորովին դատարկ էր, և ես այնպէս կարօտ էի դրամին, ինչպէս ձուկը՝ ջրին: Կեցցէ՛ ձեր ծովակատուն, այժմ ամէն բան յաջող է, և ջրօնը համարեա՛ թէ փրկուած է արդէն: Ի՞նչ երջանիկ միտք էր, որ ես Ֆրանսուա Բօփուրին ասացի, թէ բարեկամի եմ սպասում: Աս աչքիս առաջն ունէի դրամը, և ահա՛, այժմ ոչ միայն այդ է եկել, այլ և մի իսկական, կենդանի բարեկամ: Այժմ մեր խաղը տարած է, որովհետև ամէն բան միանում է մեր վտանգաւոր ձեռնարկութեան յաջողութիւնը ապահովելու համար»:

Օ՛րեր թուովմասը հարցրեց, և ջրէկը ճշդութեամբ պատմեց նորան, թէ ինչ դրութեան մեջ էին իրերը:

«Ա՛ււ», ասաց թուովմասը, «դուք աւելի էք յառաջ դնացել, քան թէ ես յոյս ունէի, ուրեմն, հրացանը արդէն լցրած է, և միայն արձակելուն է մնում: Այժմ լսեցէ՛ք ինձ, պատանեակ: Ա՛ստօ՛հ էք դուք ձեզ վերայ, թէ կարող էք մի նետ անց կացնել ջրօնի պատուհանի միջով, եթէ մի երկայն թել կապած լինի նորանից»:

«Ի հա՛րկէ», պատասխանեց ջրէկը: «Աս այդ փորձել եմ արդէն»:

«Այո՛, ցերեկով, բայց լուսնի լոյսը խաբում է», նկատեց թուովմասը:

«Ոչինչ», ասաց ջրէկը, «եթէ առաջին անգամ չի յաջողել, երկրորդ անգամ կը յաջողի»:

«Ուղիղ է», պատասխանեց թուովմասը: «Ուրեմն, մեզ մնում է միայն մի երկայն պարան հիւսել և զինւորներին տալ այն խնձոյքը, որ դուք նոցա խոստացել էք, պատանիս: Լաւ լսեցէ՛ք, ինչ եմ ասում: Դուք վաղը կրկին կը հրաւիրէք ձեր բարեկամ Ֆրանսուային, և յետոյ, երբ շեշը ձեր առաջը դրած կը լինի, ես ներս կը մտնեմ սենեակը — դուք ինձ կը բարեւէք, ինչպէս ձեր սպասած բարեկամին, և, որպէս թէ ձեր սրտի ուրախութիւնից շարժուած, զինւորներին ձեզ մօտ կը հրաւիրէք իմ գալուստը շնորհաւորելու: Չ՛կնւորները, ՚ի հա՛րկէ, չեն կարող իւրեանց պահակները թողնել, ուրեմն, և մեզանից կը պահանջեն իւրեանց մօտ գնալ: Աս կը հրաժարուեմ, մերձակայ ուղևորութիւնս պատճառ բերելով: Դուք ինձ կը յորդորէք մնալ: Աս կը համաձայնեմ և կէս գիշերին կը հեռանամ: Դուք ինձ ուղեկից կը լինէք, որի համար իմ ուղևորութիւնը շատ բնական առիթ կը լինի, կը խոստանաք շուտով վերադառնալ, իսկ յետոյ մենք ձեռք կը տանք գործին: Արբեցութեան մէջ ոչ ոք չի մտածել գերիների մասին, բացի գի-

շերայահայ, որ գիշերները հսկումէ պարսպի վերայ, դորա համար ևս մենք մի հնար կը գտնենք: Յաջողութիւնը ինձ հաստատ է երևում, եթէ անակնկալ անյաջող դէպքեր լոյս չընկնեն մեր անջը»:

Չէկը համաձայնեց ծեր Թովմասի հետ, և երկուքն ևս սկսան պատրաստութիւն տեսնել այդ գաղափարը գլուխ բերելու: Չէկը գնաց պարանի համար ժապաւէն գնելու, իսկ Թովմասը այդ միջոցին սենեակ վարձեց այն հիւրանոցում, ուր կամենումէր գիշերը անց կացնել: Չէկը բերեց ժապաւէնը իւր սենեակը, և գիշերը, երբ ամէնքը ընկղմած էին քնի մէջ, ծածուկ եկաւ ծեր Թովմասը, և երկուքը միասին եռանդով սկսեցին հիւսել պարանը: Իբրև ծովագնացներ, նոքա վարժ էին այդ բանին, և արևը դեռ չէր ընկել նոցա պատուհանի վերայ, երբ գործը արդէն բոլորովին աւարտած էր: Մեկ անուշտը Թովմասը հեռացաւ, իսկ Չէկը գնաց իւր բարեկամ Ֆրանսուա Ռոֆուրի յետեից, որ կէս օրից յետոյ ըստ սովորութեան հրաւիրէ նորան մի բաժակ գինու վերայ, և այդ հրաւերը, ՚ի հա՛րկէ, յօժարութեամբ ընդունուեցաւ: Հետոյ նա գնաց աշտարակի յետևը, սուլեց իւր եղանակը և նշան տուեց Չօնին, որ զգաստ լինի: Չօնը գլխով արեց, և դորանով նախապատրաստութիւնները վերջացան:

Ղաշից յետոյ Չէկն ու Ֆրանսուան նստած է-

ին միասին, ինչպէս և երեկ, ու զրոյց էին անում: Դուռը բացուեցաւ, Թովմասը ներս մտաւ իւր եսկական հագուստով — երեկ նա հանդերձը փոխած էր — և Չէկը, խօսակցութիւնն ընդհատելով ու բարձրաձայն ճչալով, թռաւ նորա կրծքի վերայ: Ֆրանսուա Ռոֆուրը խելօք գլուխ էր: «Նա եսկոյն հասկացաւ, որ Թովմասը պէտք է սպասած բարեկամը լինէր, և ուրախութիւնից տրորումէր ձեռքերը, մտածելով, «Լ՛հա՛, այժմ մի խնձոյք կը լինի, ինչպէս Չէկը խոստացել է»:

Չէկը ներկայացրեց իւր բարեկամին և սրտի ուրախութիւնից նորոգեց իւր խոստումը, ասելով. «Լ՛յժմ, ընկեր, ես ուրախ եմ: Բարեկամս ինձ լաւ լուրեր է բերել, այս պատճառով ուրախ լինենք: Միայն պատիւ արէ՛ք ինձ, հրաւիրեցէ՛ք ձեր ընկերներին այստեղ: Նոքա, իրա՛ւ է, ինձ չեն ճանաչում, բայց . . .»

«Լ՛յդպէս չէ, բա՛րեկամ», ընդհատեց նորան Ֆրանսուան, «նոքա՞ ձեզ լաւ են ճանաչում այն գովասանութիւններից, որ ես պարտական էի տալ ձեր մասին, իբրև մի աղնիւ և ուրախ ընկերօջ մասին, ուրեմն, և ամենամեծ յօժարութեամբ կ'ընդունէին ձեր հրաւերը, սակայն — դուք գիտէք — ծառայութիւնը խիստ է, և նոքա չեն կարող թողնել իւրեանց պահակները»:

«՛՛՛՛՛, ախո՛՛ս», ասաց Չէկը: «Ի՛նչ յօժարու-

Թեամբ ես մի ուրախ օր կ'անցկացնէի նոցա հետ: Մեթէ այդ բոլորովին անհնարին է»:

«Ե՛հ, եթէ դուք կարողանայիք մեզ մօտ գալ, յարգելի բարեկամ, այն ժամանակ, իմ կարծեքով, ոչինչ արգելք չէր կարող լինել», նկատեց Ֆրանսուան, որ վախենումէր, թէ մի՛ գուցէ խնձոյքը ջուրն ընկնէր: «Երեկոյեան ինն ժամից յետոյ մենք ոչ մի խառնակութիւնից վախենալու տեղիք չ'ունենք, և եթէ դուք կամենաք, այն ժամանակը — »

«Ի՛հ հա՛րկէ, կամենումեմ», ասաց ջէկը բոլորովին հաճութեամբ: «Միայն իմ բարեկամը չի կարող ձեր ընկերութիւնը այնքան երկար վայելել, որքան կը ցանկանար: Գիշերուայ տասներկու ժամին փոստը գնումէ Փարիզ, և այդ միջոցին նա պէտքէ ձեզ թողնէ: Իայց ողջ մին է — մի, երկու ժամը այնու ամենայնիւ աւելի լաւ է, քան թէ ոչինչ: Ուրեմն, քաջք իմ, հարցրէք ձեր բարեկամներին, արգեօք կամենու՞մեն նոքա մեզ ընդունել, և յետոյ այնպէս ուրախանանք, ինչպէս կարող են մարդուս ուրախացնել լաւ գինին ու լաւ ընթրիքը: Ե՛ տապեցէ՛ք, բարեկամ, որովհետեւ ժամանակը կարճ է, և մեր տան տիկինը պէտք է շատ արագ շարժուի, որ կարողանայ մինչև երեկոյեան ինն ժամը իւր խորտիկների պատրաստութիւնը աւարտել»:

Ֆրանսուա Բօժուրը երկու անգամ ստիպել չը տուեց իւրեան: «Ե՛ս հեռացաւ, և ծեր Թովմասը

ասաց. «Ե՛մէն բան յաջող է գնում: Ե՛ս աւակը գնած է արդէն հանդերձ թիերով: Ա՛յդը կէս օրէն, եթէ ամէն բան լաւ գնայ, մենք կարող ենք Ե՛նդ-լիայում լինել»:

Մեքանի բոպէից յետոյ Ֆրանսուան վերադարձաւ և հետը բերեց իւր ընկերների համաձայնութիւնը, որոնք, նորա ասելով, մեծ պատիւ էին համարում իւրեանց համար ջէկի պէս ազնիւ պատանու հիւրերը լինել: ջէկը կանչել տուեց տան տիկնօջը, հրամայեց նորան պատրաստել բոլորը, ինչ որ նորա խոհանոցն ու մառանը կարող էին տալ, և յետոյ, Ֆրանսուայի ներկայութիւնից ազատուելու համար, յառաջ բերեց այն պարագմունքը, որ նա միայն իւր բարեկամի հետ պէտք է կատարէր: Ֆրանսիացին հասկացաւ նորա ակնարկութիւնը և միայն թողեց նոցա երկուսին, որոնք այժմ սկսեցին կշռադատել իւրեանց գաղափարի մանրամասնութիւնները, այն գաղափարի, որ այնպէս լաւ կաղմած էր և, անտարակոյս, նոյնպէս լաւ պէտք է գլուխ գար: «Ե՛ս պէտք է յաջողէր, եթէ մի անսովոր բան արգելք չը լինէր:

Երեկոյեան ինն ժամին Ֆրանսուան եկաւ երկու բարեկամներին տանելու:

«Մեր գնդապետը», ասաց նա ուրախութեամբ, «մեզ այլ ևս չի խանգարիլ: Ե՛ս այս բոպէիս արեց իւր վերջին վերահայեցողութիւնը: Ե՛կէ՛ք, բարեկամներ, ձեզ անհամբերութեամբ են սպասում»:

Չէին ու թուովմասը, որոնցնց վերջինը արդէն բոլորովին պատրաստուած էր ճանապարհի համար և՛ կրկին պանդուկը չը վերադառնալու համար, առել էր հետը մի կապոց, որ իբր թէ նորա ճանապարհի պարկն էր, հետեւեցան իւրեանց առաջնորդին և սիրով ընդունուեցան զինւորներինց, որոնք չէին թագցնում իւրեանց սերտ բարեկամութեան ցոյցերը: Պահապանի սննեակում սեղանը բացուեցաւ, կերակուրներն ու գինու շիշերը բերուեցան, և շուտով բոլոր ներկայ գտնուողները ընկղմեցան խնձոյքի ուրախութեան մէջ: Թուովմասը, որին Չէկը իբրև Վերամանցի էր ներկայացրել, սակաւ էր խօսում: Բայց նորա փոխանակ ևս Չէկն էր խօսում, որի բերանը, կարծես թէ, չէր կարողանում հանգստ մնալ: Մի և նոյն ժամանակ նա եռանդով արբեցնումէր զինւորներին, որոնք շատ ստիպել չէին տալիս իւրեանց, իսկ ինքը շատ զգուշանումէր խմել աւելի, քան թէ կարող էր տանել: Մինչ ուրախ զինւորները դատարկումէին իւրեանց բաժակները, նա միայն կաթիլ կաթիլ էր խմում և մի քանի բաժակ ևս ծածուկ թափեց սեղանի տակը: Քանի ժամերը սահումէին, այնքան աւելանում էր Չէկի հիւրերի ուրախութիւնը: Վինին հասումէր հեղեղի պէս, ուրախութիւնը, քանի գնումէր, աւելի անարգել ու համարձակ էր արտայայտվում: շուտով հնչուեցան երգեր ՚ի պատիւ հայրենեաց և ՚ի գովեստ Քրանսիայի քաջ որդւոց, որոնց

ոչ մի թշնամի չէր կարող ընդդիմանալ: Ծերունի թուովմասը տհաճ կերպարանք ցոյց տուեց զինւորների պարծենկոտութեան վերայ, բայց Չէկը նոցա ձայնակից էր լինում և բոլոր կարողացածը անումէր, իւր հիւրերի զուարճութիւնը վերին աստիճանի հասցնելու համար: Բարեբաղդաբար շատ չէին հոգում ծեր թուովմասի մասին, որ իւր լուծութիւնը այն հանգամանքովէ էր արդարացնում, թէ Քրանսերէն լեղուին այնքան հմուտ չէր, և այդ թոյլ էր տալիս նորան միայն անց կացնել իւր ժամանակը այնպէս, ինչպէս որ կարող էր:

«Վիսո՞ս», ասաց Չէկը մօտ տասն և մի ժամի մօտերքում, «ափսո՞ս, որ այն քաջ զինւորը, որ պահապան է կանգնած պարսպի վերայ, չէ կարող մասնակից լինել մեր ուրախութեանը: Վոնեա մի երկու շիշ գինի հարկաւոր է ուղարկել նորան»:

Չէկը լաւ էր ընտրել ժամանակը: Եթէ զինւորները գեռ անթի լինէին, նոքա անշուշտ կը մերժէին Չէկի առաջարկութիւնը, որովհետեւ գեղերապահի ծառայութիւնը այդ կերպով թեթեացնելը բոլորովին հակառակ էր խիստ զինւորական կարգին: Սակայն նոքա ամէնքը այնպէս զուարթ, այնպէս ուրախ էին, մի՞թէ այն խեղճ երեսասորդը, որին այս գիշեր էր հերթն ընկել, պէտք է բոլորովին զուրկ մնար:

«Կարելի է ուղարկել նորան մի քանի շիշ», ասաց Քրանսուա Խօթուրը, որի աչքերը պայծառ

փայլումէին: «Կեցցէ՛ մեր բարեկամ Չէկը, որ բացակայ բարեկամներին անգամ չէ մոռանում»: Օլինւորները ձայնակից եղան «կեցցէ» — ին և 'ի պատեւ Չէկի գատարկեցին իւրեանց բաժակները մինչև յատակը: Մինչև սոցա կրկին լցուելը Չէկը առաւ երկու շիշ կուան տակը և կամենումէր դուրս տանել: Բայց Ֆրանսուան այդ թոյլ չը տրւեց: «Կա մօտ կանչեց մի երևտասարդ զինւորի և սորա ձեռքով ուղարկեց: Չէկը չ'ընդդիմացաւ դորան և հաճութեամբ ծիծաղեց յոջողուած խորամանկութեան վերայ, իսկ ծեր թուովմասը ուրախութիւնից ձեռները տրորումէր սեղանի տակը: Գուրս ուղարկուած շիշերը պարունակումէին մի քնաբեր ըմպելիք, որ խառնած էր գինու հետ: Արբ գիշերապահ զինւորը նոցա գատարկեց, մի արգելք ևս, և այն նշանաւորներից մինը, արդէն հեռացրած էր: Մինչ այս, մինչ այն, խնձոյքը ևս ունեցել էր իւր ազդեցութիւնը: Գէմքերը կարմրել էին, խօսակցութիւնը քանի գնումէր, աւելի կենդանանումէր, երգը հնչումէր աւելի բարձր և ուժեղ, և տեղ տեղ կային մի քանի քաջեր, որոնց ուշքը արդէն կիսով չափ ընկղմած էր քաղցր գինու մէջ:

«Եւ յամ ժամանակն է», հծծաց թուովմասը Չէկի ականջին: Իմ ժամացոյցը ցոյց է տալիս տասներկուսի քառորդը»:

Չէկը գլխով արեց, հրամայեց ոտի կանգնած

մառանապետին մի խումբ շիշեր ևս բերել և, ըբ սորա բերուեցան, վեր կացաւ աթոռից:

«Բարեկամներ, մենք այժմ պէտք է բաժանուենք միմեանցից, թէև այդ շատ ցաւալի է ինձ համար», ասաց նա, «իսկոյն կը զարկէ տասներկու ժամը, և դուք գիտէք, որ փոստը չէ սպասում»:

«Եոյն բուպէին վեր կացաւ և ծեր թուովմասը, վեր առաւ իւր կապոցը և գատարկեց իւր հրաժարական բաժակը քաջ Փրանսիացի զինւորների կենացը: Օլինւորները կամենումէին թուովմասին ու Չէկին չը թողնել, իսկ երբ նոքա հաստատապէս մերժեցին մնալը՝ ուղեկից լինել նոցա: Չէկը զարհուրեցաւ, որովհետև այդ կարող էր բոլոր նախագիծը ունայն անց կացնել: Բայց թուովմասը արագ կշռադատելուց յետոյ իսկոյն պատասխանեց աղձատած Փրանսերէն լեզուով. «Չ'ուղեկցել, պարոններ: Մենք շատ տխրել, եթէ խնձոյքը խանգարել: Շարունակեցէ՛ք խմել ու երգել, իսկ իմ բարեկամ Չէկը յետ գալ ուրախութեանը մասնակից լինելու»:

«Սորա շարժումը այնպէս վճռական էր, որ նորա կամքին հնազանդեցան. թուովմասն ու Չէկը արագ դուրս թռան սենեակից: Օլինւորների որոտածայն «կեցցէ» — ն հնչուեցաւ նոցա յետևից: Գուրսը թուովմասը կանգնեց ու ականջ դրեց:

«Բանը լաւ է, պատանիս», ասաց նա յետոյ:

«Այս սենեակում գտնուողները մեզ չեն խանգարիլ: Այժմ յառաջ»:

Նորա պատեցին աշտարակի շուրջը, մինչև որ հասան այնտեղ, ուր Չօնը բաբախող սրտով սպասումէր նոցա գալուն: Ղուսինը պայծառ փայլումէր, և սորա լուսով բարեկամները տեսան, որ գիշերապահը, հրացանը կողքին դրած, հանգիստ պարկած էր գետնին:

«Ա՛հն բան լաւ է, Չօն, հծծաց ծերունի թովմասը: «Այժմ ձեռքդ ա՛ռ աղեղը»:

Չօնը արդէն երեկոյեան թագգրել էր այն թփերի մէջ և իսկոյն դուրս հանեց:

«Տու՛ր ինձ նետը», ասաց նա հանդարտ:

«Թովմասը բաց արեց իւր կապոցը և հանեց նետը, որ Չօնը իսկոյն աղեղի վերայ դրեց և կարճ միջոցեց յետոյ արձակեց: Նետը յաջողութեամբ հասաւ իւր նպատակին: Չօնը երևեցաւ պատուհանի վերայ և նշան տուեց, որ արթուն է:

«Այժմ տու՛ր ինձ պարանը», ասաց Չօնը:

Սի վայրկեանում կապեցին սորան թելի ծայրից, և Չօնը քաշեց այն դէպ ՚ի ինքն: Էտեւեալ վայրկեանում նա խորտակեց իւր պատուհանի երկաթէ սիւները, զգուշութեամբ ամրացրեց պարանը պատուհանի շրջանակի վերայ և դուրս եկաւ բանդից: Սկզբում բարեկամները երկեւղով էին նայում նորա վերայ, որովհետև աշտարակը բարձր էր, և միակ սխալմունքը կարող էր Չօնին

կեանքից զրկել: Բայց Չօնը ՚ի զուր չէր առել ծովագնացի ուսումը: Սկիւռի պէս արագ ու ճարպիկ վայր մադլցեց նա պարանի վերայով և յաջողութեամբ հասաւ գետնին: Այժմ միայն պարսպին էր գտնվում նորա և ազատութեան մէջ տեղը: Չօնը վեր առաւ մի քար, որից մի այլ թոկ էր կապած, և ձգեց այն պարսպի միւս կողմը: Չօնը բռնեց նորանից և յաջորդ վայրկեանում երևեցաւ պարսպի վերայ:

«Ի՛նչի՛ր», ձայն տուեց Չօնը հանդարտ և ձգեց նորան մի երկաթ, որ վերեւը ունելիք, իսկ ներքեւը պտուտակ ունէր: Չօնը առաջին անգամ չը կարողացաւ բռնել, բայց երկրորդ անգամ այդ յաջողեց նորան: Նա ցցեց երկաթը պարսպի մի ձեղքի մէջ, կապեց նորանից պարանը և արագ վայր իջաւ իւր բարեկամներին մօտ: Չօնը արդէն ցնծութեամբ նորա առաջն էր վաղում: Բայց յանկարծ երկաթը, որ Չօնը շտապելուցը լաւ չէր ամրացրել, դուրս ընկաւ և վայր ընկաւ քնած պահապանի քթի վերայ: Օհնուորը ցաւից զարթեցաւ և բնազդմամբ (ինստինկտով) արձակեց հրացանը:

«Սատանի ոտը կոտորուի, այդ մեղ հարկաւոր չէր», զարհուրած բացականչեց ծեր թովմասը: «Այժմ մենք պէտք է յանձնենք մեզ մեր ոտների արագութեանը: Յառաջ»:

Չօնը բարձրացրեց Չօնին գետնից, որովհետև նա թռչելիս վայր էր ընկել, և երեքն ևս սկսան

վազել, որքան ներումէր նոցա ոտների արագութիւնը: Բայց նոցա հետքը արդէն գտել էին: Օ՛հնւորները դուրս թռան պահապանի սենեակեց և ընկան փախստականների յետևից բարձրաձայն աղաղակներով: Վուսինը, որ մինչև այժմ սոցա հաւատարիմ օգնականն էր, այժմ դարձաւ նոցա մատնիչը, և նոցա բաղղն էր, որ հալածողները փոքր ինչ հարբած էին: Հատերը սայթաքումէին և վայր էին ընկնում, և միայն երեքին կամ չորսին յաջողեցաւ ոտքի վերայ մնալ:

«Երկու րոպէ միայն դիմացէ՛ք», ձայն տուեց թուղմասը գէպ 'ի երկու պատանիքը: «Մնտեղ՝ ծովի խորշում գտնվումէ մեր մակոյկը, և երբ մենք նորան հասնենք, կարող ենք արհամարհել հալածանքը»:

Քամու արագութեամբ յառաջ էին վազում փախստականները, բայց հալածողները ևս յետ չ'էին մնում նոցանից: Հնչասպառ հասան, 'ի վերջոյ, առաջինները մակոյկին:

«Ներս թուր», ծեր թուղմաս, աղաղակեց ջէկը գէպ 'ի նա: «Ինձ համար հոգս մի քաշէք, ես կը հասնեմ ձեր յետևից»:

Թուղմասն ու ջճնը հնազանդեցան, ջէկը բաց արեց այն շղթան, որով նաւակը կապած էր ափից, և կամենումէր իսկոյն թռչել: Նա զարկ տուեց մակոյկին, պատրաստուեց թռչելու, բայց յանկարծ երկու ուժեղ ձեռք յետ պահեցին նորան:

Մի վայրկեան շքեցրեց նորան երկիւղը, բայց յետոյ ուժեղ շարժուածքով նա դուրս պրծաւ իւրեան բռնող զինուորի ձեռքից, մի բռնցի հարուած տուեց սորա երեսին և առանց ուշացնելու ընկաւ ջուրը:

Եւ ժամանակ աղատուեցաւ նա, որովհետեւ գետ չէր դուրս եկել իւր վերայ դիզուող ալիքների միջև, երբ ծովեզրը լցուեցաւ նոր հալածողներով, որոնց դէմ նա ոչինչ չէր կանող անել, եթէ միայն բռնուէր: Ֆրանսիացիք գոռուակէին, ազաղակում ու հայհոյանք էին թափում նորա յետևից, բայց ոչ մինը նոցանից չէր կարողանում կամ չէր կամենում լողալ, իսկ իւրեանց հետ ղէնք առնելու մասին նոքա մտածել անգամ չէին, լսելով հրացանի թընդիւնը, որ այնպէս յանկարծ վրդովել էր նոցա խնձոյքի ուրախութիւնը: Այսպէս, ջէկը յաջողութեամբ հասաւ մակոյկին և ծեր թուովմասի օգնութեամբ հեշտութեամբ բարձրացաւ նորա վերայ:

«Այժմ յառա՛ջ», ասաց նա և վեր առաւ մի թի: «Մինչև նոքա մի մակոյկ կը գտնեն, մենք պէտք է բաց ծովումը լինենք»:

Երեքն ևս՝ թուովմասը, ջէկը և ջօնը, այնպէս էին թիափարում, որ նոցա ձեռքերի կաշին քերթվումէր, և կայծակի արագութեամբ հեռանումէին Փրանսիական ափից: Թէև նոցա սրտերը լի էին, բայց ոչ ոք մի բառ չէր խօսում, մինչև որ ալեկոծուած ջրի մի մեծ տարածութիւն չէր գտնուում նոցա ու հալածողների մէջ տեղը: Առա-

Ղինը ցնծութեան ձայն արձակեց Չօնը, կրկին յաջողութեամբ ազատուելու ուրախութիւնից գործուած՝ գրկահառնեց իւր բարեկամ Չէկին և աղաղակեց. «Չէկ, եթէ ես երբ և իցէ մոռանամ քո այդ բարեկամական գործը, դու իրաւունք ունես ինձ խաբեբայ անուանել: Բայց համբերի՛ր, դորա փոխարէնը ես յետոյ կը հատուցանեմ քեզ: մինչև այժմ դու խեղճ միչման էիր, բայց ես, ես կամենումեմ քեզ հարուստ և երևելի պարոն դարձնել»:

Չօնը մտածումէր այն միայնացած, խորհրդաւոր ծերունու մասին, որ կենումէր Բօննիկաստիէ ամրոցի մօտ գտնուած տնակում: Իսկ Չէկը կարծումէր, թէ գերութիւնից ազատուելու ուրախութիւնը փոքր ինչ շփոթել էր Չօնի միտքը, ուստի և առանձին ուշադրութիւն չը դարձրեց նորա խօսքերի վերայ:

«Ես ուրախ եմ, որ մեր գործը յաջողեց, Չօն», ասաց նա: «Մենք այժմ ազատ ենք: Իմ պատճառով դու գերի ընկար, և ես դարձեալ ազատեցի քեզ, կամ գոնեա իմ բաժինը արեցի դորա համար: Եթէ ծեր Թովմասը եկած չը լինէր, դու անշուշտ դեռ նստած կը լինէիր այն անիծեալ աշտարակում: Բայց այժմ, կեցցէ՛, մենք խաղը տարանք»:

Չօնը ձայնակից եղաւ այդ ուրախութեան ազդակին, անհամար անգամ ցնցեց շնորհակալութեամբ իւր բարեկամի և ծեր Թովմասի ձեռքը և յետոյ մանրամասնաբար պատմել տուեց, թէ ինչ-

պէս էր սկսուել ու գլուխ բերուել այդ վտանգաւոր գործը: Թովմասն ու Չէկը պատմեցին նորան բոլորը, և Չօնը սրտանց ծիծաղեց, լսելով, թէ ինչ սրամտութեամբ նոքա գերազանցել էին ուրիշ դէպքերում այնպէս խորամանկ Պրանսիացիքին անգամ:

Մի և նոյն ժամանակ նոքա երեքն ևս թիավարումէին ամբողջ գիշերը: Ընտաւար նոքա նկատեցին մի անգլիական նաւ, որ մի և նոյն ուղղութեամբ էր ընթանում, և շուտով հասաւ նոցա: Երբ նա բաւական մօտեցաւ, Չօնն ու Չէկը ճանաչեցին Ըրեթուզան՝ այն նաւը, որին նոքա պտականումէին, և ուրախութեամբ ընդունուեցան սորա վերայ: Լէյտենանտ Հաֆերֆելդը ամէնից աւելի էր ուրախ այդ յաջողուած քաջագործութեան վերայ. որ կատարել էին նորա մատաղահաս բարեկամները, և երբ Չօնը Ընդլիա հասնելիս թոյլատվութիւն խնդրեց իւր և Չէկի համար, նա իսկոյն տուեց այդ:

«Գնացէ՛ք», ասաց նա: «Բո հայրը, Չօն, կ'ուրախանայ քեզ կրկին տեսնելով, Չէկին ևս հաճութեամբ կ'ընդունէ նա, իբրև իւր որդու աղատարարին: Երբ Ըրեթուզան հրաման կ'ստանայ նաւարկելու, ես այդ ձեռք կը գրեմ. իսկ մինչև այդ ժամանակը դուք կարող էք անվրդով վայելել ձեր ազատութիւնը»:

Չէկն ու Չօնը այդպէս արձակուրդ ստանա-

լով, նստեցան ծեր (Թովմասի հետ, որի քսակը գեու-
 ևս լի էր, չորս ձի ըծած մի կառք, և արագ սլա-
 ցան դէպ 'ի Տօննիկաստլէ ամրոցը: Այդ մի զուար-
 ճալի գնացք էր, և նոքա յաջողութեամբ հասան
 իւրեանց ճանապարհորդութեան նպատակին: Եր
 կոմմոգորը արտասուքը աչքին գրկախառնեց իւր
 Չօնին և սեղմեց հաւատարիմ Չէկի ձեռքը, ան-
 կեղծօրէն սակելով նորան այս խօսքերը «Շնորհա-
 ւոր լինի քո իմ տուն գալը, Չէկ: Ես յըս ու-
 նեմ, որ դու ինձ իբրև հայր կ'ընդունես, որով-
 հետև իմ կողմից ես երջանիկ եմ, որ այժմ մի որ-
 դու փոխանակ երկուսն ունեմ: Այո՛, Չէկ, դու՝
 որդուս հաւատարիմ ընկերդ, այնպէս սիրելի ես
 իմ սրտին, իբրև թէ նորա եղբայրը լինէիր»:

Այդպիսի հանգամանքներում, բնական բան է,
 Չէկը շատ շուտով այնպէս զգաց իւր անձը Տօն-
 նիկաստլէ ամրոցում, ինչպէս իւր տանը, և առան-
 ձին ասաց Չօնին. «Լսի՛ր, քո հայրը ինձ չափա-
 զանց դուր է գալիս: Երանի՛ թէ Արեթուզան կէս
 տարու չափ անգործ մնար: Ես առ այժմ ամենևին
 ցանկութիւն չ'ունեմ նորա վերայ վերագառնալ»:

«Ես ևս նոյնպէս», պատասխանեց Չօնը ժպտա-
 ւով, որովհետև ես այստեղ մի քանի բաներ ու-
 նեմ անելու, որոնք պտտումեն սրտումս»:

Չէկը այլ ևս չը մտածեց Չօնի խօսքերի վե-
 րայ, որոնք, նորա կարծիքով, աւելի ուրիշներին
 էին վերաբերում, բան թէ նորան, և երեկոյեան

ծեր (Թովմասի ու Չօնի օգնութեամբ պատմեց կոմ-
 մոգորին բարեբաղդաբար յաջողուած փախուստի
 պատմութիւնը, որին պ. Մելլուրնէն մեծ ուրա-
 խութեամբ ականջ դրեց: Չէկը մի ուրախ և վա-
 յելչակազմ երիտասարդ էր. նա այնպէս դուր եկաւ
 կոմմոգորին, որ սա ասաց նորան ու Չօնին. «Որ-
 դեակներս, ես կը ցանկանայի, որ Արեթուզան շու-
 տով դարձեալ չը նաւէ: Գուք, ուրախ պատանիք,
 իմ ծերացած սիրտը դարձեալ մատաղացնումէք.
 դուք չը պէտք է ինձնեց հեռանաք, մինչև գնալու
 վերջին րոպէն չը հասնի»:

Երուճի կոմմոգորի այդ վճռի վերայ չափա-
 զանց ուրախացած, երկու միջմանները պարկեցին
 քնելու և այնպէս անոյշ քնեցին, ինչպէս կարող են
 քնել այն մարդիկը, որոնք, զանազան ահաւոր վը-
 տանգներից ազատուելով, ապահով նաւահանգիստն
 էին հասել:

Երևի շոքը արդէն վաղուց ընկել էր սենեա-
 կը բարձր, կամարակապ պատուհանների միջով, երբ,
 'ի վերջը, ծերուճի կոմմոգորը եկաւ երկու քնա-
 սերներին անկողնեց վեր կացնելու: Ուրախու-
 թեամբ վեր թռան նոքա և հաստատ որոշեցին այն
 և հետևեալ օրերը բոլորովին նուիրել զուարճու-
 թեան, որին Չօնը կարծումէր, թէ ինքը աւելի
 արժանացել էր իւր մի քանի շաբաթ շարունակ-
 ուած, զրկանքներով լի գերութեամբ:

ԳԼՈՒԽ ԵՕԹՎԵՆԲՈՐԳ:

ՉՕՆԸ ԲԱՏՈՒՄԷ ԳԱՂՏՆԻՔԸ:

Հայրենի օթևանը վերագառնալուց յետոյ առաջին օրերը կոմմոգորը մի վայրկեան ևս աչքից չէր հեռացնում իւր որդուն, այս պատճառով և Չ՝օնը ոչինչ միջոց չէր գտնում իւր՝ Չ՝էկին վերաբերեալ գաղափարը գլուխ բերելու: Ի վերջոյ, մի առաւօտնա կանուխ վեր կացաւ, դուրս եկաւ ամրոցից ոտներն ծայրերով, որ ոչ ոքի չը զարթեցնէ, և ուղևորուեցաւ դէպ ՚ի խորհրդաւոր տունը: Այս ժամից յետոյ նա հասաւ այնտեղ, առաջուայ պէս մագլցեց պարսպի վերայ և ծածկուեցաւ թիփերի մէջ, սպասելու պառաւ աղանին, որ, նորա առաջուց լսած խօսակցութեանը նայելով, պէտք է ճիշդ տեղեակ լինէր իւր պարոնի հանգամանքներին: Չ՝օնը ամենեկին մտադիր չէր այս անգամ ծած-

կուած մնալ, այլ կամենումէր, հենց որ պառաւը դուրս գար, իսկոյն խօսել նորա հետ, բացայայտ ասել նորան, ինչ որ գիտէր, և, բոլոր գաղանիքը նորանից իմանալու համար, յայտնել թէ իւր կարծիքով պարոնի թուը գտնուել էր:

«Եթէ լորդը յիրաւի ցանկանումէ նորա մասին հոգ տանել», ասաց նա ինքն իւրեան, «այն ժամանակ նա ինձ բռնի չի հալածիլ իւր բակից, իբրև թշնամու, այլ իբրև բարեկամ կ'ընդունէ ինձ քաղաքաւարութեամբ և սրտումը անշուշտ շնորհակալութիւն կ'անէ այն տեղեկութեան համար, որ կարող է յետ դարձնել նորա հոգւոյ խաղաղութիւնը»:

Չ՝օնը երկար չսպասեց, և աղանինը դուրս եկաւ: «Ես իսկոյն մօտեցաւ նորան և խօսեց նորա հետ, ուշադրութիւն չը դարձնելով այն զարմոնքի վերայ, որով նա ընդունեց իւր անակնկալ ու անկոչ հիւրին»:

«Աացէ՛ք», ձայն տուեց Չ՝օնը դէպ ՚ի նա, երբ նա կամենումէր արագ հեռանալ: «Ես պէտք է ձեզ հետ խօսեմ և չեմ հեռանալ այստեղից, մինչև որ դուք ինձ ականջ չը դնէք»:

Աղանինը ձգեց նորա վերայ մի մտայլ, սպասուելից հայեացք:

«Գնացէ՛ք, հեռացէ՛ք իսկոյն, երիտասարդ պարոն», ասաց նա խստութեամբ: «Գուր իրաւունք

չ'ունէք այստեղ ներս մտնել, և եթէ իմ տէրը զարթնի» . . .

«Նա, շատ կարելի է, կը փորձէ ատրճանակով դուրս վանել ինձ այստեղից», լրացրեց Չօնը, երբ աղախինը դադարեց խօսելուց: «Բայց այդ ոչինչ. հրաձգութիւնը ամէն անգամ չէ յաջողում, բացի դորանից, ես վերջից չեմ վախենում իմ ամենալաւ բարեկամին մի ծառայութիւն անելու համար: Ասեցէ՛ք ինձ հանգստութեամբ, բարի տիկին, և երբ դուք ամէն բան կ'իմանաք, շատ կարելի է, այդչափ խեթ չէք նայել իմ ներս գալու վերայ»:

Չօնի բոլոր շարժումները վերայ մի այնպիսի բան կար, որ կատարեալ վստահութիւն ներշնչեց աղախնուն: Սա դանդաղեցրեց իւր գնացքը, կանգ առաւ, ուշադրութեամբ նայեց Չօնի վերայ և տեսաւ, որ ինքը գործ ունէր ոչ թէ մի շրջմովիկ կամ մի հետաքրքիր տղայի, այլ մի պատուաւոր երիտասարդի հետ:

«(), պարոն», ասաց նա, «դուք մեծ անիրաւութիւն էք արել, այստեղ ներս մտնելով: Սակայն՝ ինչ և լինի ձեր դիտաւորութիւնը, ես պատրաստ եմ ձեզ լսել: Խօսեցէ՛ք, ուրեմն, — բայց շտապով — որովհետեւ երկար չի տևիլ, և իմ թշուառ տէրը դուրս կը գայ»:

Չօնը գլխով արեց պառաւ աղախնուն, որ սա թփերի մէջ գայ, և յետոյ ասաց հանգստութեամբ. «Բարի տիկին, ձեր տէրը անկասկած հաճութեամբ

կ'ընդունէ ինձ, եթէ իմանայ, որ ես լուր եմ բերել նորա կորած թոռան մասին»:

«Ի սէր Աստուծոյ ասացէ՛ք, ո՞րտեղից գիտէք դուք այդ», հարցրեց աղախինը վերին աստիճանի վրայովուած:

«Աս բոլորը գիտեմ», պատասխանեց Չօնը, և որովհետեւ նա պատճառ չ'ունէր որ և իցէ բան ծածկելու, այս պատճառով և ճշգրութեամբ պատմեց, թէ ինչպէս էր լսել այն տան ծեր պարոնի գաղտնիքի մի մասը: Աղախինը ըստ երևութիւն հանգրստութեամբ էր լսում նորան, թէ և նորա փոփոխուող երեսի գոյնը պարզ ցոյց էր տալիս, թէ նա Չօնի պատմութեան ժամանակ այնպէս անտարբեր չէր, ինչպէս ձևանում էր:

«Ե՛հ, յետո՞յ», հարցրեց նա:

«Յետո՞յ», պատասխանեց Չօնը: «Աս ճանաչումեմ ձեր պարոնի թոռանը, և եթէ նա կը ցանկանայ իւր յանցանքի մի մասը քաւել, այն ժամանակը ես իմ բարեկամ Չէկ Ռօբինզօնին կը բերեմ նորա մօտ»:

«Չէկ Ռօբինզօն», մրմնջաց պառաւ կինը: «Նա է: Ինչպէս կարող էր այս պատանին այդ անունը իմանալ, եթէ նորան ծանօթ չը լինէր այն անձը, որին այդ անունը պատկանում է: Նա մտածեց մի վայրկեան և յետոյ ասաց Չօնին. «Բերէ՛ք նորան այստեղ և յետոյ մենք կը տեսնենք, թէ ինչ կարելի է անել»:

«Ո՛չ. այդ անկարելի է, մինչև որ ես բոլորովին հաւատարի չը լինեմ իմ գործին», պատասխանեց Չօնը: «Բացենք մեր սրտերը միմեանց առաջը: Ես կը հաղորդեմ Չէկի պատմութիւնից այն, ինչ որ ես նորա բերանիցն եմ լսել, և յետոյ դուք ինձ պատմեցէ՛ք, ինչ որ գետէք նորա մօր ու հօր մասին, որին խեղճ տղան այլ ևս երբէք չի տեսել այն օրից սկսած, երբ նորա անգուլթ պապը նորան ու նորա խեղճ մօրը թշուառութեան մէջ է ձգել»:

Պառաւ աղախնի սիրտը խոր շարժուեցաւ: «Ես տեսնումեմ, որ դուք ինձ չէք խաբում», ասաց նա: «Խօսեցէ՛ք, ուրեմն. ես ձեզ խօսք եմ տալիս, որ ձեր վստահութեան փոխարէնը ես կատարեալ և անկեղծ վստահութեամբ կը հատուցանեմ ձեզ»:

Չօնը պատմեց բոլորը, ինչ որ լսել էր Չէկից, և մանաւանդ աւելի մանրամասնաբար հաղորդեց սորա այն յիշողութիւնները, որոնք վերաբերումէին նորա մանկութեանը: Աղախնը լսումէր Չօնին առանց ընդհատելու և երկար ժամանակ լացից մի խօսք չէր կարողանում ասել, երբ նա իւր պատմութիւնը աւարտել էր:

«Այդ բոլորը պատահած է», ասաց նա յետոյ: «Ես այլ ևս չեմ կարող կասկածել, որ մենք գտել ենք մեր վաղուց որոնած մանկանը, և Եստուած տայ, որ այս լուրը կարողանայ մխիթարել ու քաջալերել ձերօրնու խոր խոցուած սիրտը: Այժմ

լսեցէ՛ք, ինչ որ ես գիտեմ, և յետոյ մենք կը մտածենք, թէ ինչ պէտք է անել»:

«Իմ տէրն է լօրդ Կօնիմօրէն, մի անուն, որ ձեզ անկասկած ծանօթ է: Խեղճ տէրս, քանի տարի է, իւր անչափ հարստութեամբ չէ կարողանում մի ուրախ ժամ գնել: Պատանի լօրդ Լչրնստը՝ նորա միակ որդին, մի բարի ու քաջ երիտասարդ էր, և միայն մի բանում անհնազանդ գտնուեց իւր հօրը: Կօնիմօրէ լօրդը կամենումէր նորան պսակել մի հարուստ օրիորդի հետ, բայց լօրդ Լչրնստը հրաժարուեցաւ այնպիսի հաստատամտութեամբ ու յամուռութեամբ, որ նորա հօր սիրտը կասկած ձգեց, որ և ճիշդ հետազօտութիւնից յետոյ հաստատուեցաւ: Լօրդ Լչրնստը արդէն մի քանի տարի առաջ գաղտնի ամուսնացել էր մի չքաւոր, բայց առաքինի ու գեղեցիկ մատաղահաս տիկնօջ հետ, և սա այն կինն էր, որի պատճառով Լչրնստի հայրը թէ նորան և թէ բոլոր միւսներին թշուառութեան մէջ ձգեց: Կորա բարկութիւնը, նորա կատաղութիւնը դէպ ՚ի Լչրնստը անպատմելի էր, բայց աւելի սաստիկ էր նորա ատելութիւնը դէպ ՚ի իւր որդու անմեղ ամուսնուհին: Սորան իսպառ կորցնելու համար, նա զսպեց իւր կատաղութիւնը և մի օր յանձնեց իւր որդուն այնպիսի մի ծանր գործ, որ նորան ամբողջ շաբաթներով պէտք է հեռացնէր հայրենիքից: Լչրնստ լօրդը յանկարծ պէտք է ձանապարհ ընկնէր, և հայրը աչքից չէր հեռացնում

նորան մինչև նորա Անգլիայեց գուրս գալը: Այն միջոցին, երբ լօրդ Լչրնստը նաուումէր դէպ 'ի հեռաւոր Արևելեան շնդկաստանը, նորա հայրը ստիկանութեան պաշտօնեաների հետ գնաց դէպ 'ի խեղճ կնօջ բնակարանը, սպառնացաւ նորան, թէ ինքը իւր որդուն կը զրկէ ժառանգութիւնից, եթէ նա յօժարակամ չէր բաժանուիլ իւր որդուց, և այնպէս վախեցրեց տարաբաղտ կնօջը, որ սա յանձն առաւ երկրի մի հեռաւոր մասում ծածկուած ապրել: Աօննիմօրէ յօրդը նորանից երգումն առաւ, որ նա երբէք տեղեկութիւն չի տալ իւր և իւր մանկան մասին, և յետոյ տուեց նորան մի գումար, որի տոկոսեքով թշուառ կենը կարող էր աղքատութեամբ իւր կեանքը պահպանել: Աօննիմօրէ լօրդը յաղթեց. բայց ա'խ, նորա անգթութեան պատիժը չ'ուշացաւ: Մօտ կէս տարուց յետոյ վերադարձաւ լօրդ Լչրնստը, շտապեց դէպ 'ի իւր կալուածքը, որտեղ թողել էր իւր կնօջն ու որդուն, և տեսաւ, որ երկուսն ևս չքացած էին առանց մի հետք թողնելու: Աա խկոյն զգաց, որ իւր հօր մատը խառն էր այդ բանում, ուստի և նորանից բացատրութիւն պահանջեց այդ մասին: Ա'խ, մի զարհուրելի տեսարան հետեւեց գորան: Աօննիմօրէ լօրդը, 'ի վերջոյ, խստասրտութեամբ հայածեց որդուն իւր մօտից և հրամայեց այնուհետև իւր աչքին չ'երևել, մինչև որ չը դադարէր մտածել անգամ իւր ամուսնու մասին: Լօրդ Լչրնստը գնաց: Ամբողջ տարի

նա հարց ու փորձ արեց իւր կնօջ ու մանկան մասին, բայց չը կարողացաւ նոցա բնակութեան տեղը գտնել, և, 'ի վերջոյ, լօրդ Աօննիմօրէն լուր ստացաւ, թէ նորա թշուառ որդին վշտից ու տրտմութիւնից մեռել էր: Իւր խստասիրտ հօրը գրած նամակում նա թողութիւն էր խնդրում իւր յանցանքի համար և աղաչումէր հօգս քաշել իւր որբերի մասին, եթէ երբ և իցէ մի տեղեկութիւն ստացուէր նոցա վիճակի վերայ:

Երբ լօրդ Աօննիմօրէն այդ նամակը ստացաւ և լսեց, թէ իւր որդին յերաւի մեռել էր, խստութիւնն ու յաղթանակի ուրախութիւնը չքացան, և դառն զղջումը մտաւ նորա սիրտը: Այժմ, երբ արդէն ուշ էր, նա ամէն բան յանձն կ'առնէր, եթէ կարողանար դորանով իւր որդու կեանքը յետ գարձնել: Բայց խեղճ լօրդ Լչրնստի աչքերը յաւիտեան փակուած էին, և նորա հօրը ուրիշ ոչինչ չէր մտում, եթէ ոչ, գոնեա իւր որդու ընտանիքի մասին անել այն, ինչ որ զեռ կարելի էր անել: Աա համարեա' թէ լօրդ Լչրնստից աւելի եռանդով հարց ու փորձ արեց անհետ չքացածներին մասին, բայց բոլորը 'ի զուր անցաւ, որովհետև խեղճ կենը, ինչպէս ես այժմ ձեզանից տեղեկացայ, պարոն, մի բոլորովին անծանօթ անուն էր առել իւր վերայ: Մի մոայլ մեղամաղձութիւն տիրեց Աօննիմօրէ լօրդին: Աա փախչումէր այն բոլոր տեղերից, որոնք կարող էին նորա միտը ձգել նորա մեռած որդուն, և

առանձնացաւ այստեղ, որ բոլորովին անվրդովանց կացնէ իւր կեանքը տրտմութեան ու զղջման մէջ: Խեղճ մարդ: Նա էլ երկար չէ կարող դիմանալ, որովհետեւ վիշտը ճիճուի պէս կրծումէ նորա կեանքի արմատը: Մե քանի շաբաթից յետոյ, կարելի է, հողը կը ծածկէ այն սիրտը, որին տրտմութիւնը արդէն վաղուց կոտրել է»:

Եղանակներ լուց, և ջօնի սիրտը նորանից պակաս չէր շարժուած:

«Ե՛րբմ' ինչ պէտք է անել», հարցրեց նա:

«Ես կը պատրաստեմ միլօրդին իւր թոռան տեսութեան համար», ասաց աղախինը, «և յետոյ — այսպէս, կէս օրից յետոյ — դուք եկէ՛ք նորա հետ այստեղ: Եթէ միլօրդը կը ցանկանայ իւր թոռանը տեսնել, որի մասին ես չեմ կասկածում, որովհետեւ նա վաղուց արդէն փափագումէ նորա տեսութեանը, այն ժամանակ ես ձեզ նորա մօտ կը տանեմ, իսկ յետոյ մենք կ'ստուգենք, թէ սխալուած չենք արդեօք, և թէ ձեր բարեկամը իսկապէս լորդ Լընստի որդին է, թէ ոչ»:

Ջօնը բոլորովին հաւան կացաւ այդ նախագծին և հեռացաւ իւր բարեկամ Ջէկին կարևոր տեղեկութիւնները տալու: Ջէկի սիրտը սաստիկ շարժուեցաւ Ջօնի բոլոր ասածներից, և նա ամենևին չը հրաժարուեցաւ զնալ Ջօնի հետ այն տնակը:

«Ես չեմ կասկածում», ասաց նա, «որ միլօրդը

իմ պապն է, և թէպետ նա խեղճ մօրս շատ վիշտ է պատճառել, այնու ամենայնիւ ես հաւատարմութեամբ կ'սպասաւորեմ նորան, եթէ տեսնեմ, որ նորա զղջումը կատարեալ և անկեղծ է: Իայց թէ նա ինձ իբրև իւր թոռն կ'ընդունէ, թէ ոչ, այդ այլ խնդիր է»:

«Նա այդ կանէ, որովհետեւ դու իրօք նորա թոռն ես», պատասխանեց Ջօնը: «Եւ կասկածը, եթէ միայն այստեղ կարող է կասկած ծագել, հեշտ կը փարատուի, եթէ մենք քօ խնամակալին այստեղ կանչենք և հրամայենք քօ թշուառ մօրից մնացած բոլոր թղթերը հետը բերել: Հասկանումես, Ջէկ»:

«Ի հարկէ», պատասխանեց Ջէկը մտածմունքի մէջ: «Եւ ես՝ խեղճ միչմանս, առանց դրամի ու անուան, այսպէս յանկարծ հարուստ և երևելի ազնուական կը դառնամ»:

«Ընտարակոյս», ասաց Ջօնը ժպտալով, «և ես շնորհաւորումեմ քեզ այդ, սիրելի բարեկամ»:

«Իսկ ես, ես համբուրումեմ քօ ձեռքը, Ջօն», ասաց Ջէկը, որովհետեւ միայն քօ շնորհիւն է, որ ես այսպէս անակնկալ կերպով արծաթ ու պատիւ եմ ստանում: Երգարև, Ջօն, ես չը գիտեմ, ինչպէս հատուցանեմ քեզ դորա փոխարէնը»:

«Միտդ բեր իմ գերութիւնը», պատասխանեց Ջօնը ժպտալով: «Գու ինձ աղատեցիր այնտեղից,

քո անձդ գերութեան վտանգին ենթարկելով: Կարծեմ այդ մի լաւ բարեկամական ծառայութիւն էր»:

«Լ՛յո՛, բայց ո՞վ գերի ընկաւ ինձ աղատելու համար», հարցրեց Չէկը: «Դու, Չ՛օն»:

«Լ՛ ա՛ւ: Բայց ո՞վ էր հոգ տանում իմ մասին, երբ ես տկար ու վերաւորուած էի: — Դու, Չէկ»:

«Եւ ո՞վ էր ինձ մասնակեց անում իւր քսակին, երբ ես ոչինչ չունէի: — Դու, Չ՛օն»:

«Եւ ո՞վ էր բարեկամական մտերմութեամբ հոգ տանում իմ մասին, երբ ես Լ՛րեթուզան եկայ: — Դու, Չէկ»:

Երկու պատանիքը ժպտեցան, նայեցին միմեանց վերայ լի անկեղծ սիրով և գրկեցին միմեանց:

«Տեսնու՞մես, Չէկ», ասաց Չ՛օնը, մենք չը պէտք է միմեանց հետ կշռուենք ու վիճենք: Լ՛մենալաւ բանը, որ դու ինձ երբ և եղէ արել ես, հենց այն է, որ դու ինձ քո բարեկամութիւնն ընծայեցիր»:

«Ես ևս նոյնն եմ կարծում, ինչ որ դու, Չ՛օն», բացականչեց Չէկը և պինդ սեղմեց բարեկամին իւր կրծքին:

«Աւատարիմ բարեկամութիւն մինչև վերջը — թո՛ղ այդ լինի այսուհետև մեր նշանաբանը (գեվեզը): Լ՛մօթ կը լինի մեզ, եթէ մենք այդ մոռանանք, որովհետև առանց դորան — ի՛նչ կը լինէր իմ վիճակը»:

«Լ՛յո՛, իսկ ե՞մը», աղաղակեց Չ՛օնը: «Լ՛ոսնց

քո բարեկամութեան ես, կարելի է, վաղ թէ ուշ մեռած ու թաղուած կը լինէի, որովհետև չէի կարող երկար դիմանալ այն անիծեալ աշտարակում: Ուրեմն, բարեկամութիւն մինչև յաւիտեան»:

«Բարեկամութիւն մինչև յաւիտեան», կրկնեց Չէկը, և ձեռքի մի ուժեղ սեղմումն կնքեց այդ խոստումը:

Կէս օրն անցաւ, և Չ՛օնը ճանապարհ ընկաւ Չէկի հետ: Լ՛ղախնը արդէն սպասումէր նոցա և իսկոյն տարաւ նոցա լորդի մօտ, որ նուազ և թոյլ պարկած էր մահճակալի վերայ և հաղիւ այնքան ոյժ ունեցաւ, որ փոքր ինչ բարձրացաւ:

«Ս՛օտ եկ, Լ՛ընստիս որդի», ասաց նա նուազ ձայնով: «Լ՛ ա՛ւ մօտեցիր ինձ, աչքս թոյլ է, բայց ես պէտք է լաւ տեսնեմ ու լաւ շոշափեմ քեզ, որ համոզուեմ, թէ Լ՛ստուած կամենումէ մահիցս առաջ այդպիսի մեծ ողորմութիւն ցոյց տալ ինձ»:

Չէկը հնազանդեց ծերունու հրամանին, ծունկ չոգեց նորա առաջը և պատկառանքով համբուրեց նորա ձեռքը:

Կօնիմօրէ լորդը սուր նայեց նորա վերայ, յետոյ յանկարծ սաստիկ գունաթափուեցաւ և, թոթովելով «Ե՛ս է: Լ՛յո՛ իմ որդու գծագրութիւնն է», ուշաթափուած յետ ընկաւ մահճակալի բարձերի վերայ: Պառաւ աղախնը բարձրաձայն աղաղակեց սաստիկ երկիւղից, երկու պատանիքն ևս վրդովուած էին, որովհետև ամէնքն

էլ կարծումէին, թէ լորդ Կօննիմօրէն զոհ էր եղել իւր զգացմունքի յուզմանը: Բայց այդ երկար չը տևեց, և ծերունին կրկին ուշի եկաւ, և այնքան ոյժ ստացաւ, որ Չէկին բազմաթիւ հարցեր առաջարկեց, որոնց սա ամենաճիշդ կերպով պատասխանեց:

«Փա՛ռք քեզ, Աստուած», ասաց, 'ի վերջոյ, ծերունին և տարածած բազուկներով ու շնորհակալ դէմքով նայեց դէպ 'ի երկինք — «Փա՛ռք քեզ, բարերար Աստուած, դու մահիցս առաջ բաց ես անում ինձ համար քո ողորմութեան դուռը և թողլ ես տալիս քո ծառային խաղաղութեամբ գերեզման մտնել: Այդ քո գթութեան նշանն է, որ մահիցս առաջ ուղարկուես ինձ նորան, որի թողութեանը ես ամենից աւելի կարօտ էի աշխարհիս երեսին: Չէկ, թոռս», ասաց նա, դառնալով դէպ 'ի խոր չարժուած պատանին: «Աերի՛ր ինձ՝ քո զղջացող պապին, բոլորը, ինչ որ ես արել եմ՝ քո ծնողաց դէմ: Օտանր, ծանր էր իմ խտաստութեան պատիժը, և դառն էին այն արտասուքները, որ ես թափումէի, որովհետև հերօջ ձեռքը ծանրացել էր իմ գլխին: Աերի՛ր ինձ որդեակ, ների՛ր զղջացող ծերունուս»:

Օտերունին իւր դողդոջուն ձեռքերը պարզեց դէպ 'ի Չէկը, պատանին չը դիմացաւ իւր զգացմունքին, արտասուալից աչքերով ընկաւ իւր պապի կրծքի վերայ: Առբա երկար քնացին գրկա-

խառնուած, և երկնքի խաղաղութիւնը վերադարձաւ ծերունու սիրտը, իսկ Չէկը բոլոր սրտից ներեց նորան այն անգթութիւնն ու չարիքը, որ նա պատճառել էր նորան և նորա ծնողացը:

Օրը անցաւ պատմութիւնների ու բացատրութիւնների մէջ անցեալի մասին, և Չօնը ստիպուած էր, 'ի վերջոյ, միայն վերադառնալ իւր հօր ամրոցը. որովհետև լորդ Կօննիմօրէն չէր կարողանում կրկին բաժանուել իւր հազիւ գտնուած թոռանից:

«Կու ինձնից էլ չես հեռանալ, Չէկ, քանի որ ես կենդանի եմ», ասաց ծերունին խնդրելով, և Չէկը չը կարողացաւ ընդդիմանալ այդպիսի սրտաշարժ խնդրին: Աս մնաց և միայն խոստումն առաւ Չօնից, որ սա միւս օրը կանուխ կը գայ նորան կրկին տեսնելու:

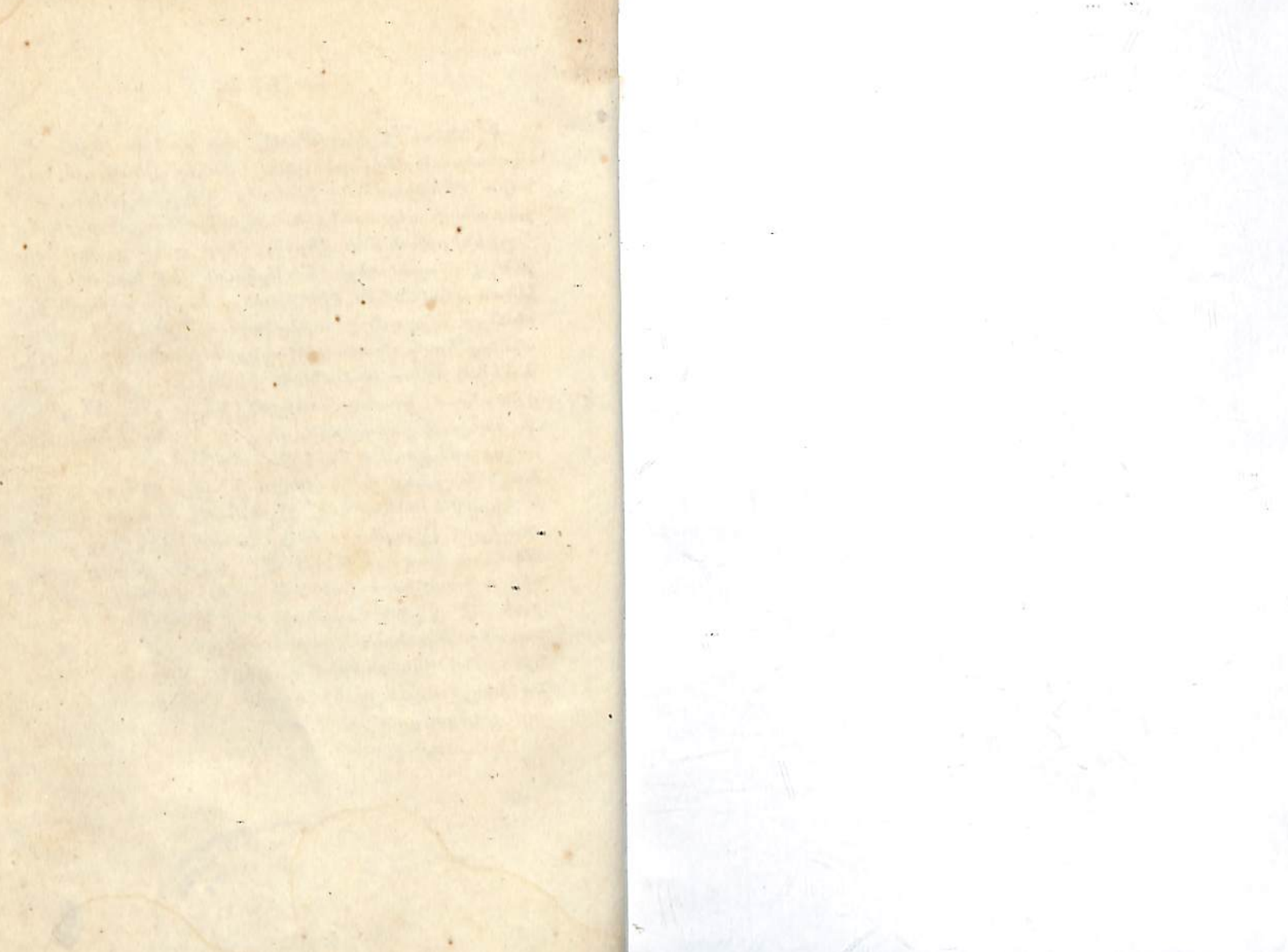
Չօնը եկաւ, նորա հետ և հայրը, որ Կօննիմօրէ լորդին անկեղծօրէն առաջարկեց՝ իւր թոռան հետ թողնել տնակը և բնակուել Բօննիկատէ ամրոցում: Կօննիմօրէ լորդը, որ այժմ այլ ևս պատճառ չունէր առանձնութեան մէջ իւր ցաւին անձնատուր լինելու, յօժարութեամբ ընդունեց հրաւերը և գնաց Չէկի ու հաւատարիմ պառաւ աղախնի հետ պ. Մելբուրնէի ամրոցը: Այստեղից մի կառք ուղարկեցին Չէկի խնամակալի յետևից, հրաւիրելով նորան գալ և հետը բերել Չէկի մօր թողած թղթերը, և հրաւիրուածը անյապաղ կա-

տարեց այդ ցանկութիւնը: Աորա գալուց յետոյ անհերքելի ստուգութեամբ երևեցաւ, որ Չէկի մայրը, յիրաւի, լորդ Արնստի ամուսինն էր եղել, ուրեմն, և Չէկը, յիրաւի, Աօննիմօրէ լորդի թոռն էր, թէ և այդ բանում այլ ևս ոչ ոք չէր կասկածում: Ոչ ոք այնպէս ուրախ չէր Չէկի բաղդաւորութեան վերայ, ինչպէս նորա բարեկամ Չօնը, որ օգնել էր նորան այդ բաղդին հասնելում. երկու պատանիքը կրկին անգամ նորոգեցին իւրեանց բարեկամութեան կապը, որ երբէք կտրուելու չէր, քանի որ նոքա կենդանի էին:

Աօննիմօրէ լորդը այլ ևս երկար չը վայելեց իւր թոռան ազնիւ ու սիրալիր հոգատարութիւնը: Տրամութիւնը աւերել էր նորա առողջութիւնը, և երբ աշունը եկաւ, նա զգաց իւր երագահաս մահուան մօտենալը: Այս կազմեց իւր կտակը, անուանեց Չէկին իւր ահագին հարստութեան ժառանգ, կտակեց պառաւ աղանձին, որ նորա թշուառութեան մէջ այնպէս հաւատարմութեամբ ծառայել էր նորան, մի գումար, որով նա մինչև իւր մահը կարող էր անհոգ ապրել և, ՚ի վերջոյ, Չօնի հօրը՝ պ. Մելբուրնէին, կարգեց խնամակալ իւր թոռան: Չորս շաբաթից յետոյ նա հանգիստ մեռաւ խաղաղութեան մէջ, և Չէկը լալով փակեց նորա աչերը:

Չօնն ու Չէկը երբէք չը բաժանուեցան միմեանցից: Աօննիմօրէ լորդի մահեց յետոյ շուտով նոքա վերագարձան իւրեանց նաւը՝ Արեթուզան, շատ տարի գերազանց ծառայութիւն արին իւրեանց հայրենիքին և, ՚ի վերջոյ, երբ պատերազմը արդէն վերջացած էր, և երկուսն ևս նաւապետութեան աստիճանին էին հասել, խնդիր տուեցին իւրեանցը պաշտօնից արձակալու: Ամենամեծ գովասանութեամբ նոցա քաջագործութիւնների մասին, տուեցին նոցա արձակման թուղթը, որը իւրեանց գրպանում դրած, նստեցան նոքա չորս ձի լծած մի կառք և շտապեցին դէպ ՚ի Ռօննիկաստլէ ամրոցը, որ այստեղ իւրեանց ներկայութեամբ ուրախացնեն յարգելի կոմմոգորի՝ պ. Մելբուրնէի, և ծերունի ղեկավարի՝ թովմասի, կեանքի վերջին տարիքը: Այնտեղ ամէնքը ապրումէին ուրախութեան ու խաղաղութեան մէջ, և չէր կարելի գրտնել աշխարհիս երեսին մի աւելի երջանիկ մարդ, քան թէ Չօնի հայրն ու ծեր թովմասը, և մանաւանդ մեր երկու բարեկամները՝ Չէկն ու Չօնը, որոնց հաւատարիմ ու քնքոյշ բարեկամութիւնը խօսք ու զրոյց էր դարձել Ռօննիկաստլէի բոլոր շրջակայքում:

«Ազգային գրադարան»

NL0177595

